

BARKOE- JÏH
EKTIEDIMMIEDEPARTEMENTE

Dahkoesoejkesje

Dahkoesoejkesje saemien gïelide

Fápmu

Aktijvuolta

Gievrrudahka

Vieksiesvoete

Suodjalit

Ektievoete

Searvevuolta

Vaarjelidh

BARKOE- JÏH
EKTIEDIMMIEDEPARTEMENTE

Dahkoesoejkesje

Dahkoesoejkesje saemien gïelide

SISVEGE

Ávtebaakoe.....	8
Vijries jñh guhkiesmïeresne barkoe saemiej gïelide	10
Politijhken vïarome	11
Reaktelds vïarome	12
Diedte saemien gïelh gorredidh	14
Saemiedigkien barkoe saemien gïeline	14
Öörneme barkoen mietie jñh gïeteldssoejkesjen dïeriedimmie	16
Daenbiejjien tsiehkïeh saemien gïelide	17
Goerehtimmïeh saemien gïelij bijre	19
Maanajgïerth jñh maadthööhpehtimmie	19
Dïäjretimmïeh gïeleskreejrehtimmïeNe jeatjah laantide10.....	21
Uvtelasse orre laake nasjovnellenn unnebelïhkoj jñh onnelïhkoj gïelij bijre Sveerjesne	24

Ulmïeh, haestemh, guhkiesmïeresne strategijh jñh rïajvarimmïeh

LÏEREDH:

Ööhpehtimmïem tjïrkedh noerhte-, julev- jñh ïarjelsaemiengïelesne gaajhkïne daltesinïe	25
Saemïe maanajgïertefaaldahke	26
<i>Rïajvarimmïe 1. Bïevnesh maanajgïertefaaldahkem saemien maanide tseegkedh</i>	27
<i>Rïajvarimmïe 2.Maahtoe-evtiedimmïe gïelem vuartesje.....</i>	28
<i>Rïajvarimmïe 3.Pedagogijhken viehkïeviertïeh eevtiedidh</i>	29
Maadthööhpehtimmïefaaldahke saemiengïelesne	29
<i>Rïajvarimmïe 4. Kaarhtedimmïe learohkïj vierhtiedimmïem saemienööhpetimmïeste</i>	31
<i>Rïajvarimmïe 5. Learoesojkesjïj bïhkedimmïeh</i>	32
<i>Rïajvarimmïe 6. Gïehtjedimmïe tjïeltïjgïjmïe jñh fylhketjïeltïjgïjmïe tjïrrehtimmïem reakta ööhpehtæmman saemiengïelesne</i>	32
<i>Rïajvarimmïe 7. Maajehööhpehtimmïem viermïevierhke.....</i>	32
<i>Rïajvarimmïe 8.</i>	33
Ektïebarkoe Sveerjïne saemienööhpehtimmïem.....	33
<i>Rïajvarimmïe 9 . Ektïebarkoe Sïevmïne saemienööhpehtimmïem bijre</i>	33
Saemïej learoevierhtïeh	33
<i>Rïajvarimmïe 10. Saemien learoevierhtïeh – produsjovne, distribusjovne jñh jarkoestimmïe</i>	33
<i>Rïajvarimmïe 11. Bïevneshrïajvarimmïeh reaktaj jñh tjïelloej saemienööhpehtæmman</i>	34
Voeneskuvlh	34
Gïeleööhpehtimmïe jñh alfabetisereme geervide	35
<i>Rïajvarimmïe 12. 5-jaepïej geerveööhpehtimmïeprovgramme saemiengïelesne</i>	35
<i>Rïajvarimmïe 13. Kaarhtedidh vijremem ietnegïeleanalfabetisme jñh daarpoë ööhpehtimmïem saemiengïelesne geervide</i>	36
<i>Rïajvarimmïe 14. Alfabetiseremeprovsvjekte geervide Tromsesne</i>	36
Jïllebe ööhpehtimmïe jñh skreejreme	37
<i>Rïajvarimmïe 15. Saemien lohkehtæjja ööhpehtimmïe.....</i>	38
<i>Rïajvarimmïe 16. Skreejremevïaromem kaarhtedidh jñh daarpoem saemiengïeleldh lohkehtæjjïde kaarhtedidh</i>	38

<i>Råajvarimmie 17. Skreejremeråajvarimmieh saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman jïh lohkehtæjjaööhpehtæmman saemien faagegievlesne</i>	38
<i>Råajvarimmie 18. Skreejremekampanje Finnmarkesne – neakoesbarkoe</i>	38
<i>Råajvarimmie 19. Bielle lohkemelöönemistie vadtasåvva</i>	38
<i>Råajvarimmie 20. Vijrebeööhpehtimmie saemiengielesne lohkehtæjjide</i>	38
<i>Råajvarimmie 21. Kuvsjh jïh lohkemh</i>	39
Jeatjah gieleråajvarimmieh	39
<i>Råajvarimmie 22. Joekoen råajvarimmieh gieles-eevtiedimmiem åarjelsaemien jïh julevsaemien dajvine tjirkedh</i>	39
<i>Råajvarimmie 23. Åarjelsaemien gielebiesie</i>	39
<i>Råajvarimmie 24. Eevtiedimmieprovsjekte Noerhte-Trøndelagen fylhketjieltesne</i>	39
<i>Råajvarimmie 25. Luvlesaemien gielem jïh kultuvrem skreejrehtidh</i>	40
<i>Råajvarimmie 26. Pihtesaemiengielem jïh kultuvrem skreejrehtidh</i>	40

NUHTJEDH:

Jienede byjjes faalaldahkh saemiengielesne utnijidie gaajhkine siebredahkeareninie.....	41
Saemielaaken gielenjoelkedassh	42
<i>Råajvarimmie 27. Saemielaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh</i>	43
<i>Råajvarimmie 28. Saemielaaken gielenjoelkedassh giehtjedidh</i>	43
Saemiengieleldh barkijh byjjes reeremisnie	43
<i>Råajvarimmie 29. Toelhkeööhpehtimmie jïh autorisasjovne toelhkide</i>	44
Baenhtsesnebeavna-dienesje	45
Maanavaarjelimmie	45
<i>Råajvarimmie 30. Vijrebeööhpehtimmiem vuartasjidh</i>	45
<i>Råajvarimmie 31. Giehtjedimmieöörnegem njoelkedassine</i>	46
Starne- jïh sãjhtoedienesjh	46
<i>Råajvarimmie 32. Toelhkediensesh starnesijjine</i>	48
<i>Råajvarimmie 33. Giehtjedimmie</i>	48
<i>Råajvarimmie 34. Seammaleejns diensesh julev- jïh åarjelsaemien dajvine</i>	48
<i>Råajvarimmie 35. Byjjes paehperh jarkoestidh</i>	48
<i>Råajvarimmie 36. Jiehteghbaakoehgærja starne- jïh sãjhtoedienesjimmesne utnedh</i>	49
<i>Råajvarimmie 37. Baeniastarnen bijre bievnedh</i>	49
<i>Råajvarimmie 38. Baeniastarnem kaarhtedidh</i>	49
Barkoe- jïh jearsoesvoetereereme	49
<i>Råajvarimmie 39. Bievnesh saemiengielesne NAV:esne</i>	50
<i>Råajvarimmie 40. Utnijegiehtjedimmieh</i>	50
Gærhkoen diensesh saemien gielesne	50
<i>Råajvarimmie 41. Dårjoeh bijbelenjarkoestæmman</i>	51
<i>Råajvarimmie 42. Saemien åålmege åarjelsaemien gieledajvesne</i>	51
<i>Råajvarimmie 43. Jarkoestimmie/sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman</i>	51
Skaehtieetate.....	52
<i>Råajvarimmie 44. Skaehtieetate – vijredamme faalaldahke saemiengielesne</i>	52
Krimijnalesãjhtoe	52
<i>Råajvarimmie 45. Saemiengieleldh roestegåetiebarkijidie skreejredh</i>	53
<i>Råajvarimmie 46. Beadtasovvemetsiehkiesh tjirrehtimmie</i>	53

<i>Råajvarimmie 47. Krimijnalesåjhtoejarnge maahtojne saemien gielen jìh kultuvren bijre</i>	53
Sekretarijate tsalloeraerie.....	53
<i>Råajvarimmie 48. Saemien gieler tsalloeraerine</i>	54
Politije	54
<i>Råajvarimmie 49. Jienedamme gieler- jìh kultuvreguarkoem politijesne</i>	54
<i>Råajvarimmie 50. Dah saemien gieler elektronijhken programmevaarese</i>	54
<i>Råajvarimmie 51. Saemier skreejredh Politijejilleskuvlese</i>	54
Vaarjelimmie	55
<i>Råajvarimmie 52. Bievnesch voestesgesdienesjen bijre</i>	55
<i>Råajvarimmie 53. Bievnesch jìh bæjkoehimmier Vaarjelimmier lierehimmiebarkoej bijre</i>	55
Reerenassen åtnoe saemien gieleride	55
<i>Råajvarimmie 54. Reerenassen paehperh saemiengiellesne jienedamme åålmehhtehtedh</i>	55
<i>Råajvarimmie 55. Reeremetermh</i>	56
<i>Råajvarimmie 56. Saemier laakejarkoestimmier dåhkasjehthemööornege</i>	56
Saemier gieler jìh IKT	57
<i>Råajvarimmie 57. Saemier gieler byjjes registerisnie – krievemh staaten etatide</i>	57
Gieleteknologije	58
<i>Råajvarimmie 58. Saemier riektestjaalmedirregh</i>	58
Saemier baakoegærjah	58
<i>Råajvarimmie 59. Kaarhtedimmie jìh evtiedimmie saemier baakoegærjah</i>	58

VUEJNEDH:

Saemier gieler vååjnesasse byjjes tjehtjelisnie	60
Saemier sijjienommh jìh skilth saemiengiellesne.....	61
Gaavnedimmiesijjier	62
<i>Råajvarimmie 60. Saemiengieleldh gaavnemesijjier maanide jìh noeride</i>	62
Gaskeviermie	63
Medija	63
<i>Råajvarimmie 61. Saemier avijsh – jienede åtnoem julevsaemier jìh åarjelsaemier</i>	64
<i>Råajvarimmie 62. Avijse Snåsnigen: Avijsesæjtoeh åarjelsaemiengiellesne</i>	64
<i>Råajvarimmie 63. Åarjelsaemier medijejarnge</i>	65
Kultuvre – filme, teatere, lidteratuvre, gærjagætie	65
<i>Råajvarimmie 64. Åesiesöörneme saemier lidteratuvridie</i>	66
Daarpoe dotkeme- jìh maahtoe-evtiedimmie	67
<i>Råajvarimmie 65. Dotkememaahtoem bigkedh åarjelsaemier jìh julevsaemier giellesne</i>	68
<i>Råajvarimmie 66. Dotkeme- jìh faage/vierhtiehjarnge</i>	68
Saemier statistihke	69

Åvtebaakoe

Reerenasse gijren 2008 St.biev.nr.28 (2007-2008) Saemiepolitihken åvteste buektieji. Bievnese vadta vijrie vuesiehtimmiem vihkelommes haestemh reerenassen politihken åvteste saemien siebredahkine. Bievnese vuesehte saemiengielij tsiehkiesh aejhteme. Reerenasse dan gaavhtan nænnosti gieteldssoejkesjem saemiengieliej åvteste darjodh.

Dej minngemes luhkiejaepiej tjirrh lea rãajvarimieh aalkeme juktie saemiengielh tjirkedh jìh evtiedidh jeenjìh suerkine siebredahkesne. Jeenjìh dejstie rãajvarimmijste hijven juhtieh, jìh dejstie saemiengielh tjerkebe posisjovnem siebredahkesne åadtjoeji. Sãmies saemiendajvine lea saemiengiele aarkbiejjien gaskesadtemegiele. Evtiedimmie fierhten almetjen gielemaahoste iemeles sjædta gosse fierhtenbeajjetje ektieåtnoe jeatjah gieleutnijgumie. Daah dajvh leah vihkeles vierhtieh saemiengielen evtiedimmien åvteste Nõörjesne. Seamma-aejkien jijnjebe gieleguedtjìh jaameme goh reakasovveme, joekoen saemiengielen reeremedajven ålkoelisnie. Eenje vaenie saemiengieleldh barkijh byjjes jìh privaten sektovrinie. Dìhte lea dan gaavhtan daerpies saemiengielide tjirkedh.

Reerenasse sæjhta dan dahkoesoekjesjen tjirrh vãaromem biejedh vijries jìh guhkiesmïeresne barkoen åvteste saemiejgielide sektovrij jìh reeremedaltesij dãaresth. Ulmie lea vãaromem biejedh juktie jearsoes bãetije biejjiej saemiengielide Nõörjesne. Julevsamien jìh åarjelsamien dajvine lea gieletsiehkies joekoen aejhteme. Dìhte lea dan gaavhtan daerpies mijjìeh joekoen barkoem dejtie gielide darjodh guktie julevsamiengielem jìh åarjelsamiengielem tjirkedh goh jielije åtnoe-, gaskesadteme- jìh maahtoegielh aaj bãetije boelvide.

Jeenjìh departementìh leah gietelds-soekjesjinie barkeme. Mijjen lij dialogue Saemiedigkine jìh gieteldssoekjesjem siemedi konsultasjovnij tjirrh. Mijjìeh libie aaj ovmessie lehkeste jiehtesh åådtjeme.

Gieteldssoekjesjen åejviefokuse lea vãaromem biejedh juktie lãhkoem iedtjeles saemiengieleutnijgumie jieniedidh. Daate galka rãajvarimiej tjirrh darjodh juktie saemiengielen õõhpehtimmiem maanajgiertesne jìh maadhõõhpehtimmesne tjirkedh, dorjesåvva jeenjìh arenah tseegkedh gusnie saemeste jìh tjerkebe barkedh saemiengieleldh õõhpehtæmman jìh õõhpehtæmman saemiengiele faagegievlesne skreejrehtidh.

Stuerebe åvtemieren tjirrh saemiengielem byjjes sektovrinie reerenasse sæjhta fierhten almetjen nuepiem tjirkedh guktie maahata guarkasovvedh jìh saemiengielesne guarkadidh. Manne gujht daajram jeenjìh demtieh dah eah maehthieh dej reaktam saemiestidh nuhtjedh gosse byjjes reereminie jìh starnesåjhtojne gaskesadtedh – juktie ij oktegh maehthieh dejtie saemiengielesne viehkietidh. Daate evtiedimmie tjoerebe jarkedh ektine barkojne.

Manne dan geerjene juktie reerenasse revidereme nasjovnalebudsjedtesne lea evtiedamme jieniedidh dãarjoeìh Saemiedægkan juktie Lavangen tjielte

Dag Terje Andersen Foto:Scanpix

«Gieteldssoejkesjen åejviefokuse lea vâaromem biejedh juktie lâhkoem iedtjeles saemiengieleutnijigujmie jienedidh...»

maahta saemien gielen reeremedajvese bâetedh golken 1. 2009.

Saemiedigkien giehtjelimmieh saemiengielen jîh saemielaakan gielenjoelkedassh tjetskeme vuesehte aaj ennje jeenjeh haestemh gââvnesieh âvteli saemielaaken gielenjoelkedassij nænnoestimmieh ellies tjirrehtidh. Maahta aaj daarpoeh saemielaaken gielenjoelkedassh vuortjasjidh tjoevkesisnie mijjen internasjonvalen âeliedimmieh. Reerenasse sæjhta dan vâaromisnie tjirrehtimmiem saemielaaken gielenjoelkedasside darjodh.

Gosse saemiengielem byjjes tjiehtjelinie vââjnesasse jeenjebe biejedh vaajtelibie dah saemiengielh gelkieh jaksoes gaajhkidie ârrodh. Ulmie lea dah saemiengielh gelkieh vieksiesvoetem siebredahkesne ârrodh, jîh dejtie gielide tjiehtjele vadtasâvva guktie gaajhkh siebredahken-areninie evtiedidh.

Tjîelkes munnjen jeenjeh barkoeh saemien bielestes darjoeji juktie saemiengielem tjirkedh dovne fuelhkesne, byjressiebredahkesne, maanajgiertine jîh maadhööhpehtimmesne, saemien gielen- jîh kultuvrejarngine, jîh saemien âârganisasjovnine jîh institusjovnine. Dîhte vihkeles saemien eadtjohke-laakan saemiestic.

Barkoe juktie saemiengielem tjirkedh krieve guhkiesmîeresne jîh jaabnan barkoem jeenjemes sektovresuerkine, jîh tjuara prosessem tijjesne ârrodh. Gieteldssoejkesje buerkeste dan gaavhtan aaj jeenjeh guhkiesmîeresne ulmie reerenassen barkoeh âvteste dah saemiengielh tjirkedh bâetije aejkien. Dah ulmie sijhtieh vâaromem ârrodh vijrebe evtiedimmien âvteste râajvarimmeste soejkesjeboelhkesne.

Dag Terje Andersen

VIJRIES JIH GUHKIESMÏERESNE BARKOE SAEMIEJ GÏELIDE

Biejjes ulmie Reerenassen politihke samiej gïelide vâaromem darjodh juktie jearsoes bâetije biejjiej saemien gïelh Nöörjesne – noerhtesaemiengïele, julevsamiengïele jïh âarjelsaemiengïele. Vihkeles ulmie lea gïeleutnijh jienedieh. Daate krievie vijries jïh guhkiesmïeresne barkoem gaajhkine siebredahkesuerkine.

Reerenasse sæjhta barkoesoejkesjeboelhkesne vâaromem darjodh tjerkebe barkedh dah saemien gïelh ovmessie siebredahkesuerkine – joekoen lierehtimmie, ööhpehtimmie, byjjes dienesjim-mie- jïh hâksoevadteme, jïh âtnoe jïh vââjnesasse saemiengïelem byjjes tsiehkine. Jis gïelij bâetije biejjieh jearsoes sjïdtieh voestegh tjoevere gïelij statush evtiedidh, jïh aaj vââjnesasse gïelij reaktah mah gââvnesieh dovne gïeleutnijidie jïh reeremidie ovmese daltesinie. Saemien gïele tjuara gaajhkine areninie nuhtjedh gusnie saemieh gaavnedieh jïh râekieh, dan gaavhtan vihkeles saemiej gïelij arenidie jïh gaavnedimmiesijjide gïehtjedidh.

Jearsoes bâetije biejjieh saemien gïelide aaj fierhten saemien jïjtse saemiengïelen maahtoem tjïrkedh jïh evtiedidh, gïelem nuhtjedh, jïh dan gâhkese guktie maahta saemiengïelem bâetije boelvelse vedtedh.

Jearsoes bâetije biejjiej saemien gïelide dellie tjoevere aaj tjïelth jïh byjressiebredahkh vaarjelidh jïh âtnoem saemiengïeline dej dajvine jienedidh, buerie tsiehkieh skaepedidh saemien gïelen ööhpehtimmide maanajgiertine, maadthskuvline

jïh jâerhkeskuvline, jïh buerie tsiehkieh darjodh saemiengïelen ööhpehtimmide eejhtegidie jïh jeatjah geerve almetjidie. Aaj byöroeh byjressiebredahkh vuartasjidh jïh sijjieh skaepedidh gusnie maanah, noerh jïh geervh maehtieh saemiestedh jïh tjïeltij faalaldahkh saemide saemien gïelen jïh kultuvren vâaroemisnie. Skilth saemiengïelesne tjïelten gâetiej âlkoelisnie jïh dej sisnie jïh geliengïelide geajnoeskilth öövtiedieh saemiengïelh byjressiebredahkesne vââjnesasse jïh vuesiehtieh saemiengïelem gââvnese.

Jearsoes bâetije biejjiej saemien gïelide dellie tjoevere tjerkebe barkedh julev- jïh âarjelsaemiengïelide, juktie dah maehtiejægan jielije gïelide aaj bâetije biejjien ârrodh. Juktie barras ârroeh jïh vaenie saemieh dan jeenjebelâhkoen almetjij muhteste dejnie dajvine, dej tjïertij lea joekoen dâeriesmoere skreejrehtimmiebarkojne. Joekoen daennie âarjelsaemiendajvesne. âarjelsaemieh jïh julevsamieh leah unnebelâhkoeh saemien siebredahkesne. Dan gaavhtan daerpies gaajhkh giej leah diedte saemiengïelide joekoen barkoem darjodh dejtie gorredidh.

Barkoe luvle/skoltesaemiengïeline jïh pihtesaemiengïeline tjuara byjres jïh raastijbijjies gïeleprovsjekth aelkedh mah daaletjen tsiehkïem dejtie gïelide jâerkieh. Daen biejjien ij leah realistihken dejtie gïelide vuartasjidh goh jielije gïelh ovmese siebredahkensuerkide seammalaakan goh noerhte-, âarjel- jïh julevsamiengïelide.

Reerenassen barkoe saemien gielijgumie Nöörjesne lea dah bijjies ulmieh:

- Saemiengielh noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jñh jaarjelsaemiengiele edtjeh gorredidh jñh jieleme gielh aaj bätije biejjieh årrodh
- Saemien gielh edtjeh evtiedidh jñh vååjnesasse bätetdh
- Gaajhkh edtjeh reaktah utnedh saemien gielim lierehtidh
- Saemiengielij reaktah gelkieh nænnoestidh jñh bæjkoehtidh
- Dah golme saemien gielh, noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jñh jaarjelsaemiengiele, gelkieh seammaleejns gorredimmienuepieh.
- Byjjes institisjovnh edtjeh voerkes årrodh dej saemiengielijes åtnoste, dovne noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jñh jaarjelsaemiengiele.
- Maahtoe saemiengielijgumie Nöörjesne galka gorredidh jñh bätije biejjieh gorredidh.

Politijhken våarome

Reerenassepartijj politihken våarome – *Soria Moria bæjhkoehthimmie* – ulmie jeahtasovveme saemi-politihkem uvtiedidh mij galka abpe saemien åålmegem dienedh guktie saemiengiele, kultuvre jñh siebredahkejielije gelkieh vihties bätije biejjiej Nöörjesne årrodh.

St. bienvnesisnie nr. 28 (2007-2008) Saemiopolitihke Reerenasse jeahteme saemiengiele galka jielije gielim årrodh. Galka maehdedh gaajhkine siebredahkeareninie saemiestedh jñh saemiengielen åtnoe byjjes tjehtjelisnie galka jienedidh. Stoerredigkiebïevnese aaj jeahta saemiopolitihken haestemh gielide jñh kultuvidie tjoelmedin tjuara loevenidh byjjesen diedtem gorredidh dejtie gieh saemies-tieh dej jarnges bueriefaalaldahkij sijse goh starne, syjhteme jñh ööhpehtimmie. Voestegh tjoevere iedtjeles politihkem jis saemiengieleldh jñh kulturen perspektijvem biejedh byjjes dienesjinie jñh faalaldahkine.

St. bienvnesisnie nr. 25 (2007-2008) Ulmieh jñh mielh reerenasse våaroemem vuesehte guktie ellies gielopolitihkem haamode. Elliesperspektijve gieledijresne vuesehte jearsoes bätije biejjiej saemien gielide

gorredidh aaj bielic biejjieöörneme gielopolitijhken diedteste. Lissine jarnges saemiopolitijhken hasteme årrodh lea dan gaavhtan barkoe saemien gielide aaj siejhme gielopolitijhken haesteme.

Saemiengielh, jñh joekoen unnebe saemiengielh, leah jeenjebe aejhteme tsiehkesne goh daaroen nasjovengieleste. Giellejaame lea darhkan dejtie unnemes saemiengielide aajhtoe. Mohte aaj noerhtesaemiengiele rijhkigaskem tsiehkesne aaj gohtjesovvi aejhteme gielim. Jis giellejaamen vööste barkedh dellie krevie tjerkebe jñh jeenjñh ålman jñh systematijhkeles barkedh. Giellebïevnesisnie tjåådtje Reerenasse sæjhta barkedh våaroemem biejedh orre saemien gielopolitijhkese strategijen jñh ellies perspektijvinie saemien gielide jñh siebredahkem. Daate gieteldssoejkesje lea bielic dehtie barkoste.

St. bienvnesisnie nr 23 (2007-2008) Gielh pruvvieh bigkieh jeahtasåvva råajvarimmieh elliesvoeten gielleööhpehtimmiepolitihke jielijeguhkie jñh gelliegielldh perspektijvesne. Maanajgierte lea bööremes arena gieliskreejresråajvarimmieh maanajtjdie. Departemente vuajna daarpoeh dirregij kvalitetem vierhtiedidh jñh aaj vuekieh giellekaarhtedimmiem jñh gieliskreejhtimmiem vierhtiedidh guktie nuepie sjædta hijven praksisem evtiedidh. Vijrebe jeahtasåvva saemiengielh maadthööhpehtimmesne, jñh deepartemente vuajna dihte goh haestemem learohkij individuellen reakta saemiengielelierehtæmman tjirkedh, g.j. kvalisiferijen lohkehtæjjah gaavnedh jñh geehteste buerie saemien learoeverhtieh sjidhtieh evtiedidh jñh dorjesovvedh.

Departemente sæjhta maajhööhpehtimmiefaalaldahkem evtiedidh jñh daamtaj learohkij reaktajgumie saemiengieleööhpehtæmman saarnodh.

Stoerredigkiebïevnese jeahtasåvva gielfaagh universitetinie jñh jilleskuvline. Saemiengieleldh lohkemh jñh saemiengieleldh lohkehtæjjaööhpehtimmieh lea vihkeles gosse saemien gielide jñh kultuvidie Nöörjesne gorredidh jñh evtiedidh, jñh aaj rijhkij raastij dåaresth. Joekoen vihkeles vuartasjidh dah unnebe saemien gielh, julevsae-miengiele jñh jaarjelsaemiengiele, jñh stoerredigkiebïevnesisnie

vuesehte barkoem lohkih dejtie ööhpehtimmide skreejrehtidh, tjuara vuaptan dejtie årrodh gaajhkh dej institusjovnie giej lea diēdte disse.

St. biēvnesisnie nr. 31 (2007-2008) Kvalitete skuvlesne reerenasse jeahtasāvva dihte daerpies voestes sæjjan biējedh evtiedimmiem jarnges maadth maahtoeh aarehke uvtemesth biejesovvedh. Guktie systematijhken dāeriedimmie fierhtem learohkem tjirkedh dej voestes jaepiej departemente sæjhta obligatorijen kaarhtedimmiem darjodh lohkedmedaajromistie 1.-3. daltesinie.

Departemente sæjhta stinkes systemem aatskadidh vijrebasse ööhpehtimmie lohkehtæjjide. Staate ööhpehtimmiesijjide maaksa lohkehtæjjalåhkoem jih tjiektide faalaldahkem vadta dejtie lohkesesijjide utnedh. Masterööhpehtimmie skuvlejuhtietimmiem gaajhkide orre rektovridie daajrohte. Staate lohkesesijjiej åvteste Maaksa.

Reerenasse sæjhta vijrebasse systemem evtiedidh kvalitetenvierhtiedimmiem jih bihkedimmiem skuvlide jih skuvleaajhteridie joekoen haestemijgumie prioriteredh.

St. biēvnesisnie nr. 11 (2008-2009) Lohkehtæjja – råalle jih ööhpehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtimmien sjiere ållermaehte. Reerenasse uvtede jeenjeh råajvarimmieh vāaromem biējedh guktie skreejrehtimmie saemien lohkehtæjjaööhpehtæman jienede jih råajvarimmieh guktie jeenjesh saemiengielem lohkedh aktem dejstie faagijste dej nōörjen lohkehtæjjaööhpehtimmiesne. Stoorredigkiebiēvnesisnie aaj vuesehte dihte lea daerpies lihkebe ektiebarkoe institusjovnij gaskem mejtie ööhpehtimmie aktem dejstie saemien gielijste faelieh, juktie dagkeres ektiebarkosne lea ov-utnemen nuepieh.

Reaktelds vāarome

Jeenjeh gaskerijhkij konvensjovnij unnebelåhkoej jih aalkoealmetjij bijre leah nænnoestimmieh gielēvaarjelimmiej bijre. ILO-konvensjovne nr. 169 jeahta gaskem jeahtjebem artihkelisnie 28 "Edtja råajvarimmieh darjodh guktie åvtanimmiem jih åtnoem

gorredidh jih evtiedidh dej åålmegij aalkoegielh". Aaj *EN:en konvensjovne sivijlen jih politijhken reaktaj bijre* vuesehte guktie Nōörjen barkoe saemiengielide galka årrodh. Vijrebe jeahtasāvva EN-biēhkedimmie aalkoealmetjij reaktaj bijre j.b. gielēldh reaktah iemiealmetjidie.

Dihte europeijen pakte regijovnen- jallh unnebelåhkoegielh (European Charter for Regional or Minority Languages) lij miēredamme jaepien 1992 Europaraereste dejnie ulmine unnebelåhkoegielh vaarjelidh, guktie europijen kultuvre gorrede ektine jih gellienlaaktje kultuvre. Pakte nasjovnalstaath åeliede stinkes råajvarimmieh tjirrehtidh regijovnalēnjih unnebelåhkoegielh gorredidh, guktie dah vāåjnēssasse sjidtieh dovne politikhesne, laakevedtemisnie jih aarkbiejjetjisnie. Boelhke II paktesne jeahta jeenjeh vihkeles ulmieh jih prinsibph gosse dej staatij plikth unnebelåhkoegieli vaarjelimmie tjirkedh. Boelhke III Unnebelåhkoegielepaktesne jeahta jeenjeh dijpeh jih veele njoelkedassh mej stinkes plikth reeremidie ovmessie suerkine, g.j. ööhpehtimmiesne, reaktāörnēgisnie jih byjjesreeremisnie. Nōörjen åvteste lea bolhke III noerhtesaemiengielem dijpeh. Dan mænngan Snāasen tjielte jih Divtasvuodnan tjielte reeremedajvese saemien gielide böötigan Barkoe- jih ektiedimmiedepartementē sæjhta vierhtiedidh jis åarjelsaemien jih julevsāemien aaj edtjijægan bolhke III paktesne dijpedh.

Nōörje dan gāalmede reektēme njoktjen 2005 vadasovvi. Europaraereresolusjovne Nōörjen dāariedimmie Unnebelåhkoegielepakte jaepeste 2007 vadta stinkes juvnehtimmieh dejtie bāetije tsiehkide:

- Nōörje tjuara dan barkoem tjirkedh dan muhteste learoevierhtie faaledh jih ööhpehtæjjah ööhpehtidh julev- jih åarjelsaemiengielesne.
- Nōörje tjuara nænnoestidh sosijale- jih starneinstitutusjovnh saemiengielereeremedajvine mah diēnesjimmieh saemiengielesne faelieh.
- Nōörje tjuara nænnoestidh åålmehregistre jih jeatjah byjjes registerh jih institusjovnh dāarjoehtānoem saemien vāehtajde.

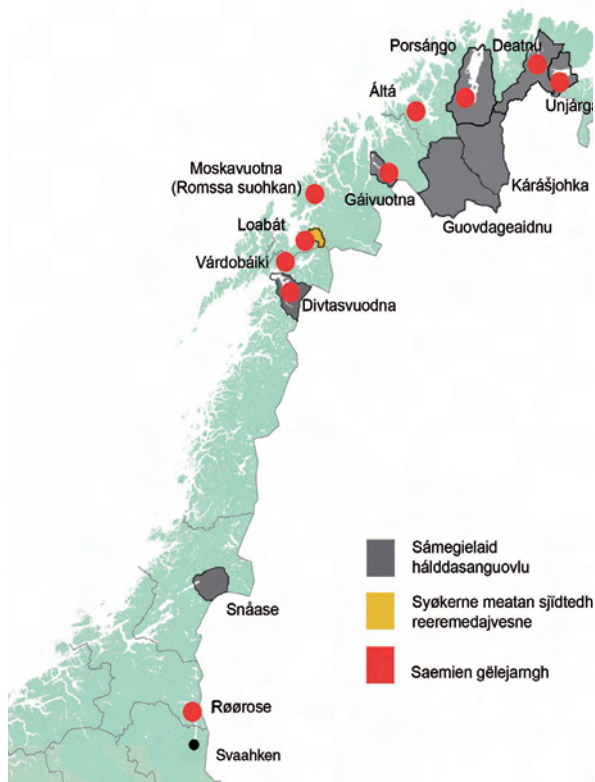
Europaraerien ekspertemoēnehtse sievedi julevsāemiengiele joe lea saajrohts tsiehkine. Åar-

jelsaemiengielen bijre ekspertemoenhtse jeahta daate giele lea joekoen saajrohts tsiehkine jih dan gaavhtan daarpesje dalleggh ráajvarimmieh jis giele galka Nöörjesne jieleldh. Daarpoeh lea ulmieriekteme däärjoe jih innovatijven vaestiedassh áarjelsaemiengielen joekoen tsiehkine sjiehtesjidh. Moenhtse sievede man vihkeles sveerjen reeremidie ektesne barkedh áarjelsaemien tsiehkies däärjodh.

Nöörjen njealjeden reekteme lij giesien 2008 gaervies. Europaraerie ij ennje dam gietedallh suehpeden 2009.

Nasjovnaln laakevedtemisnie tseegkie Maadthlaaken § 110a pliktem staatese tsiehkiesváaroemem biejedh guktie saemien áålmege mahta "dej Gielem, dej Kultuvrem jih dej Siebredahkejielemem tjirkedh jih evtiedidh". Daate jeatjebem gaskem váaroemisnie dorje saemielaaken áádtji orre kapihtele 3 gielij bijre jaepien 1990. Dah njoelkedassh tsiengelen 1. 1992 dijpesovvin jih leah 17 jaepiej tjirrh juhteme.

Saemielaaken § 1-5 jeahta saemien jih daaroen lægan mirrestalleme gielh, jih dah edtjeh mirrestalleme árrodh njoelkedassij mietie saemielaaken

kapihtele 3. Muvhth njoelkedassh saemiengielen reeremedajvh dijjie, jih muvth eah leah geografien raedtie. Muvhth njoelkedassh joekoen tjieilded dijjie, jih muvth aaj staaten jih regijovnaln reeremidie dijjie. Laake jeahta jeatjeben gaskem laakh jih njoelkedassh joekoen iedtjh abpe jallh bielieh saemien áålmejistie, edtja áarjelsaemiengielese jarkoestidh.

Saemielaaken gielenjoelkedassh vedtieh otnegidie gieledh reaktah gosse ovmese byjjes organidie gaavnedieh. Dihte lea njoelkedassh jarkoestidh, bæjkoehimmieh jih goerh saemiengielese, reakta vaestiedassh saemiengielesne, væjranamme átnoe saemiengielesne reaktaöörnegisnie, væjranamme reakta saemiengielem utnedh starne- jih sosi-jalesuerkesne, individuellen gærhkods faalaldahkh, reakta ööhpehtimmiepermisjovnesne jih reakta saemiengieline ööhpehtæmman.

Saemiengielen reeremedajve leah tjielth Karasjohke, Goevtegeajnoe, Nesseby, Porsangere jih Deatnu Finnmarkesne, Kåfjorde Tromsesne, Divtasvuodna Noerhtelaantesne jih Snáase Noerhte-Trøndelagesne. Lavangen tjielte Tromsesne lea ohtseme sæjhta saemien gielen reeremedajven meatan árrodh.

Dan mænngan daajrohtamme Snáasen tjieltem jih Divtasvuodnan tjieltem lea saemielaaken gielenjoelkedassh væjradamme aaj áarjelsaemiengielem jih julevsamiengielem dæjpa. Destie báata tjielth jih regijovnaln jih staaten reeremh dan bielem reeremedajveste maam dej gielh dæjpa, lea diedte laaken njoelkedassij mietie tjirrehtidh dej gielide. Laakh jih njoelkedassh mej lea joekoen iedtjh abpe jih bielieh saemien áålmejistie edtja saemiengielese jarkoestidh.

Njoelkedassh saemielaaken gielekapihtelisnie lea maam unnemes krieve. Destie báata gaajhkh byjjes áárganh haestede saemiengielij utnijh krööhkestidh, jih aaj laaken njoelkedassh jih reeremedajven raedtiej álkoelisnie. Hijven reeremevuekie jeahta tjaaleldh bieljeldimmieh saemien gielesne, saemien gielesne vaestede, aaj gosse ij laaken mietie leah plikte dejtie.

Dihte reaktan váarome ööhpehtimmie saemien gielesne lægan saemielaake jih ööhpehtimmielaake.

Dan mænngan saemiengielereeremedajve væjradi aaj tjiełth årjelsaemien jįh julevsamien dajvine, dellie jiehtege "saemien giełe" noerhte-, årjel- jįh julevsae-miengieline guarkedh. Seamma definisjovne lea ööhpehtimmielaakesne (§6-1). saemienlaaken § 3-8 aaj jeahta "fieren guhten lea reakta ööhpehtæmman saemien gielesne". Daate dovne saemieh jįh daatjįh dæjpa.

Jeatjah voernges laakh lea laake maanajgiertide mij tjiełten dieldiem debrelahta faalaldahkem saemien maanide öörnedh lea presisereme. Dåapmestovle-laake vuesehte saemielaaken njoelkedasside gosse saemien gielen åtnoem dæjpa. Sijjienommelaake gal-ka tjirkedh saemien sijjienommh nasjovnalen laakevi-erhken mietie jįh aaj gaskirijhkij latjkoeh jįh konven-sjovnh. Starnelaakevedteme tjoehpedæsta tsiehkien starnedienesjen barkoej, barkijj jįh starnedienesjen utnijj gaskem. Starnereaktaj vuajnoste krievele lea guarkoes bievnesh seamma man gielenjoelkedassh jiehtieh, jįh dienesjefaalaldahke saemien gielesne lea vihkeles aaj destie daarpoe riektes jįh darpies goerehtimmie jįh gietedimmie, vuartesjįh vuesiehtimmien gaavhtan pasientereaktalaakese.

Diedte saemien giełh gorredidh

Gaajhkh byjjes bårkarimmiej leah dieldte saemien gielen utnijdie krööhkestidh dej barkoej sisnie suerkiediedteprinsibpen mietie. Gaajhkh byjjes årganh saemienjoelkedassh saemielaaken kapihtele 3 dijpesuvvieh, dej leah dieldte dah njoelkedassh saemielaakesne dæriedidh. Dihte lea råajvarimmieboelhesne destie gietedimssoejkesjistie lihkebe goerehtamme dieldtetsiehkij åvteste j.g. ööhpehtimmiej- jįh starnesuerkine.

Saemiedigkien lea jįh galka dan lea joekoen voernges sijjie barkojne saemien gielesne. Nöörjen reeremh eah maehtieh bijjies dieldtem saemien gielesne Saemiedægkan juhtedh. Dihte åålegh lea staaten dieldte daerpies rammatsiehkij muhteste juktie saemien giełh maehtieh vaarjelidh jįh evtiedidh. Jį Saemiedigkie maehtieh oktegh årrodh dieldtine juktie våraromem biejedh saemien gielij eevtiedæmman. Dan vijrebe eevtiedimmie saemien gielem barkoem

ovmessie aktöörh daarpesjieh, gusnie aaj tjiełth jįh fylhketjiełth lea voernges sijjie.

Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementen lea ektiedimmiediedte reerenassen saemiepolitihke. Gielen doedtelimmie siejhme eevtiedimmen muhteste saemien kultuvre, jielemh jįh siebredahke lea dan voernges. Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementen lea dan gaavhtan dej minngemes luhkiejaepiej miedtie aalkeme ovmessie råajvarimmieh saemien gielese. Destie Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementen voernges sijjie barkojne saemien gielem tjirkedh jįh evtiedidh, dihte formellen dieldte saemielaaken gielenjoelkedassh Gærhkoe- jįh gærhkoedepartementsteste Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementese jåhta. Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementen dan mænngan giehtjede tjirrehtimmiem njolkedassjste saemielaaken kapihtele 3. Dan mietie Barkoe- jįh ektiedimmiedepartementen åådtje dieldtem ektine biejedh dæriedimmiem Nöörjen åelieh unnebelånkoegielepakten mietie. Kultuvre- jįh gærhkoedepartementen lea goh gielepoltijhken dieldteles faagedepartementen dihte bijjies dieldte ellies jįh suerkiebijjiedijpeme gielepoltijhke.

Jį saemielaaken gielenjoelkedassh prijvaten bårkarimmide dijpieh. Dej minngemes jaepiej læjhan vöönimh muvth årganisasjovnh jįh eantemh leah saemien gielem åtneme, vuesiehtimmien gaavhtan nommh, byjjehtsh, bievnesh gaskeviermesne jįh tjaaleginie. Muvth aaj saemiengieleldidie barkoem vedtieh saemien åsesiæjyah gietedidh. Reerenasse veanhta daate iemeles destie saemien giełe tjerkebe årrodh.

Saemiedigkien barkoe saemien giełine

Saemielaaken mietie § 3-12 *Saemien giełebarkoen öörneme* galka Saemiedigkie barkedh vaarjelimmien jįh vijrebe eevtiedimmien muhteste saemien gielide Nöörjesne. Vijrebe laakesne tjåådtje Saemiedigkie firhten njealjedeh jaepie reektehtimmiem Gånkese dorje saemien gielij tsiehkij bijre Nöörjesne.

Saemiedigkie fierhten jaepien vierhtieh beaja mah mahta ovmessie *råajvarimmide saemien giełh*

tjirkedh jih evtiedidh Nöörjesne vedtedh. Jaepien 2009 lea mahte 60 mill. krávnah. Dah vierhtieh tjíeltide jih fylhketjielide saemiengielen reeremedajvesne juhtieh, gielearngidie jih ovnessie provsjektide. Jaepeste 2008 aaj bieliem mestie Saemieáálmegen fáanteste¹ gielee-evtiedimmieráajvarimmide. Dan lissine Saemiedigkie gíetede dáarjoech maanajgierte-faalaldahkie, learoevierhtide jih stipendide.

Dáarjoe tjíeltide/fylhkentjíeltide saemielaaken gieledenjoelkedassh reeremedajvine jaapetjen olkese maeksedh njoelkedassij mietie. Dah dáarjoech edtjeh guektiengíeeldh tjíeltij jeanadamme maaksoeh dáarjodh. Saemiedigkie edtja dáarjoech átnoem gíetjedidh, jih tjíelth/fylhketjielth fierhten jaepien Saemiedægkan reektedieh. Jaepien 2009 lea 42,75 mill krávnah. Saemiedigkie sáejhta vadtemenjoelke-dassh revideredh gosse 2010 jaepien budsjettem gíetede.

Saemidigkien Nöörjesne lea gielestávre mij lea rááresjimmie áargane gieledhfaagen gyhtjelassine Saemiedigkieraaran. Gielestávroen líhtsegh noerhtesaemien, julevsaemien jih áarjelsaemien dajvi-jste. Líhtsegh noerhtelaantij áarganasse Saemien gielemoenehtse (SGM) veeljie líhtsegistie gielestávrosne. SGM lea Saemien parlamentarijen raerie míeredammeáargane gyhtjelassine mejnie saemien gielem dijpieh, jih edtja saemien gíelh dovne njaalmeldh jih tjaaleldh evtididh jih ávtanidh. Dan lissine Saemien gieleraerie laantij gieleaárganidie, jih jeatjidie bíevnese.

Saemiedigkien laavenjassh *terminologijen jih saemien gielem normeredh* SGM:en ektine barkedh. SGM:en laavenjasse lea g.j. termh dáhkasjehtedh jih saemien gielem normeredh. SGM:n leah golme termedáehkieh, akte noerhtesaemiengíelesne, akte áarjelsaemiengíelesne jih akte julevsaemiengíelesne jih dej líhtsegh lea faagealmetjh dejstie golme saemiedigkijste jih gielealmetjh dejstie ovnessie gieledajvijste. Aaj normeridie lea SGM gieletdáehkieh misse gielefaageldh maahtoem raastij bijjelen.

Gielefaagen barkoe eejnegen abpesaemien daltesisnie/noerhtijlaantij daltesisnie.

Saemiedigkien baakoedaatabaanghke, Risten.no, man sisvege muvth saemien terminologije. Saemiedigkie Barkoe- jih ektiebiejemedepartementine jih Maahtoedepartementine ektesne barka “Div-vun” – korrektuvreprovgrammem saemien gíelide evtiedidh (vuartesjh ráajvarimmie 58).

Saemiedigkie *sijjienommhkonsuvlenth* nommehte jih átnoem saemien sijjienommeijgumie bíhkede jih sijjienommhlaakem reerie. Saemiedigkien daelie golme nommekonsuvlenth gíeh edtjeh rááresjidh guktie saemien sijjienommh Nöörjesne galka tjaeledh. Nommehkonsuventij diedte noerhte-, julev- jih áarjelsaemien gieledajvidde.

Jaepien 2009 *10 saemien gielearngh* áadtjoech dáarjoech Saemiedigkeste. Gielearngij funksjovne lea saemien gielem jih kultuvrem skreejrehtidh, gorredidh jih tjirkedh. Laavenjassine ööhpehtimmieráajvarimmieh saemien gielesne, kultuvrisnie jih jielemisnie evtiedidh jih tjirkedh jih aaj saemien kultuvren bijre bíevnesidh. Gielearngh ovnessie kuvsjh öörnín v.g. saemien stáákedimmiegíeline, saemien ööhpehtimmie tjíeltij barkijidie jih vátnoekuvsjh. Gielearngh leah aaj gaavnedimmiesijjeh saemien áálmegidie dajvesne, jih dan gaavhtan vihkeles institusjovne edtja saemien gielem tjirkedh jih eevtiedidh.

Saemiedigkie dáarjoech *saemien maanajgiertide* vadta mej leah njoelkedassij mietie jeahta maanajgierte saemien gielem jih kultuvrem bigkie. Saemiedigkien leah aaj dáarjoech gieleoöhpehtæmman maanese nöörjen maanajgiertine, vuartesjh ráajvarimbiellesne daennie gíetedimmiesoejkesjisnie. Saemiedigkie jaapetjen viermievierhketjáanghkoem öörnne ovnessie dáehkide barkijstie saemien maanajgiertine, v.g. dah áejvieh, gielebarkijh jih almah gíeh berkíeh maanajgiertesne. Saemiedigkie dáarjoech vadta learoevierhtide saemien maanajgierten maanide sjiehtedamme. Jeenjeh learoevierhtiej jih

¹ Fáante lea tseegkeme Stoerredigkien budsjettemíeredimmie ruffien 16.-n 2000 mejnie kollektijven kompensasjovne gieleden jih kultuvrellen dassemh jih vaevjeh maam aerebi aejkien daaroestimmiepolitijhke lea saemien áálmegaase dorjeme. Fáanten ulmie lea ráajvarimmieh dáarjodh mah saemien gielem jih kultuvrem tjirkedh jih skreejrehtidh.

Saemiedigkien rollen bijre ööhpehtimmiesuerkesne, vuarteshj råajvarimmiebealan.

Saemiedigkie *dåarjoeh learohkidie saemien giele faagegievlesne jaarhkeskuvlesne* vadta. Dan lissine lea Saemiedigkie *stipendh jollebe ööhpehtæmman* tseegkeme, g.j råajvarimmiebealan.

Bievnesh/bihkedimmie reaktaj bijre: Saemiedigkie åådtje jeenj gyhtjelassh åålmegijstie mah reaktah fierhten almetjen lea gosse byjjes reeremasse gaavnede. Voestes lea gyhtjelasse mij reakta ööhpehtimmie saemien gielesne, jñh gusnie fierhte learohke dam reaktam åådtje. Seamma gyhtjelasse båata eejhtegijstie gieh edtjeh dej maanah maanajgeartan jñh sijhtieh maana åådtje dan maanajgiertefaalaldahkem dan gielese jñh kultuvrasse sjehtede. Ij saemiedigkien leah formellen reereme tjieltide / skuvle- jñh maanajgierteaahteridie instrueredh, mohte maahta dejtie bihkedidh guktie dah maehtieh dej barkoem åårganiseredh maanajgiertesne jñh ööhpehtimmiem skuvlesne. Saemiedigkie aaj eejhtegidie bienvese guktie dah maehtieh tjoelmh loevenidh.

Saemiedigkie aaj åådtje gyhtjelassh reaktaj bijre dienesjimmiejgumie starnefaalaldahkesne, rektafaalaldahkesne jñh Gærhkosne, jñh aaj gyhtjelassh toelhkemen birje ovnessie tsiehkesne.

Jeenjh tjielth jñh institusjovnh Saemiedigkiem böörieh bienveshtjåanghkoem öörnedh, lohkemh jñh seammasåårts saemien gieline. Dan lissine jijnjh bienvesh jñh bihkedimmieh tjaaleldh jñh telefavnine vadta. Tjielth, skuvlh, maanajgiertih jñh gielejarng h leah dejtie gieh daamhtaj Saemiedigkiem bieljelieh. Saemiedigkie aaj tjaelijh, medija jñh jeatjah gieleutnijh bihkede v.g. terminologijen, sijjienommij bijre jñh guktie maahta saemien gielem tjirkedh jñh evtiedidh ovnessie institusjovnine.

Saemiedigkie lea siemedammelatjkoem tjaaleme Finnmarken, Tromsen, Noerhtelaanten fylhketjieltijgumie, jñh siemedammelatjkoem jeenj fylhketjieltijgumie åarjelsaemien dajvesne. Dah latjkoeh leah g.j. intensjovne saemien gielem jñh kultuvrem tjirkedh.

Saemiedigkien konkreten åssjelh barkojne gietedim-

miesoejkesjinie vååjnesaasse råajvarimmiebealan gietedimmiesoejkesjnie.

Öörneme barkoen mietie jñh gietedssoejkesjen dåeriedimmie

Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente barkoen åvte-hke gietedssoejkesjinie saemien gielem. Gietedssoejkesje lea Saemiedigkien ektesne dorjeme jñh jeatjah departementij gujmie.

Saemiedigkiepresidente jñh barkoe- jñh ektiedimmieministere dennie biellejaapetjen konsultasjovnetjåanghkosne suehpeden 2008 siemedigan barkoe gietedimssoejkesjinie dalleg h aalka, jñh reerenassen jñh Saemiedigkien barkoe saemien gielesne ektiedeminie. Dah gaskesadtigan jñh sopstalligan abpe tijnjem barkojne gietedssoejkesjem berkigan, jñh minngemes konsultsjoavnstjåanghkoeh lin dovne reeremen jñh politihken daltesinie njoktjen 31. jñh voerhtjen 17.-n 2009.

Prosessinie barkojne gietedssoejkesjem saemien gielem evtiedidh lij Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente tjåanghkojne orreme fylhkemanniejgumie, fylhketjieltijgumie, tjeltijgumie, skuvlijgumie, institusjovnijgumie, gielejarngijgumie, jeatjah saemien gielebyjreskijgumie jñh dotkemebyjreskinie. Departemente lea aaj jeenj tjaaleldh lahtesimmieh åådtjeme, dovne byjjes barkarimmijste, åårganisasjovnijste jñh almetjistie.

Gietedssoejkesje edtja 5 jaepiej juhtedh. Fierthen departementen mij lea tjaalasovveme goh diedteles råajvarimmide lea diedte dam tjirrehtidh, dan nualan guktie råajvarimmieh åårganiseredh jñh maeksedh. Barkoe- jñh ektiebiejemedepartemente sæjhta dåeriedimmiem ektiedidh jñh ulmiej jñh råajvarimmiej evtiedimmie gietedimssoejkesjnie soejkesjeboelhken mietie. Saemiedigkine gaskesadta guktie barkoe jåhta, jñh jis daerpies konsultasjovnh Saemiedigkine tjirrehte.

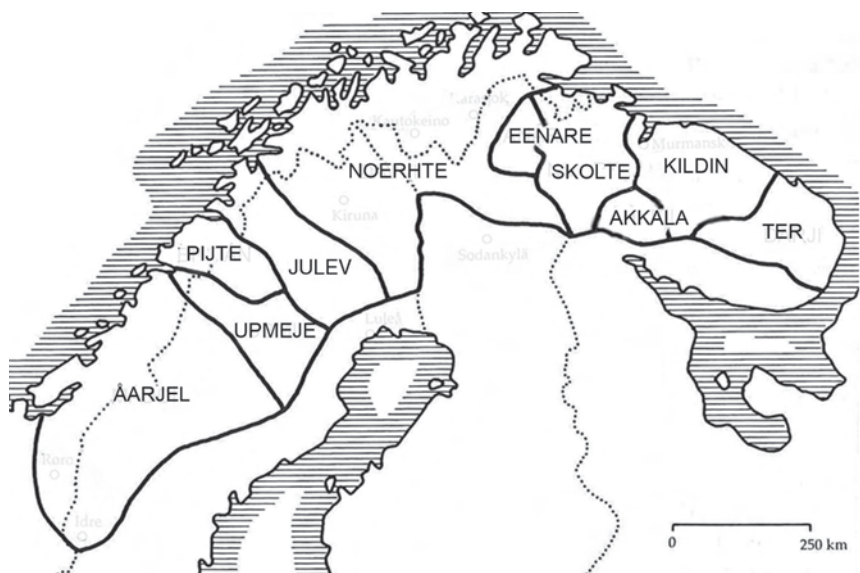
Tjirrehtimmie jñh råajvarimmiej dijpemh gietedimssoejkesjinie buerkiestamme galka jaapetjen budsjetteuvtelasside sjehtedidh jñh guktie Stoorredigkie dejtie gietede. Ulmie lea jaapetjen statusereektesh darjodh.

DAENBIEJJEN TSIEHKIEH SAEMIEN GÏELIDE

Saemien sãevmien-ugrijen gïeletjïertese govlesãvva. Nöörjesne, Sveerjesne, Sãevmesne jïh Russlantesne saemeste. Luhkie ovmesse saemien smaareh-tjïerth vuj gïelh gããvnesieh, jïh gïeleraasth rijhkerastij dãeresth juhtieh. Goerehtimmie maam Saemien jieleme- jïh goerehtimmiejarnges jaepien 2000² darjoeji Saemie gïeleraaran, desnie aervedi saemien gïeautnijh medtie 25 000. Medtie bielie dejtsie dovne soptseshtieh, luhkieh jïh tjaelieh saemien gïelesne, mearan dah jeatjah saemiestieh. Geerve jiehtedh man gellieh dah ovmesse gïelh saemiestieh, mohte noerhtesaemiengïele lea tjïelkes jeenjemes vijriedahkesne dejstie saemien gïelijste Nöörjesne. Julev- jïh åarjelsaemiengïelij muhteste lea vaeniekãbpoe goh tãvsene utnijh. Dan vaenesh gieh luvlesaemien/skoltesaemien jïh pihtesaemien daenbijjen Nöörjesne.

Dïhte luvlesaemien/skoltesaemien dajve lea daenbiejjien Åarjel-Varangeren tjïeltesne. Noerhtelaantij saemien gïelemonoehhtesten mietie lea vaenesh almetjh Nöörjesne giej luvlesaemien/skoltesaemien ietniegieline saemiestieh. Jeenjemes luvlesaemieh/skoltesaemieh Sãevmesne jïh Russlaantesne årroeminie, gusnie ennje saemiestieh. Norhtesaemiengïele voesteges Finnmarken jïh Tromsen fylhkine soptseshtieh, jïh tjïeltine Tjeldsund jïh Evenes Noerht-

elaantesne. Julevsæmien gïeledajve Nöörjesne lea Noerhtelaanten fylhkesne mij Saltenvoene åarjeste jïh Ballangen tjïeltesne noerhtelisnie. Divtasvuodne tjïeltesne leah jeenjemes julevsæmiengïeleldh utnijh. Pihtesaemien byjreske daenbiejjien lea joekoen jarnges tjïeltine Saltdal, Beiarne jïh bielieh Bodø:ste jïh Fauske:ste. Åarjelsaemien gïeledajve Nöörjesne Saltvaereste noerhtelistie Eengerdaalan Hedmarkesne åarjese jïh desnie jïjnjh onne voenh.

² Goerehtimmie saemien gielen åtnoem. Saemien jielemh- jïh goerehtimmiejarnges. Deatnu, golken 2000.

UNESCO:en rööpses læstosne aejhteme gielaide³ lea noerhtesaemien aejhteme gieline gohtjesovveme, mearan årjel- jñh julevsamien lea joekoen aejhteme gielh gohtjesovveme. Luvlesaemien/ skoltesaemien, pihtesaemien jñh upmejesaemien leah nãhkedamme gielh gohtjesovveme. Man gaavhtan årjelsaemien giële joekoen aejhteme gieline gohtjesãvva dïsse dah gieh årjelsaemien jeenjemes saemiestieh lea aahka-gon aajjaboelve. Dan vaenie maanah giëlem lierieh, jñh vaenebe iedtjeles giëleutnijn. Man gaavhtan julevsamiengiele aejhteme vaenie maanah giëlem lierieh jñh dan vaenie iedtjeles giëleutnijn. Nööremes giëleutnijj onne maahtoe saemiengielesne jñh sijhtieh skandinavijen giëlem soptsestidh.

Saemien tjerkebe lea dajvine gusnie lea ovtsoöpkeme kontinuitetem orreme saemiengieline ektiebarkeme- jñh gaskesadtemegieline. Daate voesteges dej noerhtesaemien dajvine gielereeremedajvesne saemien giëlesne Finnmarkesne. Dej dajvine leah jeenjñh maanah gieh gãetesne saemiestieh aktengieleldh vuj guektiegieleldh saemien-daaroen/jeatjah gielh mah eah leah saemiengiele. Saemien lea jeenjesh aarkbea-jjetjen ektiebarkeme- jñh gaskesadtemegieline daejnie dajvine. Saemien lea aaj vããjnesasse byjreskeda- jvesne tjerkebe goh jeatjah saemien dajvijste. Dah saemiengieleldh byjreskh lin jñh leah vihkeles sijjieh kultuvrellen jñh giëleldh kontinuiteten åvteste ellies saemien siebredahkesne.

Noerhtesaemien dajvesne lea mearoesaemien jñh markasaemien dajvh joekoen saajrehts daaroedim- miediedtese. Jeenjñh dejstie dajvijste lea giëlemãlsome- prosesse guhkie jãhteme. Tjuara aerviedidh saemien giële ennje unniedeminie dejnie dajvine, gosse lea vaenie maanah gieh gãetesne saemiestieh. Gosse kontinuitetem gaarvani giëleldh boelveste boelvесе jãhteme destie bãata jeenjñh dejstie mearoesaemien jñh markasaemien smaarehtjierth gaarvaneminie. Minngemes jaepiej lea iedtjeles kultuvrellen jñh giële- ldh skreejrehtimmiem orreme jeenjñh mearoesaemien dajvine jñh markasaemien dajvine. Gosse Kãfjord tjielte saemiengielen reeremedajvesese meatan lij lea dan vihkeles saemien gielen evtiedimmie dennie dajvesne.

NOERHTEEUROPANINSTITUDTE HUMBOLDT- UNIVERSITETESNE BERLINISNIE vihtesjimmie- provsjekten åvtehke pihte- jñh saemiengielide (Ume and Pite Saami Documentation Project). Provsjekten ulmie lea daaletjen baakoelæstoeh öörnedh, ånehks grammatijhken buerkies- timmieh, transkripsjovnh bãeries vuarkheme tjoejh jñh morfofonologijhken alternasjovnh tjaalege dej guaktaj saemien gieline. Dïhte lea 10-15 almetjh gieh pihtesaemiengielem saemiestieh, jñh jeenjemes dejstie Sveerjesne årroeminie. Nöörjesne lea Salten pihtesaem- ien siebre stiftelsem tseegkeme man nomme Duoddará ráffe. Stiftelsen ulmie lea pihtesaem- ien giëlem, kultuvrem jñh identitetem evtie- didh pihtesaemiendajvesne. Stiftelse sæjhta pihtesaemien jarngem evtiedidh.

Gosse julevsamien jñh årjelsaemien gielh dej leah minngemes luhkiejaepiej tjirrh muvhtene evtiedim- miem orreme. Maanajgiertth gusnie årjelsaemien jñh julevsamien åejviëgieline lea tseegkeme jñh jeenjebe learohkh årjel- jñh julevsamiengielesne ööhpehte. Læjhkan tjuara jiehtedh saemien giële viesjies sijjiem dejnie dajvine. Dan vaenie giëlesiebredahkh gããv- nesieh dejnie dajvine gusnie saemiengiele lea vããjnoes biëlie aarkbeajjetjen ektiebarkeme- jñh gaskesadtemeg- ieline jñh vaenieh fuelhkieh gieh gãetesne saemiestieh. Gosse kontinuitetem gaarvani saemiengiele aarkbea- jjetjen gieline destie bãata jeenjñh maanah jñh noerh gieh ööhpehtimmiem saemien giëlesne åadtjoeh eah gaavnh saemien goh ektiebarkemegieline ij gãetesne jñh ij byjressiebredahkesne. Destie bãata oktegen evtiedimmie baakoedaajroe jñh dan damtesh giëlem maehdedh.

³ http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html

Luvle- j̄ih pihtesaemien byjreskijstie iedtj̄h vuesie-htieh skreejrehtimmiem dovne luvlesaemien j̄ih pihtesaemien. Luvlesaemien/skoltesaemien lea tjerkebe gieledh byjreske s̄ævmien bielesne. Pihtesaemien gieleutnij̄h lea dan vaenie dovne sveerjen bielesne.

Goerehtimmieh saemien gielij̄ bijre

Reektemisnie guektiengieliivoete tj̄ieltine saemiengielen reeremedajvesne Tj̄ielten- j̄ih regijovnaldepartemente jaepien 2002⁴ tjaaleme, dellie v̄öjnie stoorre joechts reeremedajven sisnie gaskem jeatjaben man gellieh tj̄ieltenbarkij̄h saemiestieh: Karajohkesne j̄ih Guovdageajnosne medtie 80 pst., Deatnosne 48 pst, Nessebyesne 40 pst., Kåfjordesne 26 pst. j̄ih Porsangerisnie 21 pst.

Vuortasjimmiem saemielaaken gielenjoelkedassijste Noerhten Saemie Institutde darjoeji maam Kultuvre- j̄ih gærhkoeddepartemente lij̄ laavenjasse-åejvie jaepien 2007⁵ vuesiehti jeenjemes byjjes åårganh mah dijpieh saemielaaken gielenjoelkedassh eah laakan krieve me ellies dijpieh. Dan gaavhtan ij̄ åålmege saemiengielen reeremedajvesne reaktah åadtjoehtj̄irrehtidh saemien gielen åtnose byjjes åårganidie gaskesadta gielenjoelkedassij mietie. Dan gaavhtan Tysfjorden tj̄ielte j̄ih Snåasen tj̄ielte aaj ligan reeremedajvese meatan gosse goerehtimmiem tj̄irrehtamme, dellie annjebodts ij̄ naan lårhkoegååvnes h man gellieh barkij̄h dennie tj̄ieltine saemiestieh.

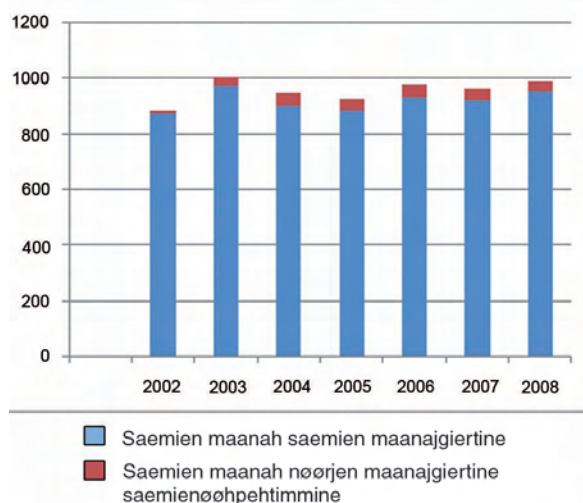
Aaj Saemiedigkien gielegoerehtimmieh vuesiehtin saemien gielen åtnoem byjjes etatine tj̄åanghkan vuortasjamme lea onne⁶, mohte tendense vuesehte saemien jeenjebe tj̄ielten barkarimmieh saemiestieh goh staaten j̄ih fylhketj̄ielten bårkarimmieh. Saemiedigkien goerehtimmieh jaepien 2008 vuesehte ij̄ leah stoorre jeatjadehtemh saemien gielen åtnoem dejnie dajvine gusnie goerehtamme enn arebe goerehtimmijste.

Maanajgiert̄h j̄ih maadth̄öhpehtimmie

Jaepien 2008 lin 41 saemien maanajgiert̄h Nöörjesne medtie 950 maanah. Jeenjemes dejstie Finnmarkesne. Samien maanajgiert̄ij̄ lårhkoeh lea seammalaakan dej minngemes jaepiej. Saemien maanah nöörjen maanajgiertesne maehtieh faalaldahkem saemiengieleööhpehtämman åadtjodh. Daate faalaldahke lea minngemes jaepiej j̄ienedamme. Jaepien 2008 åadtjoejin 19 nöörjen maanajgiert̄h saemien maanajgumie dårjoem saemiengieleööhpehtämman.

MAANAH SAEMIEN MAANAJGIERTINE 2002-2008.

Gaaltije: Saemiedigkie

Skuvlejaepien 2008-2009 leah 1043 learohkh ööhpehtimmie saemiengiele voestesgieline, mearan 1474 åadtjoeht ööhpehtimmiem saemiengiele mubpien gieline (2 jallh 3).⁷ Jeenjemes dejstie learohkijstie, 2239, åadtjoeht noerhtesaemiengielen ööhpehtimmiem. Dejstie leah 997 noerhtesaemiengiele voestesgieline. 77 learohkh åadtjoeht julevsaemiengielen ööhpehtimmiem; dejstie 27 julevsaemiengiele voestesgieline, mearan 101 learohkh åårjelsaemiengielen

⁴ Maaksoeh guektiengielenvoeten veadaldihkie tj̄ieltesne j̄ih fylhketj̄ieltesne. Reektese barkoedåaehkeste. Tj̄ielte- j̄ih regijovnaldepartemente suehpeden 2002.

⁵ Evalueringe saemielaaken gielenjoelkedassh . Sámi Instituhtta, 2007

⁶ Saemiedigkie edtja fierhten njealjedden jaepien gielegoerehtimmie tj̄irrehtidh. v.d.. saemielaaken § 3-12. Goerehtimmieh gååvnesieh www.samediggi.no

⁷ Gaaltije: Maadthskuvlen bievneseöörnege (GSI)

ööhpehtimmiem åadtjoeh. Dejstie 19 learohkij åarjel-saemiengiele voestes gieline.

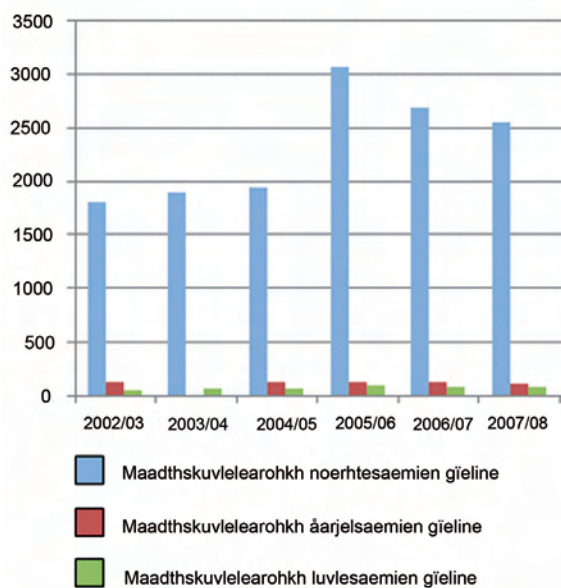
Ohtje jeatjahdeheme jis doen skuvlejaepiem mohtede. Dillie lin 1027 learohkh gie h åadtjoedin ööhpehtimmiem saemiengiele voestes gieline, mearan 1515 åadtjoedin ööhpehtimmiem saemiengiele mubpie gieline (2 jïh 3). Skuvlejaepesne 2007-2008 lin 2354 ööhpehtimmiem noerhtesaemiengielesne, dejstie 984 voestesgieline. 79 learohkh åadtjoedin ööhpehtimmiem julevsaemiengielesne; dejstie 25 julevsamingiele voestesgieline. 109 åadtjoedin ööhpehtimie åarjelsaemien, dejstie 18 voestesgieline.

Jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne lij skuvlejaepien 2006-2007, 285 learohkh jallh barkoelearohkh gie lin ööhpehtimmiem saemiengielesne⁸. Jaepesne 2005/05 unnedi, dellie 305 learohkh jïh barkoelearohkh lin ööhpehtimie saemiengielesne. Saemien ööhpehtimie jærhkeskuvline tjijhtje fylhketjïeltine jïh golme privaten skuvline. Jeenjemes learohkh/barkoelearohkh Finnmarkesne (139) jïh Tromsesne (92) jïh Noehtelaantesne (38, dejstie 23 noerhtesaemien, 11 julevsamien jïh njieljie åarjelsaemien) mearan Oslosne jaepien 2007 lin golme jïh Akershusesne akte gie åadtjoedi saemien ööhpehtimmiem. Hedmarkesne, Åarjel-Trøndelagesne jïh Noerhte-Trøndelagesne åarjelsaemien ööhpehtimie, gusnie göökte, göökte jïh gaektsie learohkh.

Saemien taalh soptsestin 1 – lahtesamme statistihkem 2008 Faageldh analysetjïerteste saemien statistihke⁹ vuesehte taalide maadthskuvlelearohkh saemien faagegievlesne lin guektien giert h stuerbe sïjdteme dej 17 minngemes jaepiej 1990-2007. Daate sïevede jienedamme iedtj h saemiengielen ööhpehtimie maanide. Seammasents sïevede faageldh analysetjïerte dej gööktij minngemes jaepiej ellies tjåanghkan learohkelåhkoe saemiengiele unnedu – 3055:ste skuvlejaepien 2005-2006 2542:se skuvlejaepien 2007-2008. Dam maahta buerkiestidh faagesoejkesje "saemien gie h jïh

LEAROHKH SAEMIENGËLINE MAADTHSKUVLESNE 2002-2008.

Gaaltje: GSI

kultuvre" jaepien 2006 gaarvani, mohte faageldh analysetjïerten mielen mietie tjuara mubpiengiele tsiehkies joekoen digkiedidh. Gosse saemien voestesgieline dæjpa faageldh analysetjïerte vuesehte maahta taatjem jakesedh man gellieh maehtieh saemiengiele voestesgieline daenbeajjetjen faaldahken jïh öörnegen mietie.

Gosse åarjelsaemien gielem dæjpa lea learohkij låhkoe vaenedamme 123:ste jaepien 2005-2006 105:se jaepien 2008-2009. Låhkoe learohkh åarjelsaemien voestesgieline lea njieljien giert h jienedamme dah minngemes luhkieakte jaepiej.

Gosse julevsamien dæjpa lea learohkij låhkoe unnedamme 88:ste skuvlejaepien 2005-2006 79:se jaepien 2008-2009. Låhkoe learohkh julevsamien voestesgieline lea jienedamme 18:ste 25:se luhkien jaepien. Gosse staaretjïelth dæjpa lea jienedimmie 415 prosente 17 jaepiej mietie.

⁸ Saemiej låhkoe soptseste I. lahtestimmie statistihkem 2008. Saemien jïlleskuvle, reektese 2/2008 Samiske tall forteller 1. Kommentert statistikk 2008. Samisk høgskole, rapport 2/2008.

⁹ St.bïev. nr.28 (2007-2008) Saemiepolitihke

DÅÅJRETIMMIEH GIELESKREEJREHTIMMINE JEATJAH LAANTIDE¹⁰

Veartenisnie gellieh tâvsenh gielh gââvnesieh, dam jearohks guktie gielem guarkedh, mearan ajve medtie gööktetjuetie staath gââvnesieh. Dan gaavhtan jeenjemes veartenengiêlh eah leah jeenjebelâhkoe gielh staatesne. Jeenjemes dejstie gielijste mej eah leah jÿjtse staate, leah aejheme gielh. Jis naemhtie jiehtedh gielemâlsome sjïdteminie unnebelâhkoegieleste staaten jeenjebelâhkoe gielese fuelhkidie jÿh byjreskinie mejtie unnebelâhkoengiêlem utnin. Gosse ij unnebelâhkoegiele boelveste boelvese gâetesne guhkiem juhtieh, vaenesh gielem maanabaeleste utnieh. Jis gielemâlsomem sjïdteminie vuastalimmehts, minngeme ij naan gieleutnije gââvnesh.

Buerkiestimmie disse gielemâlsomasse mijjieh gaavnebe jeenjemes unnebelâhkoegiêlh leah aerpievuekien vueliestatusegiêlh. Daajbaaletje siejhme dej gielij utnijh leah guektiegïelhutnijh, dovne ietniegielem jÿh staaten jeenjebelâhkoegielem maehtieh. Guektiengiêlij eejtegh maehtieh gielem veeljedh mejnie maanajugumie gâetesne utnedh. Siejhme lea giele man lea vueliehkomes statuse dasseme, jeenjemes tsiehkesne unnebelâhkoegiele.

UNESCOS KAARHTE AEJHTEME GIËLH

Skreejrehtimmie

Aejheme unnebelâhkoegielesiebredahkesne gââvnese faamoeh mah vaajtelieh gielemâlsomem dâastoehdih unnebelâhkoegieleste jeenjebelâhkoegielese. Dah gieh dam vaajtelieh, ussjedieh ij guektiengiêlevoete edtjh restiedimmiestadujume ârrodh gieleste gielese. Guektiengiêlevoete edtja boelveste boelvese juhtedh. Juktie dam tjïrkedh tjuara unnebelâhkoegielen statusem lutnjedh jeenjemes siebredahkesuerkine jÿh naemhtie darjodh buerebe veeljemem almetjidie sjædta.

¹⁰ Kapihtelem lea Jon Todal tjaaleme, Saemiej jïlleskuvle.

Jis gïelemålsome lea dan guhkie bateme ihke ij geredh jallh geerve eejhtegidie gïelem maanide vedtedh, maanajgierte jïh skuvle vihkelbpoe gïeledomeninie sjdtieh jïh dejtie maahta barkedh gosse unnebelhkoegieli j statusem tjirkedh. Dihte barkoe ae-jhteme unnebelhkoegieli tjirkedh jïh gïelemålsomem jarkedh, maehetebe gïeeldh skreejrehtimmiem ghtjodh. 1960- jïh 1970-lhkoej raejeste jïh daanbaaletjen raajan mijjïeh libie jeenjïh gïeeldh skreejrehtimmieljhtemh veartenen bijre jarkan vuajname.

Numhtie lea skreejrehtimmiem ae-jhteme unnebelhkoegieli jïste lea bremes tsiehkïeh rejhkoem jïh demokratïjen siebredahkesne. Aarebi jïh beagkoem vuesiehtimmiem gïeleskreejrehtimmiste Jille-Europesne lejhkan lea maam dillie lij gieftes staate. Frïjedorjemen menngan Storerbritannïaste 1920-lhkosne dellie dihte orre irsken staate seahkari irsk-gelijengielen skreejrehtimmiem. Gtiegieline irsken gïele onne unnebelhkoem dam 1920-lhkosne utnin, mohte goh symbolve irsken staatese dellie gïele gaajh vihkeles reeremidie. Aarebi lij irskegieme jeenjebelhkoegieme slesne, mohte jilleprestïsjegieme englaantengieme lij irskem vlese deadteme minngemes ajve naan dajvine gtiegieline utnin. Dihte byjjes politihke dan noere irsken staatesne jeehth irskegieme edtji skreejrehtidh gtiegieliese irïjdie abpe laantesne. Idtji dihte geredh, mohte irskegielen sijjïe hpehtimmïesystemïsnie lea daen biejjïen jeenjïh gieh maehthie irskegielëm soptsestidh. Minngemes jaepïej irskegielëldh maadthskuvlh mej leah gïelelaavkomehaemesne jeanadamme. Dan gïeeldh raaran skuvline lea buerebe goh aerpïevuekïen irskehpehtimmïeste.

Irskegieme lejhkan ij leah daamts juktie eah dah staath sijhth ae-jhteme unnebelhkoegielëm darjodh staaten btïje ejvïegielse.

Vuesiehtimmiem skreejrehtimmïeste

Dah saemïen politihken jïh gïelefaagen byjreskh leah joekoen ektesne barkeme golme gïelesiebredahkïjgïjmïe koelaantesne. Voesteges lea guhkiem tradïsjovne gïeledaajroen barkoe jeatjah svmïenugrïjen gïelesiebredahkïgïjmïe. Mubpïen lea saemïen politihkerh 1970-lhkosne jeatjah iemïealmetjïgïjmïe abpe veartenïste ektesne barkeme. Galmeden lea saemïen institusjovnh 1990-lhkoem raejeste muvth

gïelepedagogïjhkedes ektïebarkoem sjïsjneldh gïeleunnebelhkoemgïjmïe Europesne dorjeme, sjïsjneldh unnebelhkoem mah eah jïjtïe jïehtïeh dah leah iemïealmetje.

Daesnie galka neebnesovvedh naan vuesiehtimmiem skreejrehtimmiem iemïealmetjïnie jïh sjïsjneldh europeïjen unnebelhkoemïe.

NAAN GILLE BOELVIJ MIETIE LEA TJUETIEH GÏELH GAARVAMME. UNESCO rihpesti elektrovni jïen versjovnem rganïsasjovnen atlase ae-jhteme gïelh gosse internasjovnellën ietnïegïelebïejjïen lij goevten 21. 2009. Daate elektrovni jïen dïrregh faelïeh orrestimmïe bïevnesh bijjelen 2500 ae-jhteme gïelh veartenïsnïe, jïh maahta dam staerïdïdh jïh orre bïevnesh dïsse bïejedh maam utnïj lïssïehtïeh. Atlasïnie maahta ohtsedh gellïen ovmessïe kriterïj mïetïe, jïh dah ae-jhteme gïelh lea rneme vïjhtë daltësnïe: ov-vïhtïes gïelh, defïntïjve ae-jhteme gïelh, eensi ae-jhteme gïelh, joekoen ae-jhteme gïelh jïh jaame/nhkehdamme gïelh. www.unesco.no

Vuesiehtimmiem iemïealmetjïegiëlëm skreejrehtidh lemïealmetjï gaskem lea joekoen kruanalaanten almetjïh jïh marïjenh Aotearoesne/New Zealaantesne jeenjïh dorjeme guktïe dej gïelïde tjirkedh, jïh Kruanalaantesne maahta ïnutegieme jallan ae-jhteme gïelëm ghtjodh. Kruanalaantegieme muvhten aejkïen daanskegielëste ae-jhteme, jïh marïegieme Aotearoesne/New Zealaantesne ennje ae-jhteme jeenjebelhkoegieme englaanten gïelëste.

1980-lhkosne maanajgiertejhteme btï marïalmetjïnie Aotearoesne/New Zealaantesne. Marïegieme lea polynesïjen gïele maam soptsestin aotearoesne/New Zealaantesne vtelï englaanten almetjïh doekoe btïen. Maanajgiertejhteme vaajtelï

maörikultuvrem jñh maörigielem nööremes maanide vedtedh. Dñhte lij gosse dan vaenie maanah gielem gâetesne govlin. Jeenjemesh giehe maörigielem meeh-htin lin dillie bâarasâbpoe goh vijhteluhkien jaepien bâeries, jñh englaanten giehe aarkgieline jeenjemesh maörifuelhkieh utnin, mohte ij lin gaajhkesh.

Aotearoesne /New Zealaantesnie sijhtin nööremes maanah dej voeres almetjigujmie giehe maörigiehe ietniegieline, dah galkin ektesne årrodh. Dam tjirrehtin orredarjomh maanajgiertine maam gâhtjoejin Te Khanga Reo. Te Kôhanga Reo lea maöri jñh lea "gielebiesie". Gielebiesesne edtji ajve maöriem soptsestidh, jñh dah voereh giehe maöristin edtjin desnie årrodh jñh barkedh jñh gieleldh âvteguvviehe maanide årrodh.

Maam gielebiesine Aotearoesne/New Zealaantesnie dorje, ij lij dan orre. Jeatjah sijjeh veartenisnie lin aerebi dovne gielebiesiemaanajgiertih jñh gielelaavkomeskuvlh. Dñhte mij lij orre dej gielebiesiejugujmie dah dan vuekesne iemiealmetjigielem buakte me man lij dan vuelie staturse jñh lij dan viesjehke siebredahkesne goh maöri. Joekoen lij gielebiesiehe aaj aerpievuekien kultuvrem aaj maanajgumie juekin.

Te Kôhanga Reo dan hijven sjïdtji, jñh âlvas jeenjñh maörimaanah lin aalkovistie 1980-lâhkoen gielebiesiemaanajgierte orreme. Dan mænngan lij aaj skuvlesystemem bigkeme gusnie maöri ööhpehtimiegieline utnieh skuvlefaagine. Maanah gielebiesiemaanajgierteste maahta desnie aelkedh, jñh dej göökte gielh eevtidiehe jñlleskuvledaltesasse. Aaj jñlleskuvlh gââvnesiehe mah maörim utnieh.

Aaj Hawaii:sne jâhtemem gââvnese maam seam-mahaemesne systemem dorjeme goh Aotearoesne/New Zealaantesnie. Bâeries (englaanten gielen âvte-li) giehe Hawaii:sne aaj polynesijen giehe. Hawaii:en jâhteme ij leah dan vijries goh dñhte Aotearoesne/New Zealaantesnie.

Jâhteme Te Kôhanga Reo lea vihkeles vuesiehtimie orreme jeatjah iemiealmetjidie gosse sijhtin gielem skreejrehtidh. Maörijh (giehe ræjhkoes jñh demokratijen staatesne årroeminie) aaj leah iedtjeles lihtsegh iemealmetjikonferasinie jñh gielekonferasinie gusnie dah biëvnesin dej barkoej

bijre gielem skreejrehtidh. Te Kôhanga Reo lea dan gaavhtan beagkoes jeatjah iemiealmetjinie.

Vuesiehtimmie europeijen unnebelâhkoegielem skreejrehtidh

Aaj Jillie-Europesne jeenjñh sjisjnelds gielh gââvnesiehe mah leah seamma tsiehesne goh saemiengiehe Skandinavijisnie, mohte dah gieletjierth eah iemiealmetjem gâhtjesâvva. Dejstie gielijste leah vuesiehtimien gaavhtan baskijegiehe jñh katalanijengiehe tjirkeme Spanijisnie Franco-regimen mænngan 1970-lâhkosne. Storerbritannijisnie lea 1960-lâhkoen mietie storerre barkoem dorjeme kymrijegielem skreejrehtidh Walesinie, jñh dan mænngan aaj gælijegiehe Skottlaantesne. Mearan skotsk-gælijen giehe lea vaejvie tsiehesne, maahta jeahtasovvedh skreejrehtimie Walesinie hijven jâhta. Dovne skotsk-gælijen jñh kymrijegiehe lea keltijen gielh, mohte dej leah lingvistihken vuekesne storerre joekehts jñh eah dah sinsitniem guarkah. Gââpah gielh lea aejhteme englaanten gieleste.

Kymrije lea aerebi abpe Walesinie soptsestamme, jñh âvteli englaanten almetjh Storerbritanniasse böötin, lij vijrebe dajvesne soptsestamme. Gosse jaepien 1901 almetjh ryökni dellie bieliem Walesinie kymrijem soptsestin. Uktsieluhkie jaepiej mænngan, jaepien 1991, lij 19 pst. walijsiste gielem meehhtin. Dah taalh vuesiehtiehe vijries gielemâlsomem orreme jñh dah giehe Englaanteste doekoe juhtien eah lin meatan.

1960-lâhkoste almetjh giehe kymrijen bâetije biejjie seahkarin, iedtjeles kampanjem gielem skreejrehtidh dorjeme. Voestes lij gæmhpoes gielem vââjnesasse biejedh (vuesiehtimien gaavhtan kymrijen sijjienommh geajnoeskiltine jñh kaarthine), dan mænngan reaktide gielem utnedh gaajkine siebredahkesuerkine. Medijen giehe lij aaj gæmhpoedajve, vuesiehtimien gaavhtan lea jñtse kymrijegieleldh TVkanalem tseegkeme.

Gaajkh lin vihkeles unnebelâhkoegielen statusem bijjenidh jñh aaj gielemâlsomem kymrijste eenglaanten gielese gâetide dâastoehtidh. Mohte dñhte storerre gæmhpoes lij skuvlesne. Kymrijegiehe lea daenbiejien obligatorijen faage gaajhkide maadthskuvlesne Walesinie. Dejtie learohkie mah eah kymrijegielem gâetesne soptsestidh, lea nuepie ovmessie haemijste

gïelelaavkomeskuvlem veeljedh, gusnie kymrijegïele lea ööhpehtimmiegïele naan, jallh gaajhkh, faagine.

Dah stoerre vierhtieh mah kymrijegïelem Walesinie provhkeme, destie buerebe sjïditi. Jis almetjiryökne me gaaltijinie ätna, dellie vuajna taalem kymrijeutnijh lea voestes aejkien tjuetie jaepesne aalkeme jienedidh. Almetjiryökne me jaepien 2001 lij 21 pst. mah jeehtin dah kymrijegïelem maehtieh. Jis gielen bäetije biejjiej vuajna lea joekoen vihkeles dej noerij gaskem lea prosentenvuekesne jeenjebe goh gaskegenerasjovnisnie gieh maehtieh kymrijegïelem soptsestidh. Dïhte lij eevtiedimmie maam meehti vuejnedh joe almetjiryökne me jaepien 1991.

Kymrijegïelen tjijreme Walesinie ij maehtieh jeetjah vuekesne buerkiestidh goh dïhte iedtjeles skreejrehtimmiebarkoste bäata jih voerkes byjjes gielerääresjeminie.

Boelveste boelvese vierhtieh

Goh vuesiehtimmeh aejhteme gielh lea daesnie neebnesovveme irskengïele, kruanalaantengïele, baskijengïele, katalnijengïele, maöri, hawaii, skotskgæl-ijengïele jih kymrijengïele. Gaajhkine gielesiebredahkine lea iedtjeles skreejrehtimmiebarkoem dorjeme. Ovmessie tsiehkieh, jih ij oktegh dääjrehtsistie maehtieh saemiengïelese mekanijhken vuekesne darjodh. Mohte ektine gaajhkide dejtie gielesiebredahkide lea skreejrehtimmiebarkosne gielem maanajgiertine jih skuvline vihkeles utnin. Gïelebiesiemaanajgiertih jih gïelelaavkomeskuvlh Leah jarnges. Vääjnesasse jih statusem lutnjedh galka tjirkedh eejtegh jäerhkedh unnebelåhkoengïelem maanide vedtedh. Maanajgiertih jih skuvlh gelkieh gielem vedtedh gosse eejtegh dam sijhtieh, mohte eah maehtieh.

Uvtelasse orre laake nasjovnellenn unnebelåhkoem jih onnelåhkoem gielij bijre Sveerjesne

Sveerjen reerenasse tsiengelen 29.-n biejjien 2009 orre uvtelasse me laake nasjovnellenn onnelåhkoem jih onnelåhkoegïelij bijre Laakeraaran vedti. Uvtelassen sisvege Leah dah äejvietsiehkieh saemie gielen bijre:

Saemien gielen, meänkieli jih säevmien gielen reeremedajve galka vijriedidh. Saemien gielen

reeremedajve 13 tjïeltide vijrede – Arvidsjaur, Berg, Härjeldalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen jih Östersund. Aarebistie lin Arjegplog, Gällivare, Jokkmokk jih Kiruna reeremedajvesne.

Laakeuvtelassen sisvege njoelkedassh reaktide säevmiengïelem, meänkieliem jih saemiengïelem utnedh reereminie jih dääpmestovline. Aaj laakenuvtelassen sisvege nænnoestimmieh säevmien gielen, meänkielien jih saemiengïelen bijre maanajgiertine jih voeresehåksojne.

Gosse maanajgiertih dæjpa tjïelte galka faaledh äelide mejtie gihtjedh sijjiem maanajgiertesne gusnie abpe jallh bielieh darjoemistie lea säevmiengïelesne, meänkielesne jallh saemiengïelesne.

Gosse voeresehåkssoeh dæjpa uvtese jeetjahdehtemem sosijaldienesjelaakesne man sisvege tjïelte galka barkedh barkijh gäävnesieh gieh maehtieh säevmiengïelem, meänkieliem jallh saemiengïelem gusnie daerpies gosse voeresh hoksedh.

Geajnoevierhke åädtje barkoem jienedidh sov barkoem onnelåhkoegïeleldh sijjienommh vuesiehtidh. Staaten jih tjïeltij reeremh haestesävva onnelåhkoegïeleldh sijjienommh vaerjelidh jih unnebelåhkoegïelide vääjnesasse miærhkemen jih skiltemen tjïrrh.

Reeremedajven vijredæmman säevmiengïelem, meänkieliem jih saemiengïelem 50 milljovnh kråvnah dejtie tjïeltide staatedåarjomie äädtjoeh. Göökte saemien gielejarngh tseegkesuvvieh åarjelsaemien dajvesne, Luvlieluspesne jih Dearnnesne.

Saemiedigkie Sveerjesne åädtjoeji barkoem reeremasseste gielegïetegærjam jaepien 2008 tjïeltide jih reeremie tjaaleme www.samediggi.se/4009. Ulmie gielegïetegærjine lea saemien gielem vääjnesasse jih saemiengïelemaahtoem barkijidie jienedidh, jih aaj åålmegen saemiengïeleåtnoem jienedidh gosse reeremie gaskesadta. Gïelegïetegærjesne stinkes uvtelassh guktie mahta saemiengïelem tjïelten daltesisnie barkedh, haemieh gieleprogrammiedie jih giेतeldssoejkesjh. Aaj desnie goerh gosse gieletsiehkïem goerehtalleme.

Lieredh oahppat

Ulmieh, haestemh,
guhkiesmieresne strate-
gijh jih r  ajvarimmieh

LIEREDH:

  hpehtimmiem tjirkedh noerhte-, julev- jih   arjelsaemiengielesne gaajhkine daltesinie

Fuelhkie lea vihkeles arena v  aromem biejedh maanan gieeldh ievtied  mman. Jeenj saemien maanah   adtjoeh aalkuvistie saemiengielem ietniengieline – jeenj saemien maanah aaj   adtjoeh g  okte ietniengielh, saemiengielesne jih gielesne mij ij leah saemiengielesne, daamtemes daaroengielesne. Naan eejhtegh eah saemesth jih dan   vteste eah maehtieh maanide saemiestidh saemiengielem ietniengieline.

Saemiej gieleskreejremisnie lea gielebarkoe mij maanajgiertine jih skuvline joekoen vihkeles v.d. kapihtele gusnie jeatjaj laantij gieleskreejremem d   jrehtallin. Gielebiesiemaanajgiertih jih gieleslaavkoemeskuvlh leah jarnges. Maanajgiertij jih skuvlij lea vihkeles laavenjasse gielem maanide vedtedh gosse eejhtegh sijhtieh maanah saemiestidh, mohte eah maehtieh saemiestidh.

Maanajgierte lea vihkeles maanah gelkieh maehtedh buerie saemien ektiebarkoegielem evtiedidh. Dajvesne gusnie ij saemiengielesne leah ektiebarkoegielesne lea joekoen vihkeles v  aromem biejedh maanaj saemiengieledh evtid  mman maanajgiertesne. Dan gaavhtan vihkeles v  aromem biejedh guktie faalaldahkem saemien maanajgiertih tjirkedh jih aaj kvalitete maanajgiertesne noerhte-, julev- jih   arjel-saemiengielij dajvine jih dovne stuerebe staarine.

  hpehtimmiem saemiengielesne abpe skuvletijjen tjirrh saemien maanaj maahtoem saemien gielesne evtiede jih dehtie ry  jrehtidh saemien siebredahkesne meatan   rrodh goh elliesvierhties gieleutnijh. Ulmie lea faalaldahkem tjirkedh maadth  hpehtimmiem saemien gielesne gaajhkide gielesne leah reakta dovne noerhte-, julev-, jih   arjelsaemiengielesne.   hpehtimmiem galka buerie kvalitetevierhtiemminie bigkedh. Buerie saemien learoevierhtieh lea vihkeles dan mieresne.

Kvalitete   hpehtimmesne jih buerie bievnesh saemienööhpehtimmiem faalaldahkij bijre aervele lea buerie tsevtseme mestie man gellieh gieles saemiengielem veeljedh ellies skuvletijjesne.

V   jnoes goh relatijven jeenj saemien learohkha garvanieh maanajgierten jih skuvlen gaskem, maanadaltesen jih noeredaltesen, jih maadthskuvlen jih j  erhkeskuvlen gaskem. Reektehtimmiem ektiebarkoeprojektistie N  orjen maanaj-ierieguedtije

jih Sveerjen jih Sævmien maanaj-ierieguedtjih gaskem *Reakta laavenjjassese jih govledehtemasse saemiej maanide jih noeride* jaepeste 2008, vuesehte dovne learoeverhtiechtsiehkje, lohkehtæjjine jih skuvleåvtokhen vuajnoe leah vihkeles faktovrh mestie mahta bihkedidh man gaavhtan dan jeenjöhpehtimmeste gaarvanieh. Våaromem tjirkedh skreejrehtimmiem ööhpehtæmman barkojde gusnie saemiengieleldh maahtoem daarpesjeh, lea vihkeles learokij buerie faalaldahkh saemienööhpehtimmiem ellies skuvletijjen tjirrh.

Gosse sjehtesje guktie eejhtegh jih jeatjah maanan bijre åadtjoeh nuepiem saemiengielem lieredh seammasienten goh maanah saemiengielem lierieh maanajgiertesne jih skuvlesne, mahta maanam dan gieleoöhpehtimmesne däärjodh. Gaavnemesijjeh byjressiebredahkine jih staarine gusnie iemeles saemiestidh aaj sjyöhtehkevoete guktie saemiengiele iemeles ektiebarkoegielem sjædta.

Skreejrehtimmie jillebe ööhpehtæmman noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne jih jeatjah ööhpehtæmman gusnie daerpies saemiengielen maah-toe, lea vihkeles ihke maahtoevåaromem bigkedh saemiengielesne siebredahkesne jih juktie barko-vedtjih edtjeh maethedh saemiegieledh barkijh skreejrehtidh giej lea hijven saemiengielen maah-toe. Dah noerh byöroeh biëvnesinie jih maahtojne dah nuepieh maam saemiengielen ööhpehtimmie vadta, skreejrehte guktie ööhpehtimmiem saemien gielesne veeljedh. Vijresåbpoe vihkeles hijven jih bueriesoejkesjamme faalaldahkh jillebe ööhpehtæmman noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne.

Saemielaaken § 3-8 jeahta gaajhkij lea reakta saemiengielen ööhpehtæmman. Ulmie lea, mahta gaajhkide faaledh dejtje gieh saemiengielen ööhpehtimmiem sijhtieh – noerhtesaemiengiele, julevsae-miengiele jih jallh åarjelsaemiengiele.

Daate edtja vuesiehtidh dan bæetije evtiedimmie daennie suerkesne

- **Öörnedh guktie jeenjebh maanah åadtjoeh saemien maanajgiertefaalaldahkem**
- **Öörnedh guktie aareh gieleskreejreme maanajgierten tjirrh**

- **Öörnedh guktie gaajhkh learokh gieh dam sijhtieh åadtjoeh saemiengielen ööhpehtimmiem**
- **Öörnedh guktie joekoen barkoe julevsae-miengielen jih åarjelsaemiengielen ööhpehtimmiem darjodh**
- **Öörnedh hijven rammatsiehkje saemienööhpehtimmesne**
- **Öörnedh hijven kvalitetem saemien ööhpehtimmesne**
- **Learokidie skreejrehte juktie saemien noered-altiesnie jih jærhkeskuvlesne jærhkedh**
- **Learoeverhtieh saemien ööhpehtimmesne tjirkedh**
- **Öörnedh guktie jeenjebh saemiengieledh aarhskuvle- jih lohkehtæjjah ööhpehtidh**
- **Öörnedh guktie mænngan- jih vijrebeööhpehtimmie saemiengielesne lohkehtæjjide aarskuvlesne jih skuvlesne**
- **Öörnedh guktie aelhkies faalaldahkem gaavnedh saemiengieleööhpehtimmie maanide, noeride jih geervide**
- **Geerveööhpehtimmiefaalaldahkem tjirkedh noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne**
- **Nuepieh fuelhkiedåariedimmesne tjirkedh ööhpehtimmesne noerhte-, julev- jih åarjelsaemiengielesne**

Saemie maanajgiertefaalaldahke

Tjieltij dïedte saemien maanaj maanajgiertefaalaldahkem tjirkedh gusnie dej gielesne jih kultuvre nænoestidh, lea presisereme maanajgiertelaakesne § 8: "Tjielten dïedte lea saemien maanide maanajgiertefaalaldahkem saemien dajvesne saemien gieline jih kultuvrinie årrodh. Dejni jeatjah tjïeltine edtjeh dah tsiehkje ryöjrehtidh juktie saemien maanah maethieh dej gielem jih kultuvrem tjirkedh jih evtiedidh." Maanajgiertelaaken § 2 vuesehte maanajgierte edtja saemien maanaj gielem jih kultuvrem krööhkestidh: "Saemien maanajgiertesne voestegh tjoevere barkijh årrodh gieh saemien gielem jih kultuvrem demtieh.

Daenbiejjien ovnessie saemien maanajgierteh gååvnesieh. Jeenjöh maanajgierteh utnieh saemiengielem aarkbeajjetjengieline. Jeatjaj leah dovne saemiengiele jih daaroengiele goh åtnoegiele jih naan ajve daaroengiele. Jeenjöh daaroen maanajgiertij lea jïjtsh saemien goevtesh. Aaj fuelhkiemaanajgiertij lea saemiengoevtese/gåætie. Maanaj saemiengielen

maahtoe lea ovnessie daltesienie seamma maanajgiertesne lea haesteme barkosne saemiengielem nænnoestidh.

Rammasoejkesje maanajgierten sisvege jñh barkoe jeahta "(...) saemien maanah daarpesjeh däärjoem dej gielem jñh kultuvrem gorredidh jñh evtiedidh seamma gusnie laantesne dah årroeminie."

Saemiedigkie däärjoeh vadta Maahtoedepartementen budsjetteste däärjoede saemien maanajgiertide, pedagogijhken learoeverhtide, gieleoöhpehtimide jñh biëvnesh-, evtiedimie- jñh bihkedimmie-barkojde saemien maanajgiertine jñh maanajgiertine saemien maanajgumie. Saemiedigkie ektine fylhkemaennijgumie barka maanajgiertesuerkesne. Saemiedigkie lea strategijen soejkesjem saemien maanajgiertide 2008-2011 dorjeme. Saemiedigkien ulmie lea saemien maanajgiertih åvtese buektedh gusnie saemien gielen jñh kultuvren evtiedimmiem jarngesne årrodh. Saemiedigkie sæjhta dan gaavhtan dan soejkesjeboelhesne barkoe uvtemesth biejesåvva saemien gielem tjirkedh, maanajreaktajgumie, ektiebarkojne ovnessie giehe meatan, maahtoelutnjeminie jñh viermietseegkeminie, pedagogijhken viehkivierhtine, skreejrehtimminie, dotkeminie jñh biëvnessimminie jñh bihkedimminie. Saemiedigkie sæjhta daam boelhkem vuartasjimmiem darjodh däärjoste saemien maanajgiertide.

Fylhkemaennie maanajgiertepolitihkem aatskede staaten däärjoeh reeredh, laavenjassh maanajgiertelaaken mietie jñh tjiektide bihkedidh. Fylhkemaennie evtiedimmiebarkoem tjiektine jñh maanajgiertine ektiedidh jñh eevtjedh jñh Saemiedigkie ektine barkedh saemien maanajgiertekonferansh öörnedh. Fylhkemaennie reaktide jñh faalaldahkide biëvnese, g.j. maanajgiertefaalaldahke saemienmaanide.

Maahtoedepartementen lea bijjemes diedte kvaliteitem evtiedidh jñh maanajgiertesektovren stávroem jñh finansieremem. Departemente Saemiedægkan vierhtieh vadta kap. 231, påaste 50. Departemente Saemiedigkien ektesne barka rääjvarimmidie reerenassen strategijh maahtoe-evtiedimmiem jñh skreejrehtimmiem maanajgiertesuerkesne darjedh.

MÁRKOMÁNÁK SAEMIEN MAANAJGIERTE lea prijvahten maanajgierte Skånlaante Åarjel-Romssesne. Maanajgierte Várdobáiki saemien jarnge Maanajgierten lea 18 elliesbiejjesijjeh jñh 3,2 barkoesijjeh. Maanajgierte maanide Evenesen tjiekteste, Skånlaanten tjiekteste jñh Tjeldsunden tjiekteste sijjeh faala. Vaenie dejstie maanijste lea saemiengiele gætiegeline. Mæedtie maanijste saemiengielem guvlieh gosse fuelhkieh saemiestieh, v.g. aajja gon aahkah. Jeenjebh barkijh giehe saemiestieh daarpesji ihke aarkebiejegen saemiestimmiem gávla. Prosjektebarkije, gie lij desnie golme biejjeh váhkosne, lea saemiestamme, saemiengielesne laavlome jñh stáåkedamme, ovnessie teemah goh rieksghvijreme jñh gööleme jñh jeatjah teemah gusnie saemien giehe jñh kultuvre lij åejvieteema. Aaj lij spielem eadtjelgovvemesysteijgumie åtneme. Dah maanah saemiengieleldh byjresinie orreme jñh aaj jeatjah byjresinie gusnie saemiengieleldh sopstallestimmieh leah váåjnesasse. Dah barkijh maanajgiertesne leah vuajneme guktie åvtese jáhta. Prosjekten tjirr h lea aaj jeenje-damme spesialpedagogijhken maahtoem evtiedi guektiengielijvoeten maahtoe barkijinie.

Rääjvarimmie 1. Biëvnesh maanajgiertefaala- ldahkem saemien maanide tseegkedh

Reaktah jñh faalaldahkh saemien maanide biëvnese: Byöroe buerebe biëvnesh maanajgiertefaalaldahkh saemien maanide vadtasovvedh, dovne maanide saemien maanajgiertesne jñh aaj saemien maanide nöörjen maanajgiertesne. Maahtoedepartemente edtja Saemiendigkien ektesne barkedh eejhtegidie, tjiektide jñh maanajgierteaahteridie biëvnese saemien maanajreaktajgumie jñh magkerh faalaldahkh jñh däärjoeoörnegr mah gååvnesieh.

Gaajhkide tjieltide bievnese: Saemiedigkie sæjhta bihkedimmiem darjodh joekoen dâarjoem saemien maanajgiertide, jîh dan sijse bievnesh faalaldahkine nôorjen maanide saemien maanajgiertesne. Departemente galka bihkedimmiem distribuerehdh.

Departementen, fylhkemaenniej jîh Saemiedigkien ektiediedte tjieltide jîh maanajgierteajhteridie haestedh maanajgiertefaalaldahkem saemien maanide tseegkedh.

*Diêdte: Maahtoedepartemente jîh Saemiedigkie
Tijjeperspektijve: 2009*

Râajvarimmie 2. Maahtoe-evtiedimmie gielem vuartesje

Stoerre haesteme saemiengieleldh maanajgierte-barkijh skreejrehtidh. Maahtoedepartemente lea jîjtse *Strategije aarhskuvlelohketæjjah maanajgeartan skreejrehte 2007-2011*, râajvarimmiesoejkesjîh fierhten jaepien. Strategijesne sievede "maanajgiertine saemien maanajgumie lea daerpies barkijh gieh saemiestieh". Aaj St. biev. nr. 23 (2007-2008) *Gielh pruvvieh bigkieh* daarpoeh tjiertestidh ihke saemien maanajgiertine jîh maanajgiertine saemien maanajgumie barkijh gââvnesidh gieh saemiengielem jîh kultuvrem demtieh.

Maahtoedepartemente sæjhta barkoem tjîrkedh ihke jeenjebh aarhskuvlelohkehtæjjah maanajgiertide skreejrehtidh, dovne saemiengieleldh aarhskuvlelohkehtæjjah, v.d. râajvarimmieh St. biev. nr. 23.

Maahtoedepartemen lea jîjtse maahtoestrategijem *Maahtoe maanajgiertesne – strategije maahtoe-evtiedimmiem maanajgiertesuerkesne 2007-2010* aalkeme. Lea tjierkedamme samien maanah tjuara dâarjoeh âadtjodh dej gielem gorredidh. Maahtoedepartementen vierhtieh maahtoe-tseegkemasse. Maanajgierteajhterh maehtieh staaten maahtoevierhtieh ohtsedh tjieltij tjîrrh. Vihkeles tjielth jîh privaten maanajgierteajhterh saemien

maanajgiertide jîh maanajgiertide saemien maanide skreejrehtidh dejtie vierhtide ohtsedh, joekoen gielesuerkesne.

Maahtoedepartemente sæjhta vierhtieh biejedh eevtiedæmman barkijjîh gielemaahtoe saemien maanajgiertesne jîh maanajgiertih saemien maanajgumie. Departemente sæjhta Saemiedigkien ektisne râajvarimmieh tseegkedh.

Jis hijven gieleeöhpehtimmiem vedtedh voestegh tjoevere dah barkijh saemien maanajgiertine maetedh saemiengielem jîh saemiestidh. Vihkeles maanajgierteajhterh dej barkijidie nuepieh vedtieh saemiengieleldh maahtoe âadtjodh. Giele lea kultuvreguedtije jîh jarnges gosse saemien vierhtieh jîh maahtoe vijrebe guedtedh. Maanajgierteajhterh tjuerieh iedtjeles ohtsedh barkijidie gieh saemiestieh gosse barkijh ohtsedh. Joekoen vihkeles dah barkijh hijven maahtoe utnieh ovmessie tradisjovnen darjomij bijre jîh maehtieh baakoeh jîh jiehtegh lierehtidh mah leah iemeles ovmessie tsiehkine. Jis eah barkijh maahtoe utnieh, maanajgierte byöroe vierhtiedidh jeatjah vierhtieh âlkoelistie veedtjedh. Aaj daerpies maanajgierte vâârkehke jîh dan leah tjielkes ulmieh guktie gieleskreejrehtimmine barkedh. Mah vuekieh utnieh, g.j. byjresken tsiehkieh jîh dajven gieletsiehkiesinsitniem jearohks. Daerpies maanajgiertih jaabnan dej jîjtsh barkoem saemien gieleeöhpehtimmine vierhtedieh. Dah maanajgiertih byöroeh saemien gielem vââjnesasse biejedh, dovne jîjtsh paehperh jîh skilth.

Guektiengielevoete lea gâabpatjahkem gielem dan hijven fuamahkahta guktie gâarede. Guektiengieleldh maanajgiertine/goevtesinie gusnie dovne saemiestidh jîh daaroestidh, barkijh tjuerieh ovmessie strategijh nuhtjedh, vuekieh jîh prinsibph guktie maanaj guektiengieleldh vuarkoem evtiedidh, guktie eah dah eejnegen daarosth goh gaskesadtemegiele jis dah jeatjah daaroestieh jallh saemie- jîh daaroestieh¹¹.

Daerpies hov leah evtiedimmiebarkoem jîh haemievtiedimmiem gieleeöhpetimmiem saemien

¹¹ Øzerk/Juuso: 1999: Pedagogijhken âssjelsgærja guektiengielij maanajgiertie s.27.

maanajgiertesne jñh maanajgiertinie saemienmaana-
jgumie.

*Diedtjñh: Maahtoedepartemente, Saemiedigkien
ektesne jñh fylhkemaennieh
Tijjeperspektijve: 2009-2010*

Råajvarimmie 3. Pedagogijhken viehkiviertieh eevtiedidh

Vaenie pedagogijhken viehkivierhtieh saemien maanide jñh saemien maanajgiertide sjehtesjamme gååvnesieh mah maehtieh gjelebarkoem maanajgiertesne dåarjodh. Mestie rammesoejkesje maanajgierten sisvege jñh laavenjassh båetieh, Maahtoedepartemente lea ovmesseie teemagærjetjñh dorjeme; dovne teemagærjetje saemien kultuvrem maanajgiertesne. Gærjetjñh lea gaajhkide maanajgiertide laantesne seedteme. Jaepien 2009 mietie galka aaj gærjetjem gjelebyjrese jñh gjeleskreejrehtimmine darjodh. Gærjetje saemiengjelese jarkoestidh. Maahtoedepartemente aaj galka gjelesoejkesjem maanajgierten sisvege jñh laavenjassh julev- jñh åarjelsaemiengjelese jarkoestidh. Lissine departemente sæjhta tjoefijlem darjodh noerhtesaemiengielen jarkostamme rammesoejkesjistie. Departemente sæjhta aaj vierhtiedidh seammaleejns åarjel- jñh julevsamiengjelesne.

Saemiedigkie Maahtoedepartenetinie ektiebarka biñkedimmiem orrijidh maam edtja vuesiehtidh mah maehtieh maanajgierten sisvege årrodh gosse saemien gjele- jñh kultuvre-eevtiedimmiem dijpedh.

Ektiebarkoe jñh aktemiere maanajgierten jñh skuvlen gaskem lea vihkele guktie saemien maanah edtjeh åadtjodh aktemierem gjeleööv tiedimmesne dååjrehtidh. Maahtoedepartemente sæjhta åadtjodh biñkedimmiem "Voeresistie nõöremasse. Ektiebarkoe jñh aktemiere maanajgierten jñh skuvlen gaskem" julev- jñh åarjelsaemiengjelese jarkoestidh. Biñkedimmie maahta vihkeles dirregh årrodh tjirkedh barkoem guktie saemien maanah jñh eejhtegh dååjrehtieh hijven restiedimmiem dej göökti institusjavne gaskem.

Maahtoedepartemente edtja biñkedimmieviehkivierhtieh darjodh gjeleskreejrehtimminie eejhtegidie maanajgumie riektemaaksoeaalterisnie. Departemente sæjhta åadtjodh viehkivierhtide noerhtesaemiengjelese jarkoestidh, dan mænngan julev- jñh åarjelsaemiengjelese.

Maanajgiertide, maanajgierteajhteridie jñh tjieiltide goh maanajgiertereereme, lea vihkeles bievnesh jaksoes mieresne maam maahta gjelebarkojne maanajgiertesne skreejrehtidh jñh skreejredh. Maahtoedepartemente sæjhta våaromem biejedh bievnesh- jñh dååjrehtallemeseejjeme hijven gjeleev tiedimmiebarkojne (aaj ovmesseie gjelelaavkomeprosjekth) departementen jijtse viermiesæjtosne, bievneshprieve jñh jeatjah sjehteles kanalij tjirrh bievnesh tjieiltide jñh maanajgiertide haasene.

*Diedtjñe: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009 jñh 2010*

Maadhööhpehtimmiefaalaldahke saemiengjelesne

Maahtoedepartemente edtja öörnedh juktie laakevadteme jñh guktie dam utnedh lea åålmehreaktelds rammij sisnjelen, jñh iedtjeles juridijhken jñh politijhken åelieh meala mah Nöörje lea ILO-konvensjovnine nr. 169 vaalteme jñh EN-bæjhkoehimmien bijre unnebelåhkoeåålmegen reaktah rektaåtnosne.

Dihthe lea ööhpehtimmielaake mij maadthskuvlen jñh jærhkeskuvlen ööhpehtimmiem stuvrie. Ööhpehtimmielaake § 6-2 joekehtsem dorje maadthskuvlendaltesisnie suerkien gaskem mij lea gjeleereremedajven sisnie jñh gjeleereremedajven ålkoelisnie. Gjeleereremedajven sisnie lea gaajhkide maadthskuvlen aalterinie reakta ööhpehtæmman saemiengjelesne. Gjeleereremendajven ålkoelisnie lea veenemes luhkie learohkh tjieletesne gieh sijhtieh reakta ööhpehtæmman saemiengjelesne dan guhkiem veenemes govhte learohkh tjierstesne. Dajvh mah Leah saemiengjeleereremedajven ålkoelisnie saemiej maadthskuvlen aalterinie reakta ööhpehtæmman ajve saemiengjelem åadtjoeh. Dah tsiehkieh gusnie ij maehtieh lohketæjja klaassetjiehtjelisnie ööhpehtidh, laakevedtjñe

rihpese "molesehthlaakan haemieh ööhpehtimmide".
Daate lea v.g. maajhööhphehtimmie.

Ööhpehtimmielaaken § 6-3 leah nænnoestimmieh saemienjærhkeööhpehtimmien bijre. Daesnie tjåådtje "saemieh jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne lea reakta ööhpehtæmman saemiengielesne." Gusnie ij maehetieh dam fierhten skuvlesne vedtedh maahta v.g. maajhööhphehtimmiem nuhtjedh. Lissine nænnoestimmie jeahta "såemies skuvlh edtjeh ööhpehtimmiem saemiengielesne faaledh jallh joekoen saemien faagine jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne naan kuvsjide jallh sjjere tjjertide. Fylhketjijelte aaj maahta dagkere ööhpehtimmiem faaledh."

Diedte saemien ööhpehtimmide lea jeenjide juakeme.

- Tjijeltij/fylhketjijeltij lea diedte g.j. maanajgierte-faalaldahkh jih maadhööhpehtimmiem rååresjidh, sjiehtesjidh jih tjirrehtidh.
- Fylhkemaennij lea diedte g.j. giehtjedimmie jih laakjesvoetevaaksjome, klååkemeaamhtesh, bievnesh jih biehkedimmie, laakh jih njoelkedassh implementeredh jih giehtjedidh jih däärjoeh koordineredh jih juekedh.
- Ööhpehtimmiedirektoraten g.j. lea diedte parallellen learoesejkesjh bievnesh jih implementeredh Maahtoelutnjemem – Saemien, biehkedimmieh restiedimmien faagh darjodh, gihtjedimmieereektesh veedtjedh, däärjoeh Saemiedægkan reeredh, ööhpehtæmman saemiengielesne jih eevtiedimmieråajvarimmide juekedh staatebudsjetten tjirrh jih jarngesne vadteme eeksamenh saemien voestes- jih mubpiegeline darjodh. Jeenjeh barkojste Saemiedigkien ektesne barkedh.
- Maahtoedepartementen diedte g.j. laakh darjodh jih njoelkedassh nænnoestidh, stuaremh- jih vierhtiehsoejkesjh saemiengielesne jih jeatjah joekoen learoesejkesjinie, faage- jih tæjmoekuakadimmie, bijjies bievnesh aamhtesidie jih konstultasjovnh Saemiedigkine.

Saemiedigkie learoesejkesjh saemien gielesne maadhskuvlen jih jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne jih learoesejkesjh joekoen saemien faagide jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne, jih Saemiedigkie aaj njoelkedassh vadta sisvegen bijre nasjovnen learoesejkesjinie § 2-3 jih § 3-4:n mietie, mejtie stillieh ööhpehtimmien bijre saemien åålmegij, gielij, kultuvrij jih siebredahkejilemij bijre v.l. ööhpehtimmielaake § 6-4. Saemiedigkie jijtsh evtiedimmieh dorje, jih darjohte jih aalka råajvarimmieh dan jijtsh politihken vårømen nelnie suerkesne. Saemiedigkie læjhkan mirrestalleme konsultasjovnepartere staaten reeremidie jih gåabpegh tjuerieh ohtsedh siemes vaestiedassh.

Learohkh giej lea joekoen reakta ööhpehtæmman saemiengielesne, maahta maadh- jih jærhkeskuvlen ööhpehtimmesne veeljedh dah 4 kombinasjovnh learoesejkesjistie daaroen- jih saemiengielesne:

	Saemiengiele	Daaroengiele	
1.	Learoesoejkesje saemien voestes gieline – saemien 1	Learoesoejkesje daaroen learohkide saemien voestes gieline	Learohkij reakta frijjevaalteme ööhpehtimmie jih viehtiedimmie daaroen lihkesgiele.
2.	Learoesoejkesje saemien voestes gieline – saemien 1	Learoesoejkesje daaroen (nasjovnale)	Göökte voestesgielh. Learohkij reakta frijjevaalteme ööhpehtimmeste jih vierhtiedimmeste daaroen lihkesgielesne
3.	Learoesoejkesje saemien mubpien gieline – saemien 2. Daltese 1-10	Learoesoejkesje daaroen (nasjovnale)	Learohkij reakta frijjevaalteme ööhpehtimmeste jih vierhtiedimmeste daaroen lihkesgielesne
4.	Learoesoejkesje saemien mubpien gieline – saemien 3. Daltese 1-7	Learoesoejkesje daaroen (nasjovnale)	Learohkij reakta frijjevaalteme ööhpehtimmeste jih vierhtiedimmeste daaroen lihkesgielesne

Learohkide giej saemien voestes- vuj mubpiengieline ij leah obligatorijen ammesgieline/gieleldh giengelobpese maadthskuvlesne jih ammesgieline ööhpehtimmie jaarhkeskuvlesne, mohte dah maehhtieh dam krievedh jis dam sijhtieh. Skuvleaajhtere mahta aaj faaledh ööhpehtimmie saemiengiellesne Learoesojkesje ammesgieline. Learohk gieh aadtjoeh ööhpehtimmie Learoesojkesje ammesgieline, eah leah frijjevaalteme ööhpehtimmeste jih vierhtiedimmeste daaren lihkesgialesne.

Ööhpehtimmie daaren jih saemien tjuara ektesne vuartasjidh juktie daarenfaage "vadt" tæjmoeh saemienfaagese. Dah faagh saemien jih daaren leah jijnjh ektie-elementh, jih dan gaavhtan vihkelles lihke ektiebarkoe dej göökti faagij gaskem, v.d. ulmide leaeroesojkesje saemiengiele voestegieline jih ulmide leaeroesojkesje daaren learohkide giej saemien voestegieline.

Rååresjimmie jih åårganiseremh ööhpehtimmie daaren jih saemien lea haestemh skuvlide jih skuvleaajhteridie, joekoen dejtie skuvlide saemiengielen reeremedajven ålkoelisnie. Dihte edtja årrodh nænnoestamme tæjmoelåhkoen mietie jih dåkasjehteme learoesojkesjidie, seammaleejns reakta sjiehtesjamme ööhpehtæmman, m.d. Ööhpehtimmilaaken § 1-3, galka evtiedidh.

Rååresjimmie jih sjiehtedimmie ööhpehtæmman lea haestemh lohkehtæjjide. Fierhten jaepiedaltisnie mahta learohk årrodh gieh saemiestieh, learohk gieh maehhtieh saemiengielem jih learohk gieh eah maehhtieh saemiestidh, mohte sijhtieh dam lieredh. Ööhpehtimmie galka gaajhkide sjiehtedidh.

Saemien låhkoeh soptseste 1 – lahtestimmie statistihke 2008 Faagen analysetjiereste saemien statistihke tjåadtje unniedimmie learohkijlåhkoe saemiengiellesne lea mubpiengielefaagese båtame jih dan gaavhtan mahta dah tsiehkied digkiedidh joekoen mubpiengielefaagem. Daennie digkiedimesne tjuara vuartasjidh learohkij ellies barkoem jih skuvlij jih lohkehtæjjaj tsiehkied ööhpehtimmie sjiehtedidh learohkide. Dah tsiehkied mah tjuara digkiedidh jih vierhtiehtidh lea g.j.:

- Learoesojkesje jih tæjmoelåhkoem daaren (voestegieline) learohk saemien mubpiengieline
- Guktie ööhpehtimmie åårganiseredh jih rååresjidh
- Guktie ööhpehtimmie saemiengiellesne maeksedh
- Viehkievierhtieh lohkehtæjjide (bihkedimmie j.n.v.)

Öörnegem byöroe vuartasjidh. Byöroe vuartasjidh guktie leaeroesojkesje jih tæjmoelåhkoeh daaren jåhta. Dan våaromisnie byöroe sjiehtedimmie digkiedidh.

Tjiejth jih fylhkentjiejth jaapetjen dåastoehntin *mierhkeme dåarjoe saemienööhpehtæmman*, j.n.j ööhpehtimmie voestes- jih mubpien gieline. Dah dåarjoe edtjeh öövtiedidh maeksedh juktie saemiengieleööhpehtimmie vadtasåvva saemien learohkide maadthskuvlesne jih jaarhkeskuvlesne. Dåarjoe edtja aaj öövtiedidh lohkehtæjjaj maahtoem tjirkedh saemien giellesne jih kultuvisnie. Tjiejtij jih fylhketjiejtij diedte lea ööhpehtimmie vedtedh saemiengiellesne dejtie learohkide giej ööhpehtimmilaaken mietie reakta ööhpehtæmman saemien giellesne. Dåarjoeöörnegem lij vierhtiedamme Ööhpehtimmiedirektorateste jaepien 2008 jih reektehtimmie destie lea daelie Maahtoedepartementesne vierhtedeminie. Departemente lea guhkiem govleme dåarjoe stuaradahkem klååkemh. Maahtoedepartementesne sæjhta dam vierhtiedidh gosse jaapetjen busjedteprossesijgumie barkedh. Tjuara sievedidh learohkij reakta lea stinkes seamma man dåarjoe stuaradahke jih dah tjiejth tjuerieh ektesne barkedh juktie hijven faaladahke vadtasåvva guktie ööhpehtimmie ulmieh jaksas.

Råajvarimmie 4. Kaarhtedimmie learohkij vierhtiedimmie saemienööhpetimmeste

Guktie St.biev.nr. 28 (2007-2008) Saemiepolitihke, lea vaenie maahtoe maam skuvleaarbejjien deahpede jeenj suerkine. J.g. vuajna ellies leaohkelåhkoem gie saemiengielem veelji lea vaeni-

damme Maahtoelutnjemen mænngan, mohte syökemh saemien lohkedh fylhkij gaskij joekeht-edtieh. Ööhpehtimmiedirektorate säjhta kaartedimmiem darjodh juktie buerebe vâaromemahtoem âadtjodh guktie dah learohkh dej reaktah ööhpehtæmman saemiengielesne âadtjoeh, jîh guktie dah learohkh jîjtsh ööhpehtimmiem vierhtiedieh. Destie j.g. bâata stuerebe vâaromem âadtjadh jis sâjhtsh jeatjahdimmieh saemienööhpehtimmesne tjuara darjodh juktie dihte maahta buerebe learohkij ööhpehtimmiedaarpoeh dâastoehdih.

*Diêdtije: Ööhpehtimmiedirektorate
Tijjeperspektijve: 2009*

Râajvarimmie 5. Learoesoejkesjij bihkedimmieh

Bihkedimmieh edtjeh haemiedidh guktie dah vuesiehtie guktie maahta dââjrehtidh hijven sjiehtedamme ööhpehtimmiem. Bihkedimmie learoesoejkesjidie faagh ij edtjeh ellies ârrodh abpe learoesoejkesjinie, mohte vuesiehtimmieh vadta guktie ööhpehtimmiem rââresjidh jîh tjirrehtidh jîh guktie learohkh maahta ovmesse daltesinie vierhtiehdih. Bihkedimmieh byöroeh vedtedh stinkes vuesiehtimmieh guktie maahtoelumide stinkes sisvegem vadta gaajhkh daltesinie jîh vuesiehtimmieh progresjovnine gaajhkh daltesij gaskem.

Bihkedimmieh LM-06S:se haemedede seamnavuekine goh bihkedimmieh LK06:se, d.m.j. laavenjassij mietie priesve Maahtoedepartementeste Ööhpehtimmiedirektorate.

Bihkedimmie edtja dâarjodh ööhpehtimmiem saemien jîh daaroen âârganiseredh guktie learohkh âadtjoeh dam ööhpehtimmiem krieveven mietie laakij jîh njoelkedassij mietie. Bihkedimmie saemien voestesgieline jîh saemien mubpiengieline byöroe uvte biejedh. Ööhpehtimmiedirektorate lea âejviediedte bihkedimmieh darjoeh, Saemiedigkien ektine.

Ulmie lea bihkedimmie saemien voestesgieline jîh saemien mubpiengieline galka rievrjes ârrodh 15.05.2010. Barkoe dej jeatjajgumie nænnoeste

Saemiedigkien jîh Ööhpehtimmiedirektorate ektesne.

Diêdte: Ööhpehtimmiedirektorate Saemiedigkien ektesne

Tijjeperspektijve: 2010-2012

Râajvarimmie 6. Giêhtjedimmie tjieltijgumie jîh fylhketjieltigumie tjirrehtimien reakta ööhpehtæmman saemiengielesne

Ööhpehtimmiedirektorate jîh fylhkemaennieh giêhtjedie tjieltij tjællöeh jîh learohkij reaktah ööhpehtimmielaaken mietie. Daate aaj ööhpehtimmiem saemien gielesne dæjpa.

Maahtoedepartemente lea gihtjeme jis Ööhpehtimmiedirektorate jaepien 2009 giêhtjedimmiem tjirrehte guktie tjielth jîh fylhketjielth saemien learohkij reaktah ööhpehtimmielaaken mietie dâarjoeh, aaj learohkij learoevierhtide. Saemiedigkie galka giethjedimmiebarkosne mealtan ârrodh.

*Diêdtije: Ööhpehtimmiedirektorate/fylhkemaennieh
Tijjeperspektijve: 2009-2014*

Râajvarimmie 7. Maajehööhpehtimmien viermievierhke

Jeenjh tjielth ektesne berkieh ööhpehtimmie saemien gielesne maajehööhpehtimmien viehkine. Fylhkemaenniej barkoe viermievierhkine lohketæjjide giehe maajehööhpehtimmie berkieh byöroe eevtididh, jîh byöroe regijovnalene tjâanghkoeh lohketæjjide öörnedh jilleskuvlijgumie ektesne barkedh. Dihte edtja viermievierhkem tseegkedh lohketæjjide giehe maajehööhpehtimmie saemien gielesne berkieh. Ööhpehtimmiedirektorate säjhta barkoem dejnie viermievierhkine tseegkedh.

*Diêdtije: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylhkemaennieh/
jilleskuvlh*

Tijjeperspektijve: 2009-2010

Råajvarimmie 8. Ektiebarkoe Sveerjine saemienööhpehtimmien

Tjaktjen 2005 jïh gïjren 2006 bieljelin sveerjen jïh nöörjen departementen mej saemien ööhpehtimmien diedte åarjelsaemien maadthskuvleööhpehtimmien raastedajvine digkiedidh. Eah saemien maanaj Sveerjesne leah seamma reakta goh saemien maanaj Nöörjesne. Dah learohkh åadtjoeh faalaldahkem saemien ietnegieline, mohte ij leah learoesoekjesjh saemien learohkide eevtididh. Dellie lij g.j. mïeredamme gåbpatjahkh laanth edtjigan dah nuepieh goerehtidh jïh såajhtsh dåeriesmoerh mah njoelkedassine gååvnesieh gosse ektiebarkoe maadthööhpehtimmie raastij bijjelen. Tjïelkes lea jurisdisksjovnedåeriesmoerem gååvnese mij ij naan aelkhie vaestiedassem gååvnesh. Dihte j.g. mij laantide edjta reeremem utnedh gosse raastij bijjelen ööhpehtidh, muvth tsiehkine ov-sieme laantij gaskem ööhpehtimmiefaalaldahken bijre jïh/vuj maaksemem faalaldahkide tjualma. Haestem barkose orre saemiekonvensjovine bieljeldi.

Vihkeles maethedh ektesne barkedh raastij dåeresth, joekoen gosse ööhpehtimmien jïh eevtiedimmien åarjel- jïh julevsaemiengielide dæjpa. Maahtoedepartemente sæjhta Sveerjem bieljelidh jïh vihth digkiedidh mah nuepieh dej leah gosse vaestiedassh gaavnedh maam learohkide gåabpatjahkine laantine hijven årrodh.

*Diedtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektive: Gïjren 2009*

Råajvarimmie 9. Ektiebarkoe Sævmine saemienööhpehtimmien bijre

Ektiebarkoe Sævmine lea skuvlide Sirmesne jïh Utsjohkesne orreme ektine ööhpehtimmie göökth vâhkosne. Sæjhta dam ektiebarkoem jåerhkedh. Lissine byöroe soekjesjem maajhööhpehtimmien buerebe sjehtedidh ektiebarkojne raastij dåeresth gaajhkh saemien gieline

*Diedtije: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylhkemaennieh
Noerhtelaantesne, Tromsesne jïh Finnmarkesne.
Tijjeperspektive: 2009*

Saemiej learoevierhtieh

Saemiedigkien lea dej ealamadtjen stillemh maam disposisjovnesne staaten budsjetten tjïrrh saemien learoevierhtide, diedte dej vierhtieh gietede jïh rammen sisnie evtiedidh.

Ennje vaenie learoevierhtieh åarjel-, julev- jïh noerhtesaemiengielesne mah leah evtiedamme Maahtoelutnjeme – saemien mietie. Aktem haestemistie learoevierhtietjælieh gaavnedh jïh eah dam skuvleste vaeltieh. *Saemiedigkien strategijen soekjesje learoevierhtieöövtedæmman 2009-2012* lea learoevierhtieseahkarimmieh dorjeme åarjel-, julev- jïh noerhtesaemiengielesne mestie lea maanajgierteste jïh skuvleste dajvine båtame. Guktie tjïrkedh learoevierhtieh fierhten learohkasse bætieh, strategije lea dah learoevierhtieh edtjeh namhtah årrodh. Saemidigkie lea aalkeme pilotprovsjekte Tysfjorden tjïeltesne, gusnie ulmie lea Drage skuvlem eevtiedidh vierhtieskuvlese learoevierhtie-eevtiedimmie julevsaemiengielesne. Dah dååjrehtsh daestie pilotprovsjektijste maahta nuhtjedh jïh vierhtieskuvlh dovne åarjel- jïh noerhtesaemien dajvine evtiedidh.

Råajvarimmie 10. Saemien learoevierhtieh – produsjovne, distribusjovne jïh jarkoestimmie

Vaenie saemien learoevierhtieh vååjnesisnie orreme ovmessie tsiehkine. Laavenjasse Maahtoedepartementeste lea Ööhpehtimmiedirektorate ektesne Fylhke maennie Finnmarkesne barkeme kaarhtedimmie mah learoevierhtieh gååvnesieh noerhte-, julev- jïh åarjelsaemiengielesne mah maethieh *Maahtoelutnjeme – Saemien* utnedh, jïh aaj mah learoevierhtieh mah fååtesieh ovmessie faagine jïh daltesinie. Kaarhtedimmie vuesehte ennje stoerre daarpoeh saemien learoevierhtieh *Maahtoelutnjeme – Saemien* sjehtesjamme.

Gïjren 2009 ektiebarkoedåehkiem nommedahta mij galka evtiedidh råajvarimmieh mah maethieh radtjoestidh eevtiedimmien saemien learoevierhtieh.

*Diedtije: Saemiedigkie/Ööhpehtimmiedirektorate
Tijjeperspektive: Dæhkie gïjren 2009 tseegkie*

Råajvarimmie 11.

Bievneshråajvarimmieh reaktaj jñh tjælløej saemienööhpehtæmman

Dihthe galka barkohte/våaromem biejedh buerebe bievnesh reaktaj jñh tjælløej bijre saemien ööhpehtæmman, jñh aaj saemien learoevierhtieh. Bievneshtiedtjeh fylhketjieltide, tjieltide, eejhtegidie jñh learohkidie årrodh. Bievnesisnie galka sievedidh skuvleajhtere, gosse learohk skuvlen sijse vaeltedh, byöroe bievnesh learohken bijre veedtjedh jis learohke edtja saemiengieleööhpehtimmiem utnedh. Daate dæjpa dovne gosse skuvlem aelkedh, gosse skuvlem målsodh jñh gosse ovmesse daltesij gaskem ööhpehtimesne juhtedh. Dagkerh bievnesh aaj geerveööhpehtæmman årrodh.

Bievneshtiedtjeh byöroe veerman sjiehtesjidh, jñh tjaaleginie. Bievneshtiedtjeh naemhtie saemien dajvide joekehdedh.

Diedtije: Ööhpehtimmiedirektorate/Fylhkemaennieh/Saemiedigkie

Tijjeperspektive: Mietsken 2009

RØROSSAEMIEN DAJVESNE lea lihke ektiebarkoem evtidamme institusjonij gaskem mej diedte saemien ööhpehtimmiem, destie båata mahte ij oktegh learohk saemiengielen ööhpehtimmiem orrijh, maadthööhpehtimesne. Skuvlij ektesne Aajege saemien gielejñh maahtoejarngedihthe saemien learohke abpe maadthööhpehtimmiem tjirrh, jñh learohk dhåerede maanjgierteste maadthskuvlese jñh maadthskuvleste jærhkeskuvlese. Skuvlh, eejtegh jñh learohk åadtjoeh raerieh, bihkedimmieh jñh bievnesh reaktaj, ööhpehtimmiemaalaldahkij, gieleveljemen, tæjmoejuakaldahken jñh fagen tæjmoeråaresjimmien bijre.

Voeneskuvlh

Sijjeh mah gåhtjoesuvvieh raedtine nöörjen tsiehesne, leah daamhts saemien voerngedajvh jñh hijven arenah saemien gielem, kultuvrem jñh siebredahkenjielemem gorredidh. Maadth- jñh jærhkeskuvlh tjuerieh Maahtoelutnjeme – Saemien tjirrh vedtedh kvalitetelds hijven ööhpehtimmiem man våaroemisnie saemien gielem, kultuvre jñh siebredahkejielemh. Voeneskuvlij lea, dej lihkesvoete jielije saemien siebredahkesne jñh aerpievuekien jielemidie, buerie nuepieh dagkerh ööhpehtimmiem darjodh. Ööhpehtimmiem jñh byjjenimmie saemiengieleldh byjreskinie vadta buerie nuepieh fierhten learohke dan saemien gielem evtiedidh imeles åtnoegielese. Dihthe aaj aelkebievierhtiehalmetjh gaavnedh jñh utnedh byjreskesiebredahkesne ööhpehtæmman gosse skuvle lea byjreskesiebredahkesne.

Voeneskuvlh orrijin, dovne noerhte-, julev- jñh åarjelsaemien dajvine, destie maahta negatijven gieleevtiedæmman årrodh dejnie saemien siebredahkine jñh aaj abpe saemien siebredahkesne. Jis voeneskuvlem orrije dellie almetjh maehtieh voeneste juhtedh. Daate smaave saemiengieleldh siebredahk aajhta mah leah vihkeles gosse saemien gielem gorrede. Jis destie juhtedh dellie dihte bæetje boelve dan lihkesvoete jñh maahtoe byjreskesiebredahken, eatnemen jñh aerpievuekien jielemij bijre dassanieh jñh terminologijen disse sjiehtesjamme.

Dihthe lea tjæltij jñh fylhkentjæltij diedte byjjes skuvlestruktedh. Reeransse ij maehtieh jiehtiedh guktie skuvlestrukture tjæltine jñh fylhketjieltine galka årrodh, daate bielie tjæltien jñh jñhtestuvremisnie. Seamma aejkien aaj tjæltij jñh fylhkentjæltij diedte gaskirijhken latjkoen mietie saemiej muhteste. Jis dej bijre vuarkoes årrodh dellie geervebe voenenskuvlh orrijidh saemien dajvine jñh ij maehtieh dam darjodh åvteli dam goerehtidh. Daate lea aaj vuesiehtimmiem aamhtese mejnie Saemiedigkie saemielaaken mietie byöroe åadtjodh dan mielesne jiehtedh. Gukt' amma tjæltij diedte lea hijven sjiehtesjamme ööhpehtimmiemaalaldahkem, aaj saemien gielesne, dejtie skuvlide gosse learohk juhtieh. Sæemies aejkien maahta aaj byjres tsiehkied darjodh nuepiem kvalitatijven buerebe faalaldahkem saemien gielesne stuerebe skuvlesne. Daate tjura byjreskinie vierhtiehtidh.

Saemiedigkie sæjhta dan mïeresne daejnie gie-
tedimssoejkesjinie reerenasse edtja vierhtiehtidh
mïerhkeme dâarjoem voeneskuvlide vedtedh
mah ööhpehtimmiem saemien gielesne vedtieh.
Reerenasse ij vienhth dihte sjehtedimmie, mohte
vuesehte Barkoe- jih ektiebiejemedepartemente lea
eevtiedamme lihkebe ektiebarkoem KS:ine jih Sae-
miedigkine saemiepolitihken bijre tjïeltine, gusnie
aaj tjïeltij mïerenænnoestimmieh saemien faalal-
dahkide maahta teemam årrodh.

SKREEJREHTIMMIEPROVSJEKTE ELGÅESNE

Jaepien 2001 Saemiedigkie eelki 5-jaepiej
skreejrehtimmieprovsjektem Elgå bæjjanim-
miejarngesne Engeldaelesne. Skreejrehtimmie-
provsjekte lij maanajgiertesne årganisereme
åssjalommeste maanah edtjïeh saemiengielem
lieredh iemeles jih aarkbeajjetjen gieleåtnoen
tjïrrh. Maanaskuvlesne maanah åadtjoejin
åarjelsaemien ööhpehtimmiem, jih aaj ööhpe-
htimmiem jeatjah faagide åarjelsaemiengie-
lesne. Gosse provsjekte orriji dellie dah maanah
meehtin aarkbeajjetjen saemien gielem
guarkedh. Dah aaj meehtin vaestiedidh jih
soptsestalledh saemiengielesne.

Gïeleööhpehtimmie jih alfabetisereme geervide

Gosse maadhööhpehtimmie geervide, reaktam vi-
erhtede ööhpehtæmman saemiengielesne ovnese
vukesne enn maanaj jih noerij åvteste. Jis geerve
almetjh edtjïeh ööhpehtimmiem saemiengielesne,
lea iemeles dah leah saemieh, jih siejhme byöroe
jååhkesjidh gosse geerve saemie ööhpehtimmiem
saemiengielesne kriededh jih maadthskuvleööhpe-
htimmiem daarpesjidh.

Saemielaaken § 3-8 reaktaj bijre ööhpehtæmman
saemien gielesne jiehtedh. Daate ij leah seam-
malaakan goh dah reaktah mestie ööhpehtimmie-

laakeste bætieh, jih dâajvoehtimmieh disse njoel-
kedassese tjåådtje g.j. "Reaktan meitie gaajhkem
maehtieh kriededh relevante geerveööhpehtim-
miem tjïrrehtidh saemien gielesne ietniegieline dej
dååjrehts njoelkedassij mietie geerveööhpehtim-
mien muhteste".

Ij leah jïjtse dâarjoe ööhpehtæmman saemien
gielesne geervide. Dah åasah tjuerieh tjïeltij jih fyl-
hketjïeltij mïerij sisnie maeksedh, jih faalaldahkem
sjehtedidh lea fierhten tjïelten/fylhketjïelten
diedte. Dan gaavhtan vihkeles dah uvte biejieh
ööhpehtimmievierhtieh njoelkedassij jih ööhpe-
htimmiedaarpoej mietie.

Dah gieh geerveööhpehtimmiem sijhtieh, tjuerieh
jïjtje dej ööhpehtimmiedaarpoej bieljelidh. Ööh-
pehtimmie namhtah jih edtja dâåjrehts learoeseo-
jkesjh dâerididh.

Tjïelth/fylhketjïelth maehtieh lohkemesiebridie
vedtedh barkoem ööhpehtimmiem vedtedh dovne
maadthskuvlen jih jaarhkeskuvlen ööhpehtim-
mien suerkesne. Ööhpehtimmie edtja dellie aaj
namhtah lihtsegidie årrodh. Jis lohkemesiebrieh
vedtieh ööhpehtimmiem maadthskuvlen jih/jallh
jaarhkeskuvlen ööhpehtimmiem suerkesne jih ij
leah latjkoem tjïeltine jallah fylhketjïeltine, dellie
kuvsjemaaksoe kreavasåvva. Aaj kuvsjemaaksoem
vaalta gosse lohkemesiebrieh årganiserieh kuvsjh
jeatjah faagesne jih aamhtesinie, j.g. saemiengie-
lesne.

Göökte saemien lohkemesiebrieh, Saemien lohke-
memoenhtse jih Mearoesaemien lohkemesiebrie,
giej åejvieulmie barkedh saemien gielesne jih
kultuvreaerpesne ööhpehtidh.

Råajvarimmie 12. **5-jaepiej geerveööhpehtimmie- programme saemiengielesne**

Saemiedigkie jih Saemien jïlleskuvle lea latjkan-
amme latjkanimmiem eevtiedimmien jih tjïrre-
htimmiem 5-jaepiej saemien geerveööhpehtim-
mieprogramme gaajhkh saemien gieledajvine.

Geerveööhpehtimmieprovgrammen ulmiejerte lea gaajhkh saemieh gieh eah saemiesth vijries geografijen dajvesne. Dah rãajvarimmieh leah joekoen dejtie gusnie daaroestimmiepolitihke jeenjemes arhki.

Geerve saemieh åadtjoeh ööhpehtimmiefaala-ldahkem noerhtesaemiengielesne, julev- vuj åarjelsaemiengielesne. Ulmie lea saemieh edtjeh dej gielem bãåstede vaeltedh jïh saemiengielem lutnjedh gosse jeenjebh saemiestieh. Gaajhkh saemiengielevoengh edtjeh dejnie barkedh. Destie bãata saemien gielejarngh, tjïelth jïh jeatjah gielevoengine edtjeh lihkes ektiebarkedh. Saemien jilleskuvle diedtem åådtje praktijhkeles tjïrrehtimmie prosjektine. Rãajvarimmie Saemiedigkeste maeksedh vierhtieh Saemieåålmegen fåanteste.

*Diedte: Saemiedigkie
Tijjeperspektijve: 2009-2014*

Rãajvarimmie 13. Kaarhtedidh vijremem ietnegieleanalfabetisme jïh daarpoeh ööhpehtimmie saemiengielesne geervide

Saemiedigkie faala, Saemiej jilleskuvle ektesne, saemienööhpehtimmie geervide vijhtejaepiej ööhpehtimmieprovgrammen tjïrrh. Guktie jeenj daajroem åådtje daarpoeh bijre sæjhta Maahtoedepartemente Barkoe- jïh ektiebiejemedepartementen ektesne goerehtimmiebarkoem aelkedh man ulmie giehtjedidh man gellieh ietnegieleanalfabeth gãåvnesieh (d.m.j. almetjh gieh saemiestieh, mohte eah lohkh jïh tjaelieh saemiengielesne) saemien åålmegisnie. Goerehtimmie aaj giehtjede saemieh giej viesjeh jallh ij naan saemien gielemaahtoe. Ij ulmie leah ellies kaarhtedimmie man gellieh almetjh dan tjïertij sisnie, mohte goerehtimmie edtja vedtedh guvviem destie, jïh ööhpehtimmie daarposte vierhtiedimmie vedtedh.

Bienveste goerehtimmie-/dotkemelaavenjassem mieresne akte aktebielie jaepievierhke. Saemiedigkie böörie barkose mealtan årrodh.

*Diedtije: Maahtoedepartemente/Barkoe- jïh ektiedimmiedepartemente/Ööhpehtimmiedirektorate
Tijjeperspektijve: Riejries 2010-2011 (ij daejrieh gãesie aalka goerehtidh)*

Rãajvarimmie 14. Alfabetiseremeprovsjekte geervide Tromsesne

Tromsen fylhketjïelte sæjhta alfabetiseremeprovsjekten aelkedh geervide fylhkesne. Provsjekten ulmie lea dah lihtsegh edtjeh skreejrehtidh dej maahtoe saemiengielesne formaliseredh, guktie dah maehthiev dovne tjaaleldh jïh njaalmeldh saemiestidh. Ulmie lea lohkemejarngh vijhte, govhte ovmessie sijjeh Tromsen fylhkesne kuvsjh tjïrrehtidh. Provsjekte siemelatjkosne Saemiedigkien jïh Tromsen fylhketjïelten gaskem neebnesãvva.

Aaj edtja viermiesijjiem rihpestidh gusnie provsjektelihtsegidie gusnie dej lea nuepie gielem frijjes utnedh, jïh jeatjajgumie jïh provsjekteãvtehkynie gaskesadtedh.

*Diedtije: Tromsen fylhketjïelte
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

SAEMIEDIGKIE LEA STIPENDEM jillebe ööhpehtæmman tseegkeme. Ulmie lea jijnjebh gieh saemiestieh skreejrehtidh ovnessie faagesuerkine. Jaepien 2009 jillebe ööhpehtimmiem seahkare saemien gielen learoverhtiepedagogijhke, aarhskuvle- jñh åålmegh lohketæjalearohkh giej lea saemien faagegïevlesne, jillebe ööhpehtimmie åarjel-, julev- vuj noerhtesaemien gielesne gusnie åarjelsaemien jñh julevsaemien jillemes seahkare, vijrebe ööhpehtimmie voeresehåksosne, jñh vijrebe ööhpehtimmie åvtesbarkoen jñh rehabiliteringen sisnie saemien maanaj jñh noerij psykosovsijalen vaevjeh. Jis jijnjebh stipendeöörnegem ohtsieh goh miere ryöhkoe dellie dah vierhtieh ohtsedæjjide juekedh.

NOERHTELAANTEN FYLHKETJÏELTE sæjhta skreejrehtidh maahtoem saemien gielesne jienedidh g.j. maehteles faagebarkijh giej saemien gielemaahtoe ovnessie barkoesuerkine. Fylhketjïelte gieleoöhpehtimmie stipendh vadta ihte almetjñh skreejredh saemien gielesne ööhpehtidh. Stipene maahta ohtsejidie saemien gielem lohkedh universiteten- jñh jilleskuvledaltesisnie jñh ohtsejidie saemien gieleoöhpehtimmie jåehkeskuvlesne barka.

Jillebe ööhpehtimmie jñh skreejreme

Daarpoe lea dotkemem jñh lohkemem saemiengïelesne tjïrkedh. Saemiej jilleskuvle lea voernges institusjovne saemien dotkemeveartenisne, jñh mij aarebi lij Noerhte Saemien Institudtine goh dotkeme goevtese. Universitete Tromsesne lea åådtjeme

dan nasvjonellen diëdtem saemien dotkemen jñh ööhpehtimmien åvteste Nöörjesne. Jarnges saemien lohkeme Universitete Tromsesne barka universiteten tjåanghkanimmie dotkeme- jñh ööhpehtimmie- barkarimmie gosse saemien jñh iemiealmetjñhrelatereme tsiehkïeh. Stinkes provsjektij tjïrrh jarnges aalka jñh jåhta jïjste dotkemem, jñh initieredh jñh ektieididh faagij dåeresth dotkeme- jñh ööhpehtimmieektiebarkoem.

Jilleskuvle Bodøsne vadta lohkemefaalaldahkem julevsaemien gielesne lihtsine åålmegh- jñh aarhskuvlelohketæjjaööhpehtimmiem vuj goh vijreööhpehtimmiefaalaldahkem. Jilleskuvle Noerhte-Trøndelagesne lea seammaleejns nasjovnalene diëdte åarjelsaemiengïelem lohketæjjaööhpehtimmiekontekstesne.

Saemiedigkie lea tjuetjiedamme tjuara faalaldahkem tjïrkesovvedh dejnie jilleskuvline seamma man vaenie lohkih gieh sijhtieh lohkemem åarjelvuj julevsaemiengïelesne tjïrrehtidh. Ij gåessie edtja jeenjñh lohkih dejnie faalaldahkine, jñh dihte dan vihkeles joekoen dejtie smaave gielide saemiengïeledh maahtoem gååvnese.

Ööhpehtimmieinstitutjovnij lea autonomije gosse dæjpa mah lohkemefaalaldahkh mah aelkïeh jñh guktie faalaldahkh åårgansieredh. Maahtoedepartemente sæjhta dej institusjovnijgumie ektesne mah lohkemem saemien gielesne faelieh vuartasjidh barkoe- jñh diëdtejuakemem dej gaskem, jñh sæjhta initieredh lihkebe ektiebarkose dej institusjovnij gaskem jñh aaj ektiebarkoe jeatjah institusjovnijgumie dej dajvine gusnie maahta daarpoe lohkemem saemiengïelesne.

Ööhpehtimmieinstitutjovnh maahta syökedh åadtjodh kvoth nænnoestidh, g.j. saemien ohtsijij åvteste, gosse ovnessie lohkemasse ohtsieh. Universitete Tromsesne, jilleskuvlh Finnmarkesne jñh Lillehammerisnie jñh Veterinærejilleskuvlen leah kvoth saemien ohtsijidie naan lohkemidie.

Råajvarimmie 15. Saemien lohkehtæjja ööhpehtim- mie

Jis dan daerpies fleksibilitetem jaksä byöroe Saemiej jilleskuvle frijje årrodh bætije nasjovnelle miäresoejkesjistie dan sov maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmie. Departementen ulmie sov faamoem Saemiej jilleskuvlese delegeredh gosse struktuvrem jih tseegkemem orre lohkehtæjjaööhpehtimmie saemien gielesne. Dihte lea bijjies nasjovnaln njoelkedassh gâhkoem jih äejviekomponenth tseegkemisnie (faage, pedagogijhke, liäreme j.n.v.) maam aaj edjta saemien maadthskuvlelohkehtæjjaööhpehtimmiem dijpedh.

*Diädtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Råajvarimmie 16. Skreejremevåaromem kaarhtedidh jih daarpoem saemiengieleldh lohkehtæjjide kaarhtedidh

Dihte lea daerpies råajvarimmieh tseegkedh guktie skreejremem saemiengieleldh lohkehtæjjah tjirkedh. Departemente sæjhta skreejremevåaromem kaarhtedidh samien jillebe ööhpehtæmman jih daarpoem saemiengieleldh lohketæjjide. Dihte lea aaj daerpies daatam gaavnedh lohkehtæjjagaptjemem saemien skuvline dej saemien dajvij ålkoelisnie.

*Diädtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Råajvarimmie 17. Skreejremeråajvarimmieh saem- ien lohkehtæjjaööhpehtæmman jih lohkehtæjjaööhpehtæmman saemien faagegievlesne

Lohkehtæjjaööhpehtimmie saemiengielesne lea vuelie skreejreme. Dihte lea daerpies lissie incitamentem juktie iedtjem jienede saemien lohkehtæjjaööhpehtæmman ohtsedh jallh saemien faagegievlesne nöörjen lohkehtæjjaööhpehtimmesne.

Skreejremeråajvarimmieh byöroe rååresjidh jih tjirrehtidh dej institusvjonijgumie lohkemh faelieh, jih lea bööremes maahtoe dej byjreskijgumie gustie iemeles lohkih skreejredh. Departemente skreejremeråajvarimmidie viertide vadta.

*Diädtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009*

Råajvarimmie 18. Skreejremekampanje Finnmarkesne – neakoesbarkoe

Saemiej jilleskuvle, Saemiedigkie, KS Finnmarke, Jilleskuvle Finnmarkesne jih fylhkemaennie Finnmarkesne leah skreejremekampanjem aalkeme jeenjeh lohkih skreejredh dejtie göökte lohkehtæjaskuvlide. Kampanjen nomme "Neakoesbarkoe/Gollevirgi". <http://www.hifm.no/drommejobben>

*Diädtije: Fylhkemaennie Finnmarkesne
Tijjeperspektijve: Tsiengelen 2009-ruffien 2009*

Råajvarimmie 19. Bielie lohkemelöönemistie vadtasåvva

Jaepeste 2009 lij öörnemem tseegkeme lohkiidie gieh säemies lohkehtæjjaööhpehtimmieh orrijin g.j. mastereprovrämme lohkehtæjjaööhpehtimmie gie-line vuj realfaagine, juktie dah bielieh lohkemelöönemistie vadtasuvvieh. Departemente sæjhta vierhtiedidh seammaleejns öörnegem dejtie gieh veenemes 60 lohkemetsiehkieh saemiengielesne lohkedh bieliem maadthööhpehtimmesne lohketæjjine.

*Diädtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009- 2012*

Råajvarimmie 20. Vijrebeööhpehtimmie saemiengielesne lohkehtæjjide

Strategijen mietie Maahtoe kvalitetide – vijrebeööhpehtimmie lohkehtæjjide, lohkemefaalaldahke vadtasávva 60:an lohkemetsiehkies golme saemien gieline Saemiej jilleskuvlesne, Jilleskuvle Bodøsnie jñh Jilleskuvle Noerhte-Trøndelagesne. Dñhte edtja guhkiem ávteli aelkedh tjñelkes árrodh gáessie faalaldahkem aalka. Lohkemefaalaldahkh lea voesteges lohketæjjaj ulmiejertese, mohte aaj maahta rihpes árrodh jeatjide kvalisifjeren ohtsedæjjide.

*Diedtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Råajvarimmie 21. Kuvsjh jñh lohkemh

Departemente sæjhta kuvsjh jñh lohkemh saemien gielesne däärjodh ovmessie daltesinie mah áárganiserieh Saemiej jilleskuvlen, jeatjah lohkehtæjjainstitutsovnij jñh saemien gielearngij ektesne öörnedh.

*Diedtije: Maahtoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Jeatjah gieleråajvarimmieh

Råajvarimmie 22. Joekoen råajvarimmieh gieleevtiedimmiem áarjelsaemien jñh julevsaaemien dajvine tjñrkedh

Áarjelsaemien jñh julevsaaemien lea saajrohts tsiehkine jñh daarpesjægan råajvarimmieh mah leah riekte dejtie joekoen daarpojde tjuevtjede dejnie siebredahkine. Dñhte maahta árrodh råajvarimmieh vierhtiehjarngide tjñrkedh jñh tseegkedh áarjelsaemien gielide, nuepieh geerveööhpehtimmie jñh fulhkievåraromeööhpehtimmie julev- jñh áarjelsaemien gielesne jñh byjresken jñh regijovnaln gielaarenaj maanide, noeride jñh geervide tjñrkedh. Dñhte vihkeles áarjelsaemien jñh julevsaaemien siebredahkh jñjtsh dej daarpoeh gielem tjñrkedh defineredh. Dan gaavhtan

vierhtieh gáávnesieh provsjektide mah maehtieh julev- jñh áarjelsaemien gieleyjreskidie tjñrkedh. Barkoe- jñh ektiedimmedepartementen ulmie lea Fylhkemaennie Noerhtelaantesne dam reejredh.

*Diedtije: Barkoe- jñh ektiedimmedepartemente/Fylhkemaennie Noerhtelaantesne
Tijjeperspektijve: Gietedimsoejkesjen vierhkeboelhesne.*

Råajvarimmie 23. Áarjelsaemien gielebiesie

Fylhkemaennie Noerhtelaantesne jñh Saemieskuvlestávroe Sveerjesne lea ektesne provsjektesoekesjem dorjeme áarjelsaemien gielebiesie. Ulmie lea áarjelsaemiengiele goh gieline skreejrehtidh, tjñrkedh jñh eevtiedidh. Provsjekten ulmiejerte gaajkhk learokkh gieh áadtjoeh ööhpehtimmiem áarjelsaemiengielesne skuvlesne Nöörjesne daltesh 6.-9. jñh Sveerjen bielesne 5.-8. Dan lissine galka dah eejtegh learokhidie giej meatan dääradallemem áadtjodh. Dah gieh leah mealtan lohkehtæjjine, giegnie aelkedh jñh giegnie eadtjaldehtedh provsjekten mietie aaj áadtjoeh nuepiem faagen gienglábpose gusnie lea aevhkie provsjektasse. Voesteges gielebiesie lij Mihtesne jaepien 2008. Gielebiesien lij 70 lihtsegh. Barkoe- jñh ektiebiejemedepartemente lea provsjekten mealtan árrodh maeksedh jaepien 2008 jñh sæjhta dam vijrebe provsjektem däärjodh.

Provsjekte lea soejkesjamme göökte gielebiesieh jaepesne golmen jaepien.

*Diedtije: Fylhkemaennie Noerhte-laantesne
Tijjeperspektijve: 2008-2011*

Råajvarimmie 24. Eevtiedimmieprovsjekte Noerhte-Trøndelagen fylhketjñeltesne

Noerhte-Trøndelagen fylhketjñelte lea jaepeste 2008 saemiengielen reeremedajvesne jñh sæjhta jaepien 2009 3-jaepiej eevtiedimmieprovsjektem tseegkedh áarjelsaemien gielem jñh kultuvrem eevtiedidh jñh tjñrkedh. Provsjekte sæjhta diedtedh ööhpehtimmiem

ektine öörnesovvedh. Provsjekte edtja ektiedimmien modellh ööhpehtimmesne evtiedidh 13-jaepiej skuvleöörneme jih jillebe ööhpehtimmie, jih råajvarimmieh evtiedidh gusnie giele jih kultuvremaahtoe ektesne vääjnoeh. Ektiebarkoepartnerh provsjektesne lea Snåase tjielte jih jeatjah aktørh maadthööhpehtimmesne jih jillebe ööhpehtimmesne. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente provsjektem dåårje.

*Diedtije: Noerhte-Trøndelagen fylhketjielte
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Råajvarimmie 25. Luvlesaemien gielem jih kultuvrem skreejrehtidh

Luvlesaemien Neidenisnie lea aalkeme barkedh 3-jaepiej provsjektine man ulmie skoltesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh jih tjirkedh raasten bijjelen ektiebarkojne luvlesaemieh/ skoltesaemieh Nöörjesne, Såevmesne jih såajhtsh Russlaantesne. Gaskesadtemem lea tseegkeme jih ektiebarkoe dej ovmessie byjreski, åårganisasjovnij jih institusjovnij gaskem Såevmesne jih Nöörjesne juktie aelkedh ektine giele- jih kultuvreråajvarimmieh juhtedh jaepeste 2009. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente dam maaksa.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2008-2010*

Råajvarimmie 26. Pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh

Pihtesaemien Nöörjesne lea onne tjierte jih pihtesaemien giele jih kultuvre tjarki tjevredh. Pihtesaemieh leah minngemes luhkiejaepien aalkeme barkedh pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh. Lea daerpies råajvarimmieh luvliesaemiengielem aelkedh seamma haemine. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente sæjhta dan gaavhtan vierhtidh råajvarimmide pihtesaemiengielem jih kultuvrem skreejrehtidh. Byögkeles råajvarimmieh sijhtieh aelkedh pihtesaemiejgumie, Árran julevsaemien jarngine jih Saemiedigkine gaskestalledh. Aelkeste åvteprovsjektine jaepien 2009.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2011*

adnet

geavahit

nuhtjedh

NUHTJEDH:

Jienede byjjes faalaldahkh saemiengiesne utnijidie gaajhkine siebredahkeareninie

Gïele eevtede jïh gorrede gaskesadteminie jïh ektiebarkosne jïh gosse dam utnedh. Gïelh mah eah utnieh unnede. Jijnjh saemieh saemiestieh, mohte eah maehtieh saemiengielem tjaeledh jïh lohkedh. Faatoes maahtoem saemiengielem tjaeledh faatoes saemien terminologijem dorje gâajhtsede buerebe daaroestidh. Destie bâata saemiengielem vaenede daaroengielen muhteste jïh aarkbeajjetjen daarpoee saemiestidh unnede. Jis gielem tseegkie lea daerpies jaabnan dajvide vijrede gusnie giele daerpies jïh aevhkies gaskestallemasse dovne aarkbeajjetjen, barkoe tsiehkesne jïh byjjesreeremem gaavnede. Daate krevie vuarkoesâbpoe sjædta gosse saemiengielem utnedh dovne almetje, saemien byjressiebredahkh, saemien barkoesijjieh, saemien institusjovnh jïh reeremij åtnoe saemien gielesne.

Tjerkebe ööhpehtimmie saemiengiesne jïh jienedamme saemiengielem åtnoe byjjes jïh privaten areninie ektesne maehtieh synergie-effektem vedtedh mestie maahta saemien gielem tjirkedh aarkbeajjetjen jïh jienede guarakoem åtnoevierhtiem saemiengielem mahtedh.

Saemiengiele lea daenbiejjien jeenjeh vuekesne privatisereme jïh vaejvie gaavnede. Vuesiehtimmien gaavhtan leah vaenie saemien teeksth gaskeviermesne. Vaenie gærjabovrh saemien gærjah duekieh jïh vaenie gærjagåetine åådtje saemien gærjah löönedh. Saemiengielen åtnoem tjirkedh lea dan gaavhtan vihkeles saemien teeksth jïh saemien lidteratuvrh jeenjebh areninie gâåvnesidh.

Jeenjemes saemiengielehåålehkh daenbijjien funksjovnellenn guektiengieleldh daaroen-saemien. Dah gieh aktengieleldh saemien gåetine bæjjanieh daarjoengielem lierieh skuvlesne, voelpijstie jïh siebredahkesne. Jilhts jeenjeh vâåjnoeh daaroestieh jïh saemiestieh seamma hijven, lea saemien læjghan dihte giele maam bööremes gaskesadtieh.

Reakta saemiengielem utnedh gosse byjjesreeremasse gaavnede lea mahte vihkelommes reaktah saemide goh åålmege. Gosse saemielaaken gielenjoelkedassh daajroehtieh, dellie tjuetjedi reakta saemiengielem utnedh voesteges tjuara desnie gusnie daarpesje *tjïelkes jïh veele* soptsestidh jïh guarcoe maam jeahtasovvedh. Desnie lea starnediennesje jïh reaktareereme voerngesne, juktie gieledh gaskesadtemebiehteme lea joekoen vaejvie dejtie gieh dam dijpieh.

Reerenasse meala dihte lea vihkeles guektiengieleldh siebredahkem tseegkedh gusnie daate gâårede, jïh lea positjive vihth saemiengielen reeremedajve vijrede.

Saemielaaken gielenjoelkedassh åålmegidie vedtieh gieledh reaktah gosse byjjesreeremidie gaavnedieh. Dihte dæjpa jarkoeste njoelkedassh, bihkedimmieh jïh sjeemah saemiengielese, reakta vaestiedassem saemiengielesne åådtje, vijrede saemiengiele åtnoem reaktareeremisnie, vijrede reaktah saemiengielen åtnoe healso- jïh sosialensuerkesne, oktegs gærhkoen dienesjimmieh, reakta ööhpehtimmiepermisjovnese jïh reakta saemiengielem ööhpehtimmie.

Saemielaaken gielenjoelkedassij evaluereme mij jaepien 2007 tjïrrehti vuesehti jeenjemes byjjesreeremh mah leah saemielaaken gielenjoelkedassij mietie, eah laakan krievevh ellies dâaeredh. Destie bâata ij åålmegen reaktah laaken reeremedajvesne tjïrkh saemiengielen åtnoem byjjes åårganh gaskesadtieh gielenjoelkedassij mietie. Åejvietsiehkïe vâåjnoe vaenie maahtoem saemiengielesne barkijïnie byjjesreeremisnie.

Åejviehaesteme lea åtnoem saemiengielesne jieniedidh suerkine gusnie giele daenbiejjien viesjies, mearoesaemien, markesaemien, julevsæmïen jïh åarjelsæmïen dajvine. Jeatja stoerre haesteme lea jienedidh lâhkoem byjjesbarkijh maahtojne saemiengielesne, saemiengielehåålehkij reaktah tjïrkedh kriminalesåajhtosne jïh buerie starne-, sâajhtoe- jïh sosialdienesjh jïh gærhkoen dienesjh saemiengielesne saemien utnijidie.

Dah ulmieh edtjïeh vijrebe eevtiedimmiem vuesiehtidh byjjesdiensjïemmïeh saemiengielesne:

- **Noerhte-, julev- jïh åarjelsæmïen terminologijem eevtiedidh åtnose starne- jïh sâajhtoe diensjïemmïeh, politije jïh kriminalesåajhtoe jïh byjjesreeremisnie.**
- **Buerie starnediensjïemmïeh eevtidïeh saemiengielesne saemien maanide jïh noeride**
- **Starnediensjïemmïeh saemiengielesne voeres saemide tjïrkedh**
- **Saemiengiele-håålehkij reaktah kriminalesåajhtosne tjïrkedh**
- **Hijven jïh juhteles saemien toelhkediensjïemmiem eevtiedidh**
- **Dåhkasjehtemeöörnemem saemien toelhkide tseegkedh**
- **Kuvsjh saemien gielem jïh kultuvrem byjjesbarkï-**

jidie tseegkedh

- **Baakoegærja noerhte-, julev- jïh åarjelsæmiengielesne byjjesreeremidie eevtiedidh**
- **Departementij viermiesæjtoeh noerhte-, julev- jïh åarjelsæmiengielesne eevtiedidh**
- **Hijven öörnegh jarkoestimmïeh laakh, njoe-lkedassh jïh byjjespaehperh noerhte-, julev- jïh åarjelsæmïen eevtiedidh**
- **Dåhkasjehtemeöörnegem laakide saemiengielesne jaerkoestamme eevtiedidh**
- **Gïetjedimmïeöörnegh tjïrkedh saemienlaaken gielenjoelkedassh tjïrkedh**
- **Tjïrkedh guktie staaten etath provgrammevåaroeh utnieh mejtie saemien væhtah gïetedïeh**
- **Tjïrkedh byjjesregisterh saemïenvæhtah gïetedïeh**

Saemielaaken gielenjoelkedassh

Saemielaaken gielenjoelkedassh lin jaepien 1990 dåhkasovveme. Gielenjoelkedassh vedtieh otnjejidie gieledh reaktah byjjes åårganijgumïe gaavnedih. Gielenjoelkedassh leah voesteges ulmine saemien gielen statuse jienede jïh vâåromem biejedh saemien gielen åtnoem byjjes diensjïemmïej muhteste. Gaa-jhkh byjjes åårganh mah saemielaaken kapihtele 3 jïh daate njoelkedasse dijpieh, tjuaara njoelkedassij mietie barkedh. Fierhten åårganen lea diædte mæhteles saemiengieledh barkijh utnedh. Dååjrehtse lea raaktan novh geerve tjïeltide dah njoelkedassh gielenjoelkedassine dâaradalleme, dan gaavhtan lea vaenie jïh onne skreejremevåarome almetjïstie giehe mæhtieh saemien dovne tjaaledh jïh njaalmeldh barkoesijïide tjïeltesne.

Saemielaaken gielenjoelkedassh lij jaepien 2007 vuartasjamme. Vuartasjïemmiem Saemien institudte dorji, laavenjasse Kultuvre- jïh gærhkoedepartemteste. Vuartasjïemmiereektese vuesehte byjjes åårganh mah saemielaaken gielenjoelkedassh dijpieh eah laaken krievevh ellies dievth. Åejvietsiehkïe vâåjnoe vaenie maahtoem saemien gielesne barkijidie byjjes etatesne. Guarkoe saemien jïh daaroen lea mïrrestalleme giehl vâåjnoe siejhme guarkoem sjïdtedh. Jeatja positijve mestie saemielaaken gielenjoelkedassijstie bööti lea tjïrrehtamme vijries

jih orredarjome barkoem guektiengielevoetenm dâastoehdih jih saemiengieleldh dienesjimmieh, tjijeltine, fylhketjijeltine jih staaten etatine.

Vuortasjimmie aaj vuesehte maahta gyhtjelassem gihtjedh jis saemielaaken gielenjoelkedassh ellies krievevh geptjiej europeijen paktesne regijovnen- jih unnebelâhkoegielh. Sievede reeremedajven tjoehpedisteme lea vihkeles jis lea reaktah saemielaaken mietie. Vuesehte disse geografijen tjoehpedisteme maam unnebelâhkoepaktesne utnedh lea jeenjebe fleksibele goh dihte maam saemielaaken gielenjoelkedassesne utnedh jih destie vuortasjimmieereektesen vuajnoe bâata dâaroem mirregietedimmieprinsibpen jih mirrevierhtie- jih mierrestallemepinsibpij gaskem. Vuortasjimmieereektemisnie uvtede dan gaavhtan jis jeenjebe fleksibelen geografijen tjoehpedistemem joekoen tjuara vuortasjidh.

Jis byjjes åårgane ij njoelkedassij mietie barkh saemielaaken gielekapihtelinie maahta daam klâåkedh disse åårganasse maam lihkebe bijjebe åårganistie mejnie klâåkie, d.v. saemielaaken § 3 – 11. Fylhkemaannan galka klâåkedh gosse aamhtese lea tjijelten jallh fylhketjijelten åårganh dijpevw. Aaj abpe laanten dijpeve saemien åårganisasjovh jih abpe laanten dijpeve byjjes åårganh laavenjassijgumie sjjere guarkoe abpe jallh bielieh saemien åålmegistie lea klâåkemereakta aamhtesidie. Seammaleejns leah aamhtesidie gusnie ij oktegh almetjem dijph.

Råajvarimmie 27. Saemielaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh

Dan duekesne dej dâeriesmoerh mah uvte bætieh vuortasjimmesne saemielaaken gielenjoelkedassh jih dan duekesne saemielaaken reeremedajven gie-

lenjoelkedassh lea vijredamme dovne noerhtesaemien, julevsaaemien jih åarjelsaaemien gielem dæjpa, Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente vuajna daarpoem lihkebe tjirrehtimmie saemielaaken gielenjoelkedassij muhteste gaskirijhken nænoestimmieh iemiealmetjh- jih unnebelâhkoegielen. Aaj maahta vierhtiedidh dah lahtesh maam Saemiedigkie jih Saemien gærhkoeraerie buektiejigan mah gyhtjelasij bijre guektiengienvoeten gærhkoen barkosne reeremedajvesne.

Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente sæjhta dan gaavhtan aelkedh barkoem saemielaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh gaskirijhken åeliej muhteste jih vierhtede jis daarpesje dejtie jeatjahdehtedh. Vierhtiedimmie sjædta konsultasjovnisnie Saemiedigkine darjodh.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjepespektijve: 2009-2011*

Råajvarimmie 28. Saemielaaken gielenjoelkedassh giehtjedidh

Goerhtimmieh saemien gieleste Saemiedigkie lij jaepiej 2000, 2004 jih 2008 darjome jih aaj vuortasjimmie saemielaaken gielenjoelkedassh jaepien 2007, leah vuesehtamme jeenjemes byjjes åårganh mah saemielaaken gielenjoelkedassh dijpieh eah laaken krievevh ellies dievhtieh reaktese saemien gielem utnedh gosse byjjes åårganide gaskesadta saemien gielen reeremedajvesne. Goerhtimmie aaj vuesehte onne jeajtahdehteme lij orreme. Departemente sæjhta dam vierhtiedidh gosse saemielaaken gielenjoelkedassh tjirrehtidh, lihtsine barkose saemien gielem tjirkedh, byöroe laaken tjirrh hjemmelisnie nænoestidh juktie giehtjedidh guktie tjijelh jih fylhketjijelh laake gielenjoelkedassij mietie berkieh.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2010*

Saemiengieleldh barkijh byjjes reeremisnie

Man gaavhtan ij saemielaaken gielenjoelkedassh ellies dâeredh, vââjnoe vaenie maahtoem saemien gielesne barkijh gaskem byjjes reeremisnie, jîh skreejremevâaromem almetjistie gosse almetjh faageööhpehtimmine jîh maahtoe saemien gielesne, vaenesh. Jienedimmie byjjes barkijh maahtojne saemien gielesne buerie öörnegh krieve ööhpehtimien âvteste saemien gielesne jîh buerie öörnegh mænngan- jîh vjirebeööhpehtimmie saemien gielesne.¹²

Saemielaaken § 3-7 jeahta barkijh byjjes jallh regjiovnalen byjjes âârganie saemien gielen reeremediajesne lea reakta permisjovnem baalhkinie âadtjodh maahtoem saemien gielesne lieredh gosse âârgane lea daarpoeh dan maahtoen âvteste. Ööhpehtimien mænngan maahta reaktaj tjîrrh krievedh barkijie tjuara âârganesne sâemies aejkien barkedh. Njoelkedassen § 2 dam giengelâbpoe tjîelkeste, jîh jeahta gusnie praktijhken jîh ealamadtjen aevhkesne, byöroe saemienööhpehtimmiem ektiebarkoe jeenjebh âârganijgumie ârrodh mah saemielaaken kapihtele 3 jîh daate njoelkedasse dijpieh. Barkijh âârganie mah permisjovnem vedtieh gosse barkijh gelkieh saemiengielem lohkedh ööhpehtimieinstitusjovnesne, leah reaktah baalhkam âadtjodh ööhpehtimietijjesne. Maaksoe bieliem baalhkeste maahta vedtedh gosse ööhpehtimmie vjirebe goh âârgane daarpesje jîh gosse ööhpehtimmie ij riekte daerpies barkoen âvteste. Vjirebe njoelkedasse § 2 jeahta aaj âârganh mah eah saemielaaken § 3-7 dijpieh, byöroeh permisjovnem barkijidie vedtedh saemien ööhpehtæmman gosse lea daarpoeh maahtoe saemien gielesne¹³.

Saemiedigkien mielen mietie maahta vienhdedh byjjes bâarkarimmieh eah evtedh ööhpehtimmiem saemien gielesne dejtie barkijidie. Daate gujht vââjnoe gielegoerhtimmine mejtie Saemiedigkie tjîrrehtamme.

DIVTASVUODNA TJËLTEN EKTESNE UNIVERSITETE TROMSESNE öörnîe lohkemem saemien kultuvre-daajroe gusnie julevsamien dajve jarngesne. Lohkeme lea âârganisereme 3 tjâanghkoeh 2 biejjiej, jîh gaajhkh tjâanghkoeh Divtasvuodnesne. Dihte öörneme goh vjirebeööhpehtimmie-faalaldahkem eeksamenen mænngan 10 lohkemetsiehkîeh vadta. Lohkemefaalaldahke lea laavenjasse Regjiovnalen maahtoe kontovre Ofoten:isnie (RKK Ofoten), jîh joekoen lohkehtæjjide jîh jeatjah ööhpehtimmiesuerkesne Divtasvuodnan tjîeltesne tjuevtjede. Lohkeme aaj relevante byjjes barkijidie jîh jeatjah gieh saemien gyhtjelassij bijre berkîeh jîh gelliekultuv-rellijen kontekstine. Bijjelen 80 lohkemerihipstæmman jîh voestes kuvstjetjâanghköse böötin.

Râajvarimmie 29. Toelhkeööhpehtimmie jîh autorisasjovne toelhkide

Saemien/daaroen toelhkediensjimmiem joekehthlaakan vuekesne gââvnese byjjes dienesjevadtemisnie. Daen biejjien vaenie saemien toelhkh, dovne noerhtesaemien, julevsamien jîh âarjelsaemien.

Barkoe- jîh ektiedimmiedepartemente sæjhta, jeatjah departementijgumie, Saemiedigkine jîh Saemiej jîlleskuvline daanbeajjetjen toelhkedienssem vuartsjidh jîh vierhtede mah râajvarimmieh daarpesje guktie bueriejâhteme toelhkediensjem tseegkedh. Dan mieresne byöroe gyhtjelasse skreejreme toelhkeööhpehtæmman, nuepieh mænngan- jîh vjirebeööhpehtimmiem, sâajhts nuepieh ektiebarkoe Saemien jîlleskuvlen jîh jîlleskuvlen Oslosne

¹² Mieriedamme Kultuvre- jîh gærhkoedepartemente tsiengelen 2. 2003 hjemmelinie laakesne 12. juni 1987 nr. 56 Saemiedigkie jîh jeatjh saemien reatatsiehkîej bijre (saemielaake) § 3-7 jîh § 3-10.

gaskem toelheööhpehtimmine jñh daanbeajjetjen toelheautorisasjovneöörnegem vierhtiedidh.

*Diedtije: Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2010*

Baenhtsesnebeavna-dienesje

Saemiedigkie lea gellien aejkien tjomperdimmieh soptsestalleme juktie baenhtsesnebeavna-dienesjem ij hijvenlaakan juhtieh dej saemiej åålmegen muhteste jñh dennie saemien dajvine. Daenbiejjien öörnege lea nimhte dållejammediesjen baenhtsesnejarjge (110) Finnmarkesne lea barkijh vaep-tieöörnegistie saemiestieh mij soptsestallemen sijse båata jis daarpesje. Politijen (112) jñh staarnedienesjen (113) baenhtsesnejarngh utnieh barkijh gieh saemiestieh jijtsh åårganisasjovnen sisnie.

Reerenasse lea dæhkiem tseegkeme maam goerhtidh jeajtahdehtemh baenhtsesnebeavna-dien-sjinie. Dæhkie edtja dan reektesem uvte buektedh ruffien 1. 2009. Saemien utnijij daarpoeh baeh-tsesnebïevnesem vedtieh jijtsh gieline lea iemeles bieliem barkosne. Gosse akte jarnge edtja gaajhkh bieljelimmieh dejtie golme etatide vaestiedidh, byöroe buerebe tjirrehtidh barkijh gieh saemiestieh abpe tijjesne.

Maanavaarjelimmie

EN:en maanakonvensjovne artihkele 30:n mietie edtja maana mij unnebelåhkosne jallh iemiealmetjinie ij reaktese nyöjhkh jeatjah lihtsegh dan tjierstesne ektesne paktensne jieleth dan kultuvrinie, dan jijtse gielim soptsestidh jñh dan jaahkoem jaehkedh jñh giehtelidh. Destie båata saemien maanaj leah reakta utnedh bæjjanimmiesiehkies gusnie dej etnijhken gårreldihkie diedtedh jñh disse sijjiem vedtedh. Maanavaarjelimmielaake vadta lihkebe njoelkdassh mah krööhkestieh gosse maanam beaja foestegåetesne, institusjovnisnie vuj ööhpehtimie- vuj gietehtimmieinstitusjovnisnie. Sijjiem gusnie maanam beaja edtja j.g. veeljedh destie krööhkestimmeste vaajtele maana bijjienimmie kontinuitete, jñh maanan etnijhke, religijovnen, kultuvrellen jñh gieledh duekie.

Vihkeles saemien maanaj reakta gieledh jñh kultuvri-

jellen sjiehtedimmie faalaldahkem vaarjele. Maah-toe saemien gielen jñh kultuvren bijre vihkeles jis maanavaarjelimmiedienesje edtja maehdedh saemien maanide jñh dej fuelhkide vedtedh faalaldahkem maam dah maehdieh kriededh. Maanavaarjelimmie evtiedimmiejarnge Tromsøsne barka vuekieevtiedimmie saemien maanavaarjelimmien sisnie, jñh dej lea maahtoe maanavaarjelimmie aalkoetsiehkies saemien giele jñh kultuvre.

Saemien maanah gieh irhkesovvin leah reakta jñh krieve me mirrestalleme viehkiefaalaldhke seamma viertegs goh jeatjah maanah. Saemien maanah saemiengiele reeremedajveste lea reakta saemien gieline dåastoehtidh gosse politije- jñh joejhtimmieeremem gaskesadta. Maanajgætie lea dan gaavhtan saemielaaken njoelkedassij mietie. Saemiedigkie tjuevtjede daen bijjien tsiehkies politijeetaten jñh dah dæpmerh eah leah saemien gielen- jñh kultuvremaahtoe gæssie saemien maanah dæpmergoerhtimmesne, seammaleejns faalaldahkem raeriestimmie, bihkedimmie jñh dæriedimmie. Daate joekoen fååtesh maam maanaj reaktavihtiesvoetem dæjpa. Reerenasse sæjhte gosse maanagætieh evtiedidh diedtedh maahtoem tjirkedh dovne gosse saemien giele- jñh kultuvre-maahtoem dæjpa jñh maahtoe kultuvrellen unnebelåhkoedajvine.

Reerenassen ulmie faageldh hijven maanavaarjelimmie evtiedidh hijven gellienkultuvren maahtoe jñh hijven maahtoe saemien maanavaarjelimmien bijre dej dajvine gusnie saemien åålmege. Ööhpehtimmiefaalaldahke "Maanavaarjelimmie unnebelåhkoeperspektijvesne" eelki tjaktjen 2008. Saemien perspektijve lea leevles ööhptimmesne, ektiesoejkesjinie jñh joekoen jilleskuvlesne Finnmarkesne.

Råajvarimmie 30. Vijrebeööhpehtimmiem vuartasjidh

Vijrebeööhpehtimmiem "Maanavaarjelimmie unnebelåhkoeperspektijvesne" edtja vuartasjidh. Dan vääromisnie galka vierhtiedidh jis daarpoem dam

saemien bieliem faalaldahkeste jeenje tjirkedh.

Diedtije: Maana- jìh mìrrestallemdepartemente

Tijjeperspektijve: 2009-2010

Råajvarimmie 31. Giehtjedimmieöörnegem njoelkedassine

Maanavaarjelimmie edtja krööhkestidh saemien maanaj gielen jìh kultuvren duekiem sàjhtoem jeatjide jìh jeatjah sijjide juhtedh. Giehtjedimmie saemien maanide maanavaarjelimmieinstitusjovnine edtja njoelkedasside. Daate maahta sjìdtedh dialogine Saemiedigkine.

Diedtije: Maana- jìh mìrrestallemdepartemente

Tijjeperspektijve: 2009- 2010

Starne- jìh sàjhtoedienesjh

Reerenassen ulmie lea àålmegasse faaledh mìrrestallem starne- jìh sàjhtoedienesjem ij krööhkesth dej gielen jìh kultuvren duekiem. Tjìelten suerkien tjìrrh sàjhta Starne- jìh sàjhtoeddepartemente dïedtestidh dotkemem jìh maahtoe-eevtiedimmiem, pedagogijhken vierhkevierhtieh, ealamadtjen däärjoeh uvte beajeme eevtiedimmieråajvarimmieh jìh giehtjedimmiemethodikem evtiedidh. Sjìerestarnedïenesjnisne sàjhta departemente vaarjelidh saemien àålmegen dïenesjefaalaldahkem aajhterestuvremen tjìrrh.

Mìrrestallem starne- jìh sàjhtoedïenesjh jeahta voestegh tjoevere saemien àålmegem däästoehidh barkijijgumie giej maahtoe saemien gielen jìh kultuvren bijre. Hijven kvalitete dïenesjefaalaldahke destie voestegh tjoevere barkijh gååvnesieh giej leah maahtoe saemien gielen jìh kultuvren bijre. Starnedïenesjen laavenjasse hijven starnedïenesjem faala. Jis gieledåeriesmoerh dam jeerieh dellie lea starnedïenesjen laavenjasse öörnie juktie dïenesjem gaskesadta hijven vuekesne àålmegasse/utnijidie. Gosse almetje jìtse skïemtjije, jallh lea àelieh skïemtjijasse jìh edtja skïemtjalassen bijre gaskesadtedh vuj bievnesh åådtje, lea giele jìh kultuvreguarkoe dan vihkeles bielieh hijven guarkoe dïjreste starnebarkijidie/ijstie.

Tjìelte, fylhketjìelte vuj starnesijjieh edtjeh öörnedh daerpies toelhkeviehkiem jis barkijie eah leah daerpies giele- jìh kultuvremaahtoe. Utnijegoerehtimmie mij Jarngje saemien starnegoerehtimmie darjoeji vuesehte ov-fuakeds lea dejnie starnebarkijie saemien gielemaahtoe jìh dah sievedieh tjìelkes toelhkeme ij leah hijven. Faatoes gieleguarkoem starnebarkijinie maahta mistegïetedimmiem sjìdtedh jìh skïemtjelassen væhtah eah aajhtsh.

Laavenjassepaehperh jaepien 2008 dejtje regijovnalen starnesijjide lea Starne- jìh sàjhtoeddepartemente dïedtestamme saemien skïemtjijij reaktah jìh daar-poe sjìehtedamme dïenesjh goerehte jìh vååjnesasse rååresjimmesne, goerehtimmesne jìh gosse mìrrestalledh. Starnesijjieh edtjeh dejnie reektehtidh dej jaapetjen reektesinie.

Jis galka tjìrkedh mìrrestallem starne- jìh sàjhtoedïenesjem saemien àålmegasse lea maahtoe gellienkultuvreldh guarkoem jìh saemien gielem jìh kultuvrem vihkeles. Dïedte kvalitetetjìrkeme starne- jìh sàjhtoedïenesjidie aaj saemide lea bijjies daltesinie.

Saemielaaken § 3-5 jeahta vijredamme rekta saemes-te starne- jìh sosjalesuerkesne. starneinstitutjovnh, maanavaarjelimmieinstitutjovnh jìh sosjaleinstitutjovnh mah leah saemien gielen reeremedajveste, mohte skïemtjije tjìelteste reeremedajvesne, lea aaj dïedte v.d. saemielaaken § 3-1.

Diedtejuakadimmie starnedïenesjnisne

Staaen dïedte baalhkah, skïemtjegåetieh (starnesijjieh) jìh jeatjah sjìere starnedïenesjem jìh aaj psykijen starnevaarjelimmiem jìh sjìere jiermehkssàjhtoem.

Fylhketjìeltij dïedte baeniestarnedïenesje.

Tjìeltij dïedte lea àålmeghdåakteredïenesje, fysioterapjedïenesje, maanadåstoedïenesje, starnestasjovne- jìh skuvlestarnedïenesje, håksoejìh sàjhtoedïenesje, habilitereme- jìh rehabiliteremedïenesje, voestes gïetedimsdaltese psykijen starnebarkojne jìh jiermehksvaarjelimmie.

Saemiedigkine staaen reeremh soptsestalledh krööhkeste politihke-evtiedimmiem jìh dejtje giej dïedtem dïenesjedarjomh saemien àålmegasse.

Däärjoevierhtiej juakadimmien tjirrh byjresken provsjektide fylhketjjieltine jih tjjieltine Saemiedigkien seahkarimmienuepie starne- jih sãjhtoedienesjh saemien åålmegasse. Saemiedigkien ulmie suerkiem edtja mirrestalleme starnedienesje årrodh saemien åålmegasse, seammaleejns goh jeatjah almetjidie. Starnefaalaldahken aalkoetsiehkien saemien gielesne jih kultuvristie jih starnebarkijij kultuvremaahtoen. Saemiedigkien aaj stipende vijrebeõõheptæmman vadta. Ulmie lea skreejreme saemiengieledh faagebarkijij dennie faagesuerkine.

Starne- jih sãjhtoedepartemente däärjoe vadta vijrebe gieteldssoejkesjem barkedh "Gellienlaaketje jih mirrestalleme starne- jih sovsjaledienesjh saemien åålmegasse" dan nualan g.j.däärjoe Saemiedægkan, Jarngese saemien starnedotkeme jih sævmien daaroen raastijdæeriesthbarkose.

Starnebarkijij lierehtimmie

Vaenieh kvalisifiserme toelkhk starne- jih sovsjaledienesjisme. Dan lissine gielemaahtose lea daerpies toelhkediensjen lea maahtoe saemien kultuvremaahtoen jih hïstovrije. Jaepien 2008 laavenjassepahperidie dejtie njieljie starneregijovnidie dam jiehtegem mealtan vaeltedh: "Skïemtijij jih utnijh tjuerieh jearsoes årrodh diensjh jaksoes jih dah sãjhtojne jih vâavkasjimminie dâastohte. Dan barkosne tjuara saemien skïemtijijie reaktaj jih daarpoesjiehtedimmie diensjem goerehidh jih vâåjnesasse râåresjimmesne, goerehtimmesne jih gosse mirrestidh".

Starnesijjiej byõroeh râajvarimmieh aelkedh juktie dej barkijij maahtoen lutnjedh saemien gielesne jih kultuvristie. Aaj vihkeles starnesijjiej goerehtieh dam maahtoen gosse barkoem vedtedh jih dah daarpoeh vâåjnesasse gosse õõheptimmieinstitusjovnine gaskasadta. Dan vukesne sjædta starnesijjien daarpoeh saemien gielesne jih kultuvresne vâåjnesasse.

Saemiedigkien mielen mietie vihkeles saemien gielem jih kultuvrem lierehtidh starne- jih sovsjalenfaageldh õõheptimmie, juktie gaajhkh gieh starne- jallh sovsjalenfaageldh õõheptimmie vaeltieh ånnetji saemien gielen jih kultuvren bijre lierieh. Dihte aaj vihkeles barkedh noerh saemien

giele- jih kultuvremaahtojne skreejredh vaeltieh õõheptimmie starne- jih sovsjalenfaagine.

Starnebarkijij skreejredh

Universiteten Tromsøesne leah kvoth ohtsejidie gieje saemien viedteldihkine jeenjeh lohkemidie. Jis galka dan kvotese maehdedh ohtsedh tjuara saemien viedteldihkiem vuesiehtidh ovmessie tsiehkiesjgmie. Gosse starnebarkijij ohtsieh Starne Noerhte maahtoen saemien gielesne jih kultuvresne goerehte jih biëvnestahketeekestesne bæjhkohte jis syõkijij seammavukesne vierhtiedidh dellie ohtsije gien maahtoen saemien gielesne jih kultuvristie åvtese sjidtedh. Sæmies aejkien aaj ealamadtjen jeenjede dan maahtoen åvteste.

Kuvsjepaahke saemien jilleskuvlesne Guovdageaidnosne

Dan duekesne namhtah toelhkediensjem lea Starne- jih sãjhtoedepartemente Starnedirektorasine uvtelasse darjome kuvsjepaahke Saemiej jilleskuvlesne Guovdageaidnosne starne- jih sovsjalenbarkijidie. Kuvsjepaahken sisvege aamhtesh saemien gielen jih kultuvren bijre, saemiej reaktaj bijre jih naan jiehtegh jih baakoeh lieredh maam maahta gaskesadtem viehkien årrodh saemien skïemtijelij jih starnedienesjen gaskem. Ektie-tjåanghkoeh mædteie aejkien jaepesne râåresje. Râajvarimmie ennje râåresjeminie jih minngemes haemie jih maaksoe ij leah tjjelkes.

Saemien nasjovnalen maahtoejarnge psykijie starnevaarjelimmie

SANKS lea Karasjohkesne tseegkeme jih golme goevtesh åårganisereme – Goevtese geervide, goevtese maanide jih noeride jih ambulanten tjierie gaske/luvlie-Finmarkem. Jijtse FoU-goevtesen diædte dotkeme jih eevtiedimmiebarkoe. Goevtese maanide jih noeride (BUP) sjierestarnedienesjh faala poliklinijhtken faalaldahke, dygnefaalaldahke fuelhkide jih noeride, jih õõheptimmie- jih bihkediimmiefaalaldahkh.

Finmarkklinihke Starne Finnmarken nuelesne edtja SANKS:ine ektesne diædte eevtididh jih tseegkeme sjiere maahtoen jiermeksgietedimmie saemien åålmegasse. Faalaldahkem tjirkedh dæeresth-

faageldh sjjere gietedimmie jiermehksjearohkevoe-tem lij vadteme däärjoem kr 375 000 jaepien 2009 jñh kr 500 000 jaepien 2010 Starne Finnmarken Finnmarkklinihkasse edtja regijovnefunksjovnen utnedh saemien åålmegasse.

Jaepien 2008 Helgelandeskiemtjegåetie faagebie-jiem öörni saemien starnen bijre ektine lihtsegh saemien åålmegistie Helgelandesne. Dagkerh faagebiejñieh maahta vuesiehtimmieh årrodh stinkes jñh ålman tjuevtjede råajvarimmieh mah Leah byjresken sjihtedamme gieie- jñh kultuvremaahtoem tjirkedh starnesijjine.

Ektiebarkoereforme

Reerenasse aalka starnereformem darjodh maam åenehks bihkede vijredamme diēdte tjiełtide. Edtja skiemtjijh jeenjebe skiemtjegåetiej åłkolisnie giēte- didh. Destie buerebe skiemtjijegietedimmiem bāata jñh jeenjebe starne fierhten kråvneste. Reerenasse stoerredigkiebievnesem uvtems biejedh gijren 2009 ektiegietedimmie starnesuerkesne. Dihte lea dialogem Saemiedigkine tseegkeme.

Råajvarimmie 32. Toelhkediēnesjh starnesijjine

Laavenjassepaehperisnie regijovnalēn starnesijjide lea gellien jaepien krieveveme galka toelhkediēnesjh tseegkedh skiemtjiejidie gieh dam daarpesjñeh jñh råajvarimmieh tseegkedh barkijh gieie- jñh kultuvremaahtoem tjirkedh saemien åålmegasse veadtaldihkie. Jaepien lahtesimmie jaepien 2008 Starne Noerhte RHF jeahta rutijne toelhkediējesje lea sijjesne mohte ij Leah Helgelandeskiēktjegåetesne desnie dejnie barkeminie faalaldahkem sæjjan åadtjodh. Saemien toelhkediēnesje lea jaksoes biejjien dovne Starne Finnmarke jñh Universiteteskiēmtjegåetie Noerhte Nöörjesne (UNN). Åłkolen siejhme barkoetijjem Starne Finnmarke faala toelhkediēnejem telefovnisnie jñh UNN:sne toelhkem leejjedh jis daerpies. Noerhtelaantenskiēmtjegåetie bievnese toelhkediēnsjem lea jaksoes.

Starne- jñh sājhtoedepartementē sæjhta dialogesne Saemiedigkine vierhtiedidh provsjektem man ulmie toelhkediēnsjem buaranidh. Provsjekte sæjhta aelkedh soejkesjeboelhken mietie, mohte ennje

rååresjeminie jñh minngemes haemie jñh maaksoe ij Leah tjielkes.

*Diēdtije: Starne- jñh sājhtoedepartementē
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie*

Råajvarimmie 33. Giehtjedimmie

Starne- jñh sājhtoedepartementē sæjhta Staaten- starnegiehtjedimmie ektesne barkedh vierhtie- htidh guktie starnegiehtjedimmie saemien åålmegij reaktah starneviehkine vaarjele jñh guktie reakta daerpies starneviehkien gåarede.

*Diēdtije: Starne- jñh sājhtoedepartementē
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie*

Råajvarimmie 34. Seammaleejns diēnesjh julev- jñh åarjelsaemien dajvine

Starne- jñh sājhtoedepartementē sæjhta Saemiedigkine ektesne barkedh lihkebe goerehtidh guktie seammaleejns starnediēnesjimmesne maahta julev- jñh åarjelsaemien dajvine vaarjelidh. Åarjelsaemien dajvine reektehtimmie Snåase tjiełten 3-jaepiej starne- jñh sosijaleprovsjekte "Åarjelsaemien raeriedimmiediēnesje starne- jñh sovsijalengyhtjelasine åarjelsaemien dajvesne" lea vihkeles daēnnie barkosne.

*Diēdtije: Starne- jñh sājhtoedepartementē
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie*

Råajvarimmie 35. Byjjes paehperh jarkoestidh

Starne- jñh sājhtoedepartementē sæjhta vierhtie- hdidh sjiēteles paehperh aaj departementēn nueliem etatijste åålmegasse noerhtesaemiēngie- lese, julevsamiēngielese jñh åarjelsamiēngielese jñh daam dan viermiesæjtose vuesiehtidh.

*Diēdtije: Starne- jñh sājhtoedepartementē
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie*

Råajvarimmie 36. **Jiehteghbaakoehgærja starne- jih sâjhtoedienesjimmesne utnedh**

Projektevierhtij muhteste Saemiedigkeste lea jiehteghgietegærjam evtiedamme maam skiemtjegâetesne Porsangerisnie utnedh. Gietegærja maaha gaskesadtemem aelhebe darjodh syjhterem jih saemien sâjhtoedâastojem/âelide gaskem institusjovnesne jih tjïeltestarnediensjimmesne. Starnedirektorate sæjhta gietegærjam direktoraten viermiesæjtose biejedh.

Diedtije: Starne- jih sâjhtoedepartemente / Starnedirektorate

Tijjeperspektijve: 2009

Råajvarimmie 37. **Baeniestarnen bijre bievnedh**

St.biev. nr. 35 (2006-2007) Jaksoesvoete, maahoe jih sosijalen jaabnedimmie "Bâetije biejjien baeni-estarnediensjih" kapihtele 8.4 lea aktem daejstie dâaradalletsiekijstie vuesiehtidh j.g. saemien ââlmegasse. Reerenasse sæjhta baeniestarnen bijre maanine jih noerine unnebelâhkoeââlmegisnie bievnedh starnestasjovnesne- jih skuvlestarnediensjimmesne utnedh.

Starne- jih sâjhtoedepartemente lea dagkerh saerniestimmieh dorjeme gosse dâarjoem Nöörjen baenievaarjelæmman vedteme DVD-filmem dorjeme baeniestarniebïevnesinie maanide jih eejhtegidie. Filme aaj hijven starnestasjovnesne utnedh jih saemiengieleldh ââlmegasse vuesiehtidh. Aaj lea dorjeme foliereme "soptsestallmekâarhth" mah Leah gielenneutralijes, mah maaha bievneshbarkose utnedh.

Diedtije: Starne- jih sâjhtoedepartemente
Tijjeperspektijve: Soejkesjeboelhken mietie

Råajvarimmie 38. **Baeniestarnem kaarhtedidh**

Gââvnese vaenie systematisereme maahoe baeni-estarnem geerve almetjidie. Reerenasse sæjhta baenie-

starnetsiehkies kaarhtedidh jih jis lea ektietsiehkies, âvteli jeenjeh råajvarimmieh buarene baeni-estarnem saemien ââlmegisnie aelkedh (v.d. St. biev. nr. 35. 2006 – 2007). Jarnges saemien starnedotkeme sæjhta vierhtididh provsjektem tseegkedh baeni-estarnem kaarhtedidh saemien ââlmegisnie.

Diedtije: Starne- jih sâjhtoedepartemente
Tijjeperspektijve: soejkesjeboelhkesne

STARNEGAAVNEDIMMIE VOERES SAEMIDE

Vârdobâiki saemien jarnges lea iedtjeles vuajnoe saemien giëlem jih kultuvrem. Starnegaavnedimmien ulmie lea gaavnedimmiesijjiem tseegkedh gusnie saemien kultuvre jarngesne, jih gusnie dah giehe bâetiehe âadtjodh lieredh jeenjebe starne- jih kultuvrerelaterem aamhtesigujmie jih sovsijalen ektieorreme. Daate maaha skiemtjelassh jih oktegsvoetem dâastoehtidh, jih vadta jeenedamme jielemekvalitetem jih murriedimmiem. Dah voeres markasaemieh soptsetiehe dan byjresken smaarehtjiertem, mearan saemien tjaaleldhgïelem geervebe sjâdta. Desnie vuesehte ohtje tjaaleldh teeksth saemiengïelesne mah dah giehe bâetiehe âadtjodh tjoejeles lohkedh, jallh saemien baakoeh jih jiehtegh tjaaledh mejgujmie dah giehe meatan buektiehtamme. Naemhtie dej giehe meatan maahoe saemien giëlesne utnedh jih jienede dej lohkememaahoe.

Barkoe- jih jearsoesvoetereereme

Barkoe- jih jearsoesvoetereereme edtja utnijh dâstoehe servicine, seahkarimmie, maahoejne, bievniesigujmie, jaksoesvoetine jih hijven sjiehtesjamme diensjefaalaldahkine. Joekehts utnijh duekesne j.g. gielen, kultuvren jih dââjrehtsij muhteste krievevh

tseegkie haemiedimmiem jñh sjiehtedimmiem faalaldahkide. Etate edtja barkedh seammaleejns faalaldahkem gaajhkide. Gosse orre NAV-kontovrh tseegkedh tjiektine saemien aalmeginie, edtja daarpoem jih maahtoen saemiengielesne jih kultuvren aavtteste joekoen vierhtiedidh. Barkoedaehkie jaepien 2008 bieji reektehtsem saemien gielen jih kultuvren bijre barkoe- jih jearsoesvoetereeremisnie, jih uvtedi jeenjñh raajvarimmieh. Reektehtse lea hijven vaarome barkosne faalaladahkem buarane saemien utnijidie.

Barkoe- jih jearsoesvoetereereme edtja jijtsh laakh jih njoelkedassh tjirrehtidh juktie naennostidh mij laakide saemielaaken § 3-2 muhteste relevanten aarrodh saemiengielese jarkoestidh. Departemente lea etatem haesteme kontinuerlijen njoelkedassh jih baekjoehimmieh jarkoestidh naennoestimmiej mietie, jih jarkoestamme njoelkedassh jih baekjoehimmieh aalmehtheadh. Barkoe- jih jearsoesvoeteetate edtja tertialesne reektedidh saemielaaken gielenjoe- lkedassh daaraadalledh jih saemien gielem aanoem, dan nuelesne statuse gosse laakh, njoelkedassh, skjeemah jih jeatjah bievnesh jarkoestidh.

Raajvarimmie 39. **Bievnesh saemiengielesne** **NAV:esne**

www.nav.no lea Noorjen stoeremes byjjes viermiesijie jih aejviekanale bievnesh barkoe- jih jearsoesvoetedienesjh ektesne. Barkoe- jih jearsoesvoetedienesje edtja barkedh bievnesh man bijre almetjih gihtjiej www.nav.no etaten dienesjh jih reaktah saemien gielesne j.g.:

- Jijtse saemiengieleldh menyetsiehkien avtesaetosne www.nav.no darjodh
- Jijtse aejviesajtoem gaajkhk saemiengieleldh bievnesh www.nav.no darjodh
- Referansebievnesh dienesjih jih oornegij bijre jarkoestidh, dan nuelesne:
 - Referanseteeksth fuehkiehiesuerkesne
 - Referanseteeksth bijjiebeetnegij bijre
- Govlesovveme ohtsemesoejkesjh parallelen jarkoestidh
- Govlesovveme bihkedimmie ohtsemesoejkesjasse parallelen jarkoestidh

Barkoe- jih jearsoesvoeteetate saejhta dan aejvietjaalegadtjh jarkoestidh. Tjaalegadtjh biejjiebeetnegij jih voeresbaalhkaaj bijre gaavnesh voestes bielielaepien 2009 mietie. Tjaalegadtjh jih bievneshp- laakath byjreske NAV-kontovrisnie aanoese haemiedidh man vaarome lea saemien kultuvre.

Dieltije: Barkoe- jih jearsoesvoetedirektorate
Tijjeperspektijve: Primo 2010

Raajvarimmie 40. **Utnijegiehtjedimmieh**

Barkoe- jih jearsoesvoeteetate edtja biejeaapetjen utnijegiehtjedimmiej tjirrehtidh, jih aaj jaapetjen utnijegiehtjedimmieh barkoevedtij gaskem. Etate edtja aaj byjresken utnijegiehtjedimmieh saemien reeremedajvine tjirrehtidh. Mestie utnijegiehtjedimmeste baata galka vaaromem darjodh kvaliteten evtiedimmie etatesne. Reektesinie edtja goerehtidh dah daajrehts raajvarimmie mej tjirrehtamme saemien utniji avtese, dan nuelesne bievnesh www.nav.no jih jeatjah bievnesh, jih aaj mestie utnijegiehtjedimmeste baata saemien dajvine.

Dieltije: Barkoe- jih jearsoesvoeteetate
Tijjeepersektijve: Juhteles

Gaerhkoen dienesjh saemien gielesne

Bijie kroehkestimmie saemien gaerhkoiejielemem Dihte noorjen gaerhkosne vaarjele lea dihte tjuara paktine saemien jijtjeguarkoejne evtiedidh jih saemien tradisjovnijgumie. Jis saemien gaerhkoiejieleme edtja integrerijen jih mirrestalleme bielielaepien gaerhkoiejielemistie aarrodh lea gaskem jeatjabem vihkeles barkoem jaerhkedh gaerhkoen liturgijh sjiehtedamme saemien gielesne jih musihkasse, jih tjuara jeenjebh evtiedidh saemien gielesne – joekoen dejnie julev- jih aarjelsaemien gieledajvine. Barkosne orredehtedh salmepertoarem jih liturgijh dan gaavhtan stoerre dieth biejedh saemien gyrhkesjimmietradisjovnesne jih saemien gielesne, musihketradisjovnesne jih kultuvrisnie.

Saemielaaken § 3-6 reakta vadta oktegs gaerhkoen dienesjasse saemien gielesne Dihte noorjen gaerhkoen aalmegisnie reeremedajvesne. "Oktegs

gærhkoen dienesjinie voesteges oktegs sealoesåjhtoem. Dan lissine jiehtese dæjpa g.j. kristeme, pruvreme jìh aejlies maalestahke. Njoelkedasse edtja guarkedh numhtie krööhkestimmie dan minngemes sårts dienesjh, ij oktegh maehtieh kriededh dah edtjeh saemien gielesne årrodh gosse gaajhkide rihpesåvva, v.g. daamhts gyrhkesjimmie. Mohte jis hearra sæjhta dagkerh dienesjh gaptjeldh öörnemisnie vedtedh, maahta kriededh saemien gielesne”, v.d. Od.p rp. nr. 60 (1989-90) Saemien gielesne sæjtoe 48. Åtnoe saemien gielem gyrhkesjimmesne ij Leah saemielaakesne regulere.

JAAHKOEÖÖHPEHTIMMIEREFORME Dihte nöörjen gærhkosne lea aalkeme ovmessie råajvarimmieh saemien jaahkoeööhpehtimmiem. Saemien jaahkoeööhpehtimmiem edtja saemien dååjrehtsisnie jìh byjresken saemien gærhkoelijeliemisnie dibrehtamme. Vaajteli guektiengielenvoetem vååjnesasse praktijhken jaahkoeööhpehtimmesne. Saemien gærhkoeraerie jìh Gærhkoeraerien provsjekten diædte “Eadtjohkevoetenvårøme jaahkoeööhpehtimmie viermesne saemien maanide jìh noeride. www.osko.no “Osco” lea jaahkoe jallh jearsoe noerhtesaemiengielesne. Viermiesijjeh tjijhtje aamhtesi mietie öörneme: Låavtegh, såekie, jaevrie, dålle, eatneme, biejjie jìh gærhko. Hijven daajroehimmie vadta dah jarng elementh kristeles jaahkoe saemien perspektiveste vuajna.

Råajvarimmie 41. DåarjoeH bijbelenjarkoestæmman

Kultuvre- jìh gærhkoedepartemente lea guhkiem dåarjoeH vadteme Dihte nöörjen Bijbeletjåanghkosse bijbelen teeksth jarkoestidh jìh revideredh

noerhte-, åarjel- jìh julev saemien gielesne. Abpe Bijbele jaepien 1890 noerhtesaemiengielesse jarkoestamme. Revisjovne Dihte orre testamente noerhtesaemiengielesne lin orrijamme jaepien 1998, jìh dælie Dihte båeries testamente revidereminie. Dihte orre testamente lea aaj julevsamiengielesse jarkoestamme jìh naan bijbeleteeksth åarjelsaemiengielesse jarkoestamme. Dåarjoe Dihte nöörjen Bijbeletjåanghkosse juhte.

*Diædtije: Kultuvre- jìh gærhkoedepartemente/Dihte nöörjen bijbeletjåanghkosse
Tijjeperspektijve: Juhteles barkoe*

Råajvarimmie 42. Saemien åålmege åarjelsaemien gieledajvesne

Kultuvre- jìh gærhkoedepartemente lea vierhtieh vadteme tseegkemasse saemien åålmegeg åarjelsaemien gieledajvesne jaepien 2009. Ulmie lea åarjelsaemien gærhkoelijelemem jìh åarjelsaemien gielem tjirkedh. Åålmegeg tseegkesovvemem goh voejhkelimmie mij njieljie jaepien vaesedh. Departemente lea njoelkedassem öörnegen bijre dorjeme maam tsiengelen 1. 2009 ræjeste jåhta. Njoelkedasse galka åarjelsaemiengielesse jarkoestidh.

*Diædtije: Kultuvre- jìh gærhkoedepartemente/Nidarosen bæspa
Tijjeperspektijve: 2009-2012*

Råajvarimmie 43. Jarkoestimmie/sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman

Barkoe saemien jarkoestimmie jìh sjiehtedimmie teeksth gyrhkesjæmman gaajhkh golme saemien gielide lea Gærhkoeraeresne/Saemien gærhkoeraerie. Liturgije jaepeste 1978 lea noerhtesaemiengielesse jìh julevsamiengielesse jarkoestamme jaepien 2008. Jaepeste 2007 kristemeliturgije åarjelsaemiengielesne gååvnese goh pryövemeöörnegem. Liturgijegietegærjam barkeminie gaajhkh dah golme gieline mah olkese bætieH 2009/2010. Salmegærjah olkese vadteme noerhtesaemiengielesne jaepieH

1993 jñh 1995 jñh julevsaemiengielesne jaepien 2005. Veeljeme årjelsaemien saalmh lea Salmer 1997 mealtan vaalteme. Åarjelsaemien saalmegærja lea evtiedeminie jaepesne 2008.

*Diéditje: Kultuvre- jñh gærhkoedepartemente/Gærhko-eraerie/Saemien gærhkoeraerie
Tijjeperspektjive: Juhteles barkoe*

Skaehtieetate

Råajvarimmie 44. Skaehtieetate – vijredamme faalaldahke saemiengielesne

Skaehtieetate blankedth jñh goerh mah leah saemiengielesne jarkoestamme skaehthiemaeksijidie giegh dejtie gihtjeh. Dej jaepiej gosse skaehtieetate dam faalaldahkem åtneme, lea 140 – 150 almetjh dejtie åtneme. Dej stinkes öörnegh doekoe blankedth viedteldihkesne ij leah stinkes öörnegh jarkoestimmien jñh ajouröörnegij åvteste paehperh saemiengielesne, jallh gosse paehperh reerenassen jallh skaehtieetaten gåetiesæjtose åålmehtehtedh. Skaehtieetate dienesjh noerhtesaemiengielesne vadta jis skaehthiemaeksijh dam daarpesjeh. Skaehthiemaeksijh maehthie noerhtesaemiengielesne veedljedh gosse Skaehthiebivnesimmie bieljilidh, jñh saemiengieledh gietedæjjam åadtjodh soptsestalledh. Skaehthiemaeksijh giegh noerhtesaemiengielesne tjaaleldh bieljielieh, åadtjoeh vaestiedasse noerhtesaemiengielesne. Gietedæjjah dejtie viehkine årrodh gaskem jeatjabem bivnesh bihkedidh mah ajve daarjoegielesne gååvnesieh.

Daenbiejjien ij leah teknijhken nuepieh jñtsebivnesem saemiengielesne elektronijhken. Gaajhkh goerh mah edtja elektronijhken vuekie Altinn:se vedtedh, tjuara Laavenjasseregisterasse tjaalasso-vededh, mij ij saemien væhtah dårjoeh. Ulmie lea guhkiesmieresne nuepie sjædta jñtsebivnesem elektronijhken vuekesne aaj saemiengielesne. Vuartesjh råajvarimmieh 57.

Skaehtieetate sæjhta darjodh goerh jñh bivnesh aelkebe gaavnedh dan viermiesæjtojne. Eetate aaj sæjhta rutijnh tseegkedh jarkoestimmien jñh ajouröörnegij åvteste.

*Diéditje: Skaehtieetate
Tijjeperspektjive: Juhteles*

Krimijnalesåjhtoe

Krimijnalesåjhtoe ij leah statistihke man gellieh saemieh giegh dööpmesovvin. Ij leah luhpie tjaalasso-vededh almetjih etnijhken duekie gie beadtasåvva.

Saemielaaken saemiengielesne-håålehken reaktah vaarele gie beadtasåvva. Njoelkedassh laakesne jeahthi diehtie gie vaajtele saemiestedh dan jñtse iedtijh vaarele krimijnalesåjhtoen muhteste saemiengielesne reeremedajvesne, lea reakta saemiengielesne gietedidh. Daate dovne noerhte-, julev- jñh årjelsaemiengielh dæjpa dej gieledajvine.

Krimijnalesåjhtoen roestegåetesne saemiengielen reeremedajvesne lea dej giegh leah dan sisnie reakta sinsitniem jñh åelide saemiestedh. Reakta saemiestedh aaj dæjpa siebredahkenbeadtoem tjirrehtidh jñh gosse promilleprogrammem meatan. Dej giegh leah sisnie jñh dööpmemij aaj reakta saemiestedh gosse njaalmeldh bieljielieh krimijnalesåjhtose. Krimijnalesåjhtoe dan gaavhtan tjuara barkijh utnedh giegh saemiestedh jñh saemienkultuvre maahtoem utnieh.

Barkijh giegh saemiestedh leah vihkeles dovne roestegåetesne jñh frijjesåjhtosne. Roestegåetesne maahta aaj toelhkediensjem utnedh, jillhts ij leah bööremes. Jis gaajhkh soptsestalleh tjirrehtidh frijjesåjhtoe kontovrh jñh dööpmijh gaskem toelhken tjirrh destie gaskesadtemen kvalitetem tsevtsehd dan jeenje ij aervedh diehtie vaarljimmie.

St.biev.nr.37 (2007-2008) *Beadtoe maam jåhta* lij gietedamme Stoerredigkesne gjiren 2009. Jis galka stoerredigkiebivnesem dåriedidh Justisdepartemente sæjhta gietedssoejkesjem darjodh, gusnie aaj dööpmin saemiengielesne-håålehkhij tsiehkieh jñh krimijnalesåjhtoejarne maahtojne saemiengielesne jñh kultuvre lea mealtan.

Råajvarimmie 45.

Saemiengieleldh

roestegåetiebarkijdie skreejredh

Krimijnalesåjhtoen jargnes reereme sæjhta saemiengieleldh aspiranth skreejredh roestegåetieskuvlese goh jijtse åvtemierieaamhtesem stuvremedialogesne Krimijnalsåjhtoen ööhpehtimmiejarngine (KRUS), mij roestegåetiebarkijh lierehte. Ulmie lea fierhten jaepien sjiere lårhkoem aspiranth sijse vaeltedh gieh saemiestieh. Jis göökte ohtsijij seammaleejns kvalifikasjovnh vierhtiedieh, edtja dihte gie saemeste voestesreaktam utnedh. Aspirantijstie gieh orrijin tjaktjen 2007, lij akte gie saemeste.

Dah leah göökte roestegåetieh Tromsesne jñh Finnmarkesne. Tromsø roestegåetien akte barkije gie saemeste, mearan tñijhtje saemienkuvsjesne daelie. Vadsø roestegåetien göökte barkijh gieh saemiestægan, mearan frñjjesåjhtoekontovren Finnmarkesne lea akte barkije gie saemeste. Dan doekoe lea Bodø roestegåetien, lla roestegåetie, vuarkhoe- jñh tñirke-meanstalten jñh Ringerike roestegåetien akte barkije fierhten sæjjan gie saemeste.

Daelie haesteme nuekie barkijh skreejredh dejtie gööktijde roestegåeide Tromsesne jñh Finnmarkesne. Justisdepartemente lea dan gaavhtan sjiehtedamme roestegåetiebarkijeööhpehtimmiem maahta desentraliserijen vuekiem tñirrehtidh. Suehpeden 2008 raejeste lea 15 aspiranth gieh ööhpehtimmiem tñirrehtieh Tromsø jñh Vadsø roestegåetide veadtaldihkesne, jñh aspiranth gieh saemiestieh lin skreejreme. Dihte lea frñjjesåjhtoe-vueliekontovre Karasjohkesne, mohte ij leah desnie åålegh faagebarkijh.

*Diedtije: Justis- jñh politijedepartemente
Tijjeperspektijve: Juhteles*

Råajvarimmie 46.

Beadtasovvemetsiehkieh

tñirrehtimmie

Gosse saemien dööprijh dæjpa, lea krimijnalesåjhtoen voerkelimmie voesteges lij råajvarimmide tjuvettjedamme vaarjele nuepiem saemiengielem

gorredidh jñh utnedh. Justisdepartemente sæjhta dan gaavhtan aelkedh beadtasovvemetsiehkieh tñirrehtidh saemieh gieh dan sisnie jñh dööprijh. Dan sjieken dam tñirrehtamme lea daarpoeh vierhtide vuj joekoen råajvarimmieh saemien dööprijdie aaj dan doekoe sjiehtedidh jijtsh gielem utnedh.

*Diedtije: Justis- jñh politijedepartemente
Tijjeperspektijve: V.d. St.biev.nr.37 (2007-2008) Beadtoemaam jåhta*

Råajvarimmie 47.

Krimijnalesåjhtoejarnge

maahtojne saemien gielen jñh kultuvren bijre

Gosse krimijnalesåjhtoen åårganisasjovnesturkturem tñirrehtamme Tromsesne jñh Finnmarkesne sæjhta vierhtiedidh krimijnalesåjhtoenjarngem tseegkedh mejnie joekoen maahtoem saemien gielen jñh kultuvren bijre. Maahta aaj gietegærjam saemiej beadtoetñirrehtimmie darjodh. Dan sisnie joekoen gyhtjelassh mah edtjiej vierhtiedidh persovnegiehtjedimmiem darjodh dåapmen åvteli, gosse voestes faagedåeresth kaarhtedimmesne gosse reaktastinkes dåapma lea krimijnalesåjhtose dåastome, soptsestalleme gosse roestegåetien sijse båetedh vuj voestes soptsestalleme frñjjesåjhtoekontovresne siebredahkebeadtosne. Gietegærjesne orre daarpies digkiedimmiem guarkoen bijre ulmeste rehabiliteremen jñh bååstedevualkemen åvteste saemien byjreskesiebredahkese. Dah gieh maehhtieh ektesne barkedh dejnie sjiehtedimmine saemide maahta årrodh Saemiedigkie jñh saemien institusjovnh jñh tñielth.

*Diedtije: Justis- jñh politijedepartemente
Tijjeperspektijve: V.d. St.biev.nr.37 (2007-2008) Beadtoemaam jåhta*

Sekretarijate tsalloeraerie

Dah leah jijnjh tsalloeraerieh giej lea saemien åålmege dej dajvesne. Stööremes tñierte lea Luvliejñh Jilliefinnmarkesne jñh Noerhte-Tromsesne. Osloen jñh Tromsøen lea stoerre saemien åålmege. Tsalloeraerieh Noerhtelaantesne, Noerhte-Trøndelagesne,

Hedmarkesne j̄ih Hordalaantesne leah aaj aamht-
esem dijpeme.

Gijren 2009 lea saemiengieleldh madtjeledāhkie
tseegkedh dan noerhtesaemiengielen dajvesne
(Finnmark j̄ih Troms).

Råajvarimmie 48. Saemien gieles tsalloeraerine

Sekretarijate tsalloeraeride lea jaepien 2008 aalkeme
barkedh orre biēvnēshaamhtesh saemiej gielide
jarkoestidh. Sekretarijaten ulmie leah gaajhkh saem-
ien gielh edtjeh mealtan ārrodh.

Tsalloeraerien gāetiesæjtoe lea biēvnēsh tsal-
loeraeriej bijre noerhtesaemiengielesne j̄ih ju-
levsaemiengielesne. Aaj gāāvnēsieh tjaalegadtjeh
noerhtesaemien j̄ih julevsamien diēdtemehae-
mesne, mohte ij dan j̄ijnjeh. Sekretarijate lea aalkeme
barkoem biēvnēshtjaalegadtjem j̄ih jeatjah biēvne-
shaamhtesh jarkoestidh, j̄ih orreste maam gāetiesæj-
tosne tjaaleme.

*Diēdtije: Sekretarijate tsalloeraeride
Tijjeperspektijve: 2008/2009*

Politije

Aktesh saemien jarngesdajvine byōroeh barkijh
utnedh giej maahtoem toelhkemen j̄ih tjaaleldh
jarkoestimmien bijre gosse goerehtidh tjoejine j̄ih
guvviejugumie. Vijrebe byōroe ārrodh maahtoem
desnie prieviem tjaeledh j̄ih goerh saemiengielesne
jarkoestidh, j̄ih aaj politijebarkijh viehkine ārrodh
toelhkēdh politijebarkijidie gieh eah saemesth.
Aaj byōroe barkedh dan ālman barkijh skreejredh
maahtojne saemien gielesne j̄ih kultuvrisnie.

Råajvarimmie 49. Jienedamme gieles- j̄ih kultuvreguarkoem politijesne

Jienede saemien gieles- j̄ih kultuvreguarkoem edtja
vadtasovvedh biēvnēsni/kuvsvi/ōōhpehtimmie-
faalaldahki tjirrh barkijide politije- j̄ih lientseneta-
tisnie. Edtja vierhtiedidh jis viermievierhkem

barkijidie darjodh politije- j̄ih lientenetatesne
maahtojne saemien gielesne j̄ih kultuvrisnie.

*Diēdtije: Justis- j̄ih politijedepartemente
Tijjeperspektijve: Gieteldssoejkesjen barkoebolhkesne*

Råajvarimmie 50. Dah saemien gielh elektronijhken programmevaarese

Ulmie lea saemien gielh edtjeh giēdēdimmieprov-
grammese āālmegasse evtiedidh. Joekoen vihkeles
plikth j̄ih reaktah beadtōeaaamhtesegietedæmman
viēdteldihkie j̄ih jeatjah reeremegietedimmieh
maahta saemiej giēline olkese veēdtjedh. Stōōremes
saemien gieletjierte tjuara voesteges aelkedh.

*Diēdtije: Justie- j̄ih politijedepartemente
Tijjeperspektijve: Ij dāhkesjehtieh*

Råajvarimmie 51. Saemieh skreejredh Politijejillesku- vlese

Politijejilleskuvle lea, dan gaskesadteme- j̄ih
skreejremestategijinie, vuajnoe almetjeh un-
nebelāhkoske skreejredh, dan nuelesne saemieh.
Stinkes skreejremeråajvarimmieh, mah juhtieh,
maahta neebnedh:

- Biēvnēsimmieh saemiengielesne saemien dajvine
- Ektiebarkoe Politijejilleskuvle goevtese Bodø j̄ih
Luvlie- j̄ih Jilliefinnmarken politijedistrikte gaskem
iedtjeles skreejreme aelkedh. Aaj dovne biēvnēs-
tjāanghkoeh j.n.v.
- Provsjektesne "Skreejredh j̄ih Utnedh" lea saemien
politijedienesjealmah dāeriedamme j̄ih bihke-
damme ohtsijh dej dajveste.
- Sijsevaaltenenjoelkedassh Politijejilleskuvlese
vedtieh nuepiem sijse vaēltdh 20 prosent oht-
sejistie sjjere vāaromisnie, jis ohtsijen lea sjjere
kvaliteth mestie politijenetate gihtjie. Daate
njoelkedasse aaj maahta saemien ohtsijj āvtēste
provhkedh.

Politijejilleskuvle lea jaepeste 1993 barkeme
iedtjeles almetjeh etnijhken unnebelāhkoevāarome

skreejredh, dan nuelesne saemien, politijeööhpehtæmman. Politije- jñh lientsienetate ij leah vuekieh dej barkiji etnijhken våaromem ryöknedh. Daate dorje barkoem jienedamme skreejreme barkijh unnebelåhkoevåaromem geerve mööledh.

Provsjekte "Skreejredh jñh Utnedh" (2007-2008) ektiebarkoeprovsjekte Politijejñlleskuvle jñh Politijedirektorate gaskem. Provsjekte tseegki g.j. vierhtiedåehkiem 30 politijediensjimmiealmah unnebelåhkoevåarominie, golme daejstie saemieh, gieh iedtjeles barkin noeride tjuvteidh edtjedh Politijejñlleskuvlem ohtsedh. Jaepien 2008 göökte saemien learohkh Politijejñlleskuvlen sijse böötigan.

Politijejñlleskuvle goevtese Bodø eelki tjaktjen 2008 provsjektem man ulmie jienede ohtsijelåhkoem saemien våaroeminie politijeööhpehtæmman. Dihte aaj galka bievneshjtåanhkoeh tjirrehtidh gusnie noere politijediensjimmiealmah jñh -nyjsenæjja saemien våarominie sijhtieh bievneshidh sijsevaaltemeprosedyrij, ööhpehtimmiej jñh barkoen bijre. Dan lissine sæjhata iedtjeles barkedh saemien avijsij, Sámi Radjoven jñh bievneshkanalij vööste. Politijejñlleskuvle sæjhata dan barkoe jienedamme skreejreme kandidath saemien våaromisnie persovnijen dæriedimmien mietie jñh lihke gaskesadteme politijedajvine.

Diéditje: Justis- jñh politijedepartemente
Tijjeperspektijve: Juhteles jaapetjen budsjedtebarsosne jñh stuvremedialogesne Politijedirektoratine.

Vaarjelimmie

Råajvarimmie 52. **Bievnesh voestegesdienesjen bijre**

Vaarjelimmie Vaarjelimmiepliktevierhke sæjhata tjaalgadtjem "Dov nuepieh voestegesdienesjimmie" saemiengielesne jarkoestidh jñh dam maahata gaajhkide seedteh gieh dam sijhtieh. Tjaalgadtjen lissine aelkies gaavnedh bijjeme Gaskeviermesne pdf-haemine. Aaj sæjhata gaajhkide Sesjovne boelhke I jñh boelhke II:se Vaarjelimmiepliktevierhken Gaskeviermiesijie jis jñjñh bievnesh sijhtieh – aaj saemiengielesne.

Diéditje: Vaarjelimmiepliktevierhke
Tijjeperspektijve: 2009 raajan

Råajvarimmie 53. **Bievnesh jñh bæjkoehthimmieh** **Vaarjelimmien lierehtimmie-** **barkoej bijre**

Vaarjelimmie sæjhata 2009 raajan hoksedh bieliejaa-petjenbievnesh åejviedarjomiej bijre aaj saemiengielesne bætetieh gusnie iemeles. Bæjkoehthimmie reksisivjonij bijre gusnie saemien reeremedajvem mealtan aaj saemiengielesne dorjeme, g.j. saemiej avijsidie.

Diéditje: Vaarjelimmien operatijven åejviekvartere
Tijjeperspektijve: 2009 raajan

Reerenassen åtnoe saemien gielide

Reerenassen barkoe saemien gielide tjuaara aaj vuesiehtidh departementij jñjtsah åtnoe saemien gielijstie. Reerenassen gaskeviermiesæjtoej www.regjeringen.no lea jñjste saemien gieleveeljeme jaepeste 2004. Dovne aamhtesh riekte iedtjeles saemien åålmegasse jñh aamhtesh nasjovnalene karaktere desne åålmehthehtedh, voesteges noerhtesaemiengielesne, mohte aaj julev- jñh åarjelsaemiengielesne.

Daerpies reeremen sæjtoste jeenjebe gaajhkh dah golme saemien gielh vååjnesasse, politihkehaemiedimmien tjirrh, råajvarimmieh jñh byjjes paehperh jarkoestidh j.n.v.

Råajvarimmie 54. **Reerenassen paehperh** **saemiengielesne jienedamme** **åålmehthehtedh**

Reerenasse sæjhata jeenje bievnesh saemiengielesne dan viermiesæjtojne åålmehthehtedh jñh jienede saemiengieleldh paehperh. Sjijere sæjhata reerenasse diédtedh jeenje paehperh åarjel- jñh julevsae-miengielesne åålmehthehtedh.

Sæjhata vuesiehtimmiem darjodh gaajhkh bievnesh maam åarjel- jñh julevsae-miengielesne gååvnesidh. Reerenasse aaj sæjhata jeenje systematijhken orrestimmiem jñh kvalitetetjirkemem tjirkedh saemiengieleldh viermiesæjtojne.

Diéditje: Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2014

SAEMIEN LAAKEGËELE

Provsjekte "saemien juridihken terminologije" eelkie jaepien 2004 Deatnu tjieltesne. Saemien jielemh- jih goerehtimmiejarne (SEG) provsjektem juhti. Justisdepartemente, Tjielte- jih regijovnaledepartemente, Saemiedigkie, Finnmarken fylhke jih Deatnu tjielte provsjekten åvteste meeksin.

Provsjekte "saemien juridihken terminologije" eelkie jaepien 2006, däärjojne Barkoe- jih ektiedimmiedepartemenste jih Saemiedigkeste. Gielefaagen jih juridihken maahtoe lea mealtan termeevtiedimmiebarkosne. Voestes boelhkem provsjektesne lea læstoem dorjeme gusnie 691 saemien juridihken termh. Deatnu tjielten ulmie lea ellies daaroen-saemien baakoelæstoem evtiedidh juridihken terminologinie aalkoetsiehkeste tvistelaakeste. Tvistelaake lij barkoen aalkoetsiehkje dan gaavhtan dihte voernges laake man leah jijnjh juridihken termh maam aarkbeajjetjen åtnose. Dah termh www.risten.no :se biejedh dan mænngan Saemien gielemoenehtse termide dâhkasjahta.

Råajvarimmie 55. **Reeremetermh**

Evtiedimmie saemien termh lea jarnges jis maahta saemien gielem gorredidh jih tjirkedh. Jis saemien edtja faageldh tsiehkesne utnedh voestegh tjuara faageterminologijem jih faagejietegh saemien gielesne gååvnesidh. Saemien terminologije-evtiedimmie jáhta sjiera provsjetij tjirrh v.g. saemien laakegiele mejnie Deatnu tjielten barkeminie. Vjirebe saemien terminologijem evtiedidh gietedimmien tjirrh dennie ovnessie saemien institusjovnine vuesiehtimmien

gaavhtan Saemiedigkesne. Vihkeles bieliem proses-sijstie saemien terminologijem evtiedidh jáhta dan lissine jarkoestimmien tjirrh byjjes pæhperidie saemiengielese. Saemien gielemoenehtse Saemien parlamentarijen raerien nuelesne lea naan terminologijelæstoeh www.giella.org :se beajeme.

Ulmie lea gaajhkh pæhperh byjjes åårganh jarkoestamme, edtja gielefaageldh kvalitetetjirkeme jih orre terminologije lea dâhkasjehteme reaktoes daltesisnie. Departementth daelie ovnessie jarkoestæjjah utnieh gosse laakh, njoelkedassh, stoorredigkiebievnesh, pressebievnesh j.n.v. saemien gieles jarkoestidh . Dan gaavhtan dan jijnjh saemien juridihken terminologije jih reerementterminologije faatoes, maahta dah jarkoestimmieh ovtjielkes årrodh dej terminologijeåtnosne. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente sæjhta dam dâastoehdidh jih saemien "gåetienormalem" evtiedidh departementine jih sâajhts etath dan nuelesne.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: Aalka jaepien 2009*

Råajvarimmie 56. **Saemien laakejarkoestimmie dâhkasjehtemeöörnege**

Ulmie lea gaajhkh pæhperh byjjes åårganh jarkoestamme, edtja gielefaageldh kvalitetetjirkeme jih orre terminologije lea dâhkasjehteme reaktoes daltesisnie. Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente aaj sæjhta öörnegem tseegkedh kvalitetetjirkemen åvteste saemien gielesne laakejarkoestimmie jih jeatjah byjjes pæhperinie, jih öörnege maam tjirkedh laakh mah leah saemiengielese jarkostamme aaj orrestehtedh gosse laakem revideredh.

*Diedtije: Barkoe- jih ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2010*

Saemien giele jñh IKT

Reerenassen ulmie lea gaajhkh evtiedimmieh IKT:en sisnie byjjes suerkesne edtja prinsibpen nualan bigkedh universellen haemiedimmie. Reerenassen ulmie gaajhkide tjirkedh lea nuepieh jñh eevtjemh teknologijem jñh orre dienesjh nuhtjedh bööremes vuekesne.

Saemien tsiehkesne daate voesteges dan bijre saemien gielem gaajhkh IKT-tsiehkine utnedh, j.n.j. saemien nommh edtja riekteslaakan byjjes registerisnie tjaeledh, jñh programmevaarem evtiedidh maam saemien gielem däärjodh. Tjirkedh jaksoem orre teknologijese aaj dejtie gieh saemiestieh lea dan vihkeles dovne siebredahken lihtsege jñh saemien gielen eevtiedæmman. Byjjes suerkien lea tjjelkes diedtem hoksedh dah ovmessie IKT- jñh nedtevåaromen dienesjh ij orre dåastovh tseegkh.

Dej saemiej gielij lea 15 sjjere væhtah dan doekoe siejhme væhtah mah gååvnesieh angloamerijhken systemisnie. Lea orreme positijven evtiedimmiem minngemes jaepiej gosse saemien væhtah jñh IKT dæjpa. Saemien giele lea daelie implementereme goh jñjse veeljeminie daamhtaj operatijvesystemidie.

www.samit.no

GUKTIE AELKEBE BYJJES REEREMH aelkedh saemien væhtah utnedh, lij maahtoevåarome jñh jñjtje viermiesijjje saemien væhtah jñh IT – samIT – tseegkeme jaepien 2003. samIT lij åårganisereme provsjektine StandardNorge:n nuelesne jñh Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente dan åvteste meeksi. Gaajhkh byjjes båkarkarimmieh edtjeh maehdedh samIT:ese bieljielidh jis viehkiem daarpesje gyhtjelassine saemien giele jñh IT:ese veadtaldihkie.

Råajvarimmie 57.

Saemien giele byjjes registerisnie – krievevh Staaten etatide

Saemien gieledåehkien åvteste vihkeles aaj tjaaleldh saemiengielem maahta riektes jñh staaran vuekesne siebredahkesne utnedh. Elliesvierhties åtnoe saemiengiele daarpesje naan væhtah utnedh mah eah daaroengielesne jñh orredaaroengielesne gååvnesieh. Eah dah båkeries byjjes registerij leah dah væhtah, destie båkata ovmessie vuekine konverteredh dejtie jeatjah bokstavide mah maehdieh systemisnie registeredh. Daate g.j. registerh dæjpa goh Brønnøysundregistre, Åålmeregistre, Staaten kaarhtevierhke (Nöörjenklaase), Primus, Askeladden jñh NAV. Destie båkata saemien åålmege ij maehdieh dej sov nommh jñh påastesijjeh riekteslaakan registerisnie tjaeledh. Reerenasse veanhta ovlæhkoen tsiehkiem jñh tjuara dam staerididh.

Standardiseremeraerie, mij lea raeriestimmie åårgane Orrestimmie- jñh administrasjovnedepartemente IKT:gyhtjelassine, lea åtnoem gietadamme væhtajgumie byjjes reeremisnie. Dan juvnehtimesne, mij daelie FAD gietede, raerie uvtede væhtah ISO/IEC 10646 aelkedh representereme UTF-8:ine byjjes viermiesijjide jñh byjjes registerij uvte. Daah væhtah lea vijries åtnooe jñh ij ajve gaptjh saemien tjaelmegielen daarpoeh, mohte aaj teekstedh representasjovne jeenjemes veartenen gielij åvteste. Teknijhken vuekesne sæjhta veeljeme ellies vaestiedassem teekstedh representasjovnen uvte gaajhkh åtnoesuerkiej mietie mah ij daenbiejjien leah ellies vaestiedassij åvteste.

Byjjes viermiesijjeh vååjnoes relatijven aelkie UTF-8 daarjoehtidh, mohte åvteli minngemes konklusjovne maahta giesedh tjuara konsekvensanalyse darjodh juktie ov-ussjedimmie dåkariesmoerij uvte tjirkedh.

Dan gaavhtan tjirkes veadtaldihkie mah gååvnesieh daaletjen registerinie lea daerpies jñermies restiedimmieöörnegh jñh buerie vuekieh jorkesimmiem tjirrehtidh. Jijnjh bielieh mah maehdieh dejstie jorkesimmijste dijpedh. Lea rååresjamme konsekvensanalyse darjodh gjjren 2009.

Reerenasse sæjhta væhtah ISO/IEC 10646 representereme UTF-8:ine byjjes viermiesijjide jñh byjjes registerij uvte, mohte tjura eensilaakan guktie daate edtja deahpadidh jñh mah restiedimmieöörnegidie edtja juhtedh.

Dieltije: Orrestimmie- jñh administrasjovnedepartemente

Tijjeperspektjive: Gieteldssoejkesjen barkoeboelhkesne

Gieleteknologije

Gieleteknologije lea daajroedåeresth disiplinje maam dæjpa daataprogrammij evtiedimmie analysedh jñh generedh almetjeldh gielen åvteste, vuesiehtimmien gaavhtan daaroen jallh saemien. Gieleteknologije bigkie g.j. maahtosne bièvesimmi-eteknologijsne, lingvistihkesne, ov-iemeles intelligensinie, fonetihkesne jñh kognitijven psykologijesne.

Gieleteknologije lea daamhts göökte åejviesuerkieh juakeme, daatalingvistihe jñh håaleteknologije. Daatalingvistihken sisnie vuartesje åejvietsiehkine analysj tjaaleldh teekstijstie, maam g.j. rihpesti vijrebe ohtsemenupej åvteste Gaskeviermesne, jñh automatihkeles jarkoestimmie. Håaleteknihke dan bijre daategietedimmie almetjh håalem, j.v.d. joekoen håaledamtese jñh håalesyntese. Håale lea vuesiehtamme iedtjeles vuekie årrodh bièvesh åålmehtedh. Håaleprograme maahta vedtedh almetjidie giej vaejvie lohkedh jñh tjaeledh nuepiem ovmessie sårhts teekstide guarkedh, faagegærjeste avijsidie. Saemiedigke lea goerehtamme jis nuepie håalesyntesem saemien gielesne evtiedidh. Håalesyntese edtja utnedh goh lissiedirregem daamhtaj staeridimmieprogramine. Dååjrehts vuesieht i åtnoe håalesynteseste dårje dovne lohkeme- jñh tjaalemeprosessem. Dan lissine sæjhta håalesyntese maahta åtnasovvedh vårome daaltji dienesjefaalaldahkem evtiedidh jeejnh suerkine.

Råajvarimmie 58.

Saemien riektestjaalmedirregh

Saemiedigkie lij jaepeste 2004 provsjektem (Divvun) tjirrehtamme evtiedimmie saemien staeriedimmieprograme elektronihken teekstegiatedimmien

åvteste. Provrage namhtah jñh maahta gaskevi-ermeste veedtjedh. Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente, Maahtoedepartemente jñh Saemiedigkie lin provsjektem "Divvun 2" åvteste maakseme, mij dovne edtja staeriedimmievaaksjomem pryövedh jñh syjhtedh noerhtesaemiengielesne jñh julevsae-emiengielesne, jñh aaj staavemevaaksjomem åarjelsaemiengielesne evtete. Provsjekten golme jaepien vaasa, jñh dan ulmie edtja åarjelsaemien staaveme-vaaksjomem årrodh åvteli jaepien 2010 nåhka.

Dieltije: Maahtoedepartemente, Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente jñh Saemiedigkie

Tijjeperspektjive: 2010

Saemiedigkie lea eevtjeme digkiedidh bæetje juhteleåårganisasjovne Divvun-provsjekten åvteste. Dihte lea evtiedeminie gielijste g.j. terminologieevtiedimmien tjirrh maam abpe tijjem jåhta, jñh dellie lea vihkeles kontinuerligen orrestimmie jåhta jñh gieledirregh evtiedidh. Aaj versjovneorrestimmieh programevedtijinie destie daarpoeh vijre-evtiedimmiej jñh orrestimmiej åvteste staeriedimmiedirregidie.

Saemien baakoegærjah

Daen biejjien vaenie saemien baakoegærjah, joekoen julevsaeemiengielesne jñh åarjelsaemiengielesne. Vaenie baakoegærjah maahta dåastove årrodh gosse gielem evtiedidh. Vuesiehtimmien gaavhtan maahta aktengieleldh saemien baakoegærjah vihkeles dårjoem årrodh jis saemien edtja juhtedh aaj goh metagieline, j.n.j gieline maam buerkeste mij aate lea. Ij saht gååvnesh baakoegærjah joekoen dorjeme daaroengielen almetjh gieh sijhtieh noerhtesaemiengielem lieredh, vuj saemien-daaroen baakoegærjah mah buerkestieh åtnoem saemien baakojste daaroen utnijdie.

Råajvarimmie 59.

Kaarhtedimmie jñh evtiedimmie saemien baakoegærjah

Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente sæjhta barkoedåehkiem nommedehtedh mij edtja gååvnesamme baakoehgærjah kaarhtedidh noerhtesa-

mien, julevsaemien jïh åarjelsaemien jïh råajvarim-
mieh uvtede vijrebe barkoem tjïrkedh saemien
baakoegærjide. Saemidigkiem sæjhta bööredh
barkoedåahkan.

*Dïedtije: Barkoe- jïh ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009-2010*

GIELLATEKNO

Saemien gïeleteeknologijen jarngje Tromsøen
universiteetesne ulmine åtna grammatihken
gaavhtan våarome gïeleteeknologijem darjodh
saemiengielen jïh jeatjaj noerhtegieli gaavhtan,
v.g. teeksthprosessereme prograammh, peeda-
gogihke prograammh, digijtaale baakoegærjah
jïh synteetihke håaloe. Provsjeekten gåetiesæj-
tosne gååvnesieh dïrreggh grammatihke ana-
lysen åvteste noerhtesaemien, julevsaemien,
åarjelsaemien, eenaresaemien, skoltesaemien
jïh kildinsaemien gaavhtan. Dan lissine gååv-
nesieh peedagogihke prograammh jïh baa-
koegærjah noerhtesaemien dïhre.

vuejnedh oaidnit gæhttjat

VUEJNEDH:

Saemien gielesse váájnesasse byjjes tjehtjelisnie

Juktie saemien gielesse edtja tjirkedh goh jielije kultuvreguadteme gielesse lea daerpies saemien váájnesasse sjædta byjjes tjehtjelisnie. Áålmege Nöörjesne stööreres graadh dah saemiej gielesse gaavnede byjjes arenine lea vihkeles juktie saemiej staturesse siebredahkesne jienede. Destie sæjhta oktegen vuarkoem saemien gielesse lea vihkeles bielie nasjovnalene kultuvrellen eatnemistie. Vjirebe sæjhta positjivesse dijpedh guktie dan bijre ussedidh jih iedtj saemien gielesse ávtteste siebredahkesne.

Dej minngemes jaepiej lea saemien gielesse tjerkebe graadesne goh ávteli sjidteme bielie kultuvreguavveste Nöörjesne. Saemien filmh, saemien artisth jih saemien festivalh lissehtieh tjirke graadine jienede iedtj saemien gielesse ávtteste siebredahkesne.

Dah saemiej gielesse váájnoes lea aaj vihkeles gielesse jih kultuvreldh identitetem tjirkedh. Aaj dan tsiehesne vihkeles gellienlaaktetje saemiej gielesse váájnesasse byjjes arenine, juktie dovne noerhtesaemiengielesse-håålekkh, julevsamiengielesse-håålekkh jih áarjelsamiengielesse-håålekkh maehtieh jijtse gielesse gaavnededh jeenjemes tsiehkine. maanaguedtj reektesisnie *Reakta mealtan orreme saemien maanaj jih noerij ávtteste* dah noerh jeehtin gielesse lea vihkeles

faktovre evtiedidh jearsoes identitetem – jih medijah dan vaenie aamhtesh áålmehtetieh saemien noeride.

Tjerkebe váájnemem saemien gielesse byjjes tjehtjelisnie sæjhta maetedh iedtj jienededh jih daarpoe gielesse báástede vaetedh, jallh gorredidh jih gielesse evtiedidh. Dihte aaj lea vihkeles skreejremefaktovre árrodh saemien byjressiebredahken ávtteste barkedh saemien gielesse tjirkedh dajvesne. Saemien lidteratuvre, saemien teatere jih saemien filmh aaj vihkeles gielesse identifisereme jih guarkoem gielesse bijre. Saemien lidteratuvre mahta aaj vihkeles árrodh evtiedimmiem hijven saemien gielesse ávtteste, evtiedimmiem dan lohkiejen mahtose saemien gielesse, evtiedimmiem lohkiejen identifisereme gielesse.

- **Vááromem biejedh tseegkedh jih tjirkedh aerenah saemien gielesse ávtteste**
- **Vááromem biejedh saadtegh TV:esne jih radijosne saemien gielesse**
- **Vááromem biejedh evtiedimmiem ávtteste saemien avisjeh jih avijsesæjtoeh julev- jih áarjelsaemien**
- **Saemien gielesse váájnesasse fokusen tjirrh saemiengielesse kilth byjjes gætesne jih sijjenommh**
- **Jienede jaksoesvoetem saemien lidteratuvrasse byjjes gærjagæatine abpe laantesne**
- **Tjirkedh teaterem, filmem, lidteratuvrem jih bertemebarkoem noerhte-, julev- jih áarjelsaemien**

- Váaromem biejedh webbasereme bievniesim-miedienesjh saemien gielesne jih saemiengielen bijre
- Tjirkedh jaksoesvoetem saemien teeksth gaskeviermesne

Saemien sijjienommh jih skilth saemiengielesne

Utnehd saemien sijjienommh skiltine (sijjienomme-skilth jih geajnoevuesiehtimmieskilth) lea vihkeles juktie dorje saemien gielem jih vuesehte saemieh desnie váájnese. Dihte mij minngemes dorje jis edtja saemiengielesne skiltedh, lea jis almetjh dam saemien sijjienommem utnieh. Laakesne ij leah joekehts dajve sijnjelds vuj álkolen saemien gielen reeremedajve.

Initiatijven mænngan fylhkedikijste lea guektiengieleldh nommh (daaroen jih saemien) Troms jih Finnmarke nuhtjeme. Regijovnaln staaten áárganh fylhkine edtjeh sov logovisnie, priesesne jih gosse skiltedh nommh gáabpegh gieline. Seammaleejns geajnoeskilteme, fylhkijraastine. Fylhkemaennieh lea gihtjeme dam vaaksjoeh guktie dam dorje.

Sijjienommelake edtja saemien sijjienommh nænnostidh nasjovnaln laakevierhkien jih gaskirihkem latjkoen jih konvensjovnij mietie. Dihte saemien nomme ááleghe edtja voestes skiltiesne tjáadtjodh saemien gielen reeremedajvesne. Diedte skiltij bijre nænnostidh rihke- jih fylhkegeajnoej lea beajeme distriktenkontovride Staaten geajnoevesenen regiojovnekontovridie, mearan tjielten lea diedte nænnostidh skiltij bijre tjieletij geajnoeh (skiltereereme).

Skiltereereme maahta veeljedh saemien nomme voestes edtja skiltiesne tjáadtjodh aaj dajvesne mij ij leah bielie reeremedajveste.

Saemiej sijjienommh mah nuhtjeh áálmegem gie desnie árrodh vuj lea jielemen veadtaldihkie sæjjan, edtja daamhtaj utnehd byjjes reeremistie jn. (§ 9). Sijjienomme lea ávtemieresne jijtse ráajvarimmeste nuhtjie, d.j.n. byjjes áárganh jijtsh lea diedteles juktie laakem dáerede dan sov diedtedajvesne.

Áádtje kláákedh vaenie nuhtjemen gaavhtan saem-

ien nænnoestamme sijjienommem. Sáajhts kláákemem seedtie Kultuvre- jih gærhkoedepartementese.

MAAM TJUARA DARJODH JUKTIE GEAJNOE-SKILTE SAEMIENGIELESNE TSEEGKEDH?

Juktie edtja maehdedh skiltedh saemien sijjienommine tjuaara sijjienomme dáhkasjehti jih registrereme Voernges sijjienommeregisterasse. Ij daarpesjh saemiengielen reeremedajvesne árrodh.

Daamhtaj prosesse aalka dejnie tjieledh, áárganisasjovnh vuj almetje skiltereeremasse bieljeli. Skiltereereme kvalitetetjirkeme uvtelassen sijjienomme Staten kaarhtevierhkine ávteli skiltem dángodh jih bæjjese biejedh. Staten geajnoevesene dam maaksa jis lea siejhme sijjienommeskilte rihkegeajnosne, mearan fylhkegeajnoej jih tjieletgeajnoej skiltij áasa fylhketjielte jih tjielet maeksieh.

Nommekonsuvlenth saemien sijjienommide

Sijjienommelaaken § 11 vadta Saemiedægkan reeremem konsuvlenth noemmedahta saemien sijjienommh. Saemiedigkie áádtje jeenjeh bieljelimmieh átnoen bijre saemien sijjienommide. Barkoe sijjienommine Saemiedigkien nommedienesjinie vesteges dájpa rááresjimmiem guktie dah nommh edtja tjaeledh. Dan mænngan goh saemien gieles lea jeenjebe átnose vaalteme byjjes tsiehkine, lea aaj dam jeenjebe gihtjedh. Gaajhkh dáhkasjehteme sijjienommh leah daatabaasese Voernges sijjienommeregistere tjaalasovveme maam Staten kaarhtevierhke jáhta.

Saemiedigkien reeremen bakoelaavenjassh leah g.j. nommeaamhtesh ávtene nommekonsulentide

jih viehkine árrodh duekiebievnesh tjöonghkedh sijjienommij bijre.

Gosse sijjienommen tjaalemevuekiem lea dâhkasjehteme laaken mietie jih Voernges sijjienommeregisterasse tjaalasovveme, edtja tjaalemevuekiem gaajhkh byjres åårganh utnedh, dah mah staaten eekedh jih learoevierhtieh mah edtjeh skuvlesne utnedh.

MAAM GALKA DARJODH JIS SAEMIEN SIJJIENOMME SÆJHTA DÂHKASJEHTEDH?

Naan nommeaamhtesem aalka jih aamhtesem seedtie nænnoestimmieåårganese, d.j. tjielte, fylhketjielte jallh Staaten kaarhtevierhke (§ 5). Nænnoestimmieåårganese aamhtesem ryöjrede jih dam seedtie saemien nommekonsuletese, mij vadta ennjebodts rääresjimmiem. Sijjienommedienesje aamhtesem vijrebe seedtie tjieltese govlehtæmman. Tjielte öörnie juktie gaajhkh mej lea govlehtimmiereakta åadtjoeh dan bijre digkiedidh, jih dam bäästede sijjienommedienesjasse seedtie minnegemes räärerjimmiem åvteste. Sijjienommedienesje aamhtesem nænnoestimmieåårganasse seedtie maam miereade. Nænnoestimmieåårganese nænnoestimmiem tjieltese seedtie, maam nænnoestimmiem nænnoste (§7). Nænnoestimmieåårganese aaj seedtie nænnoestimmiem sijjienommedienesjasse, jeatjah byjres åårganidie mah edtjeh nommem utnedh dienesjisnie, jih Voernges sijjienommeregisterasse.

Gaavnedimmiesijjieh

Maanah jih noerh leah daarpoeh saemiestidh eejehtimmesne. Gaavnedimmiesijjieh byjreskinie lea vihkeles sosijalen, kultuvrellen jih saemiengieleldh darjomh skreejrehtidh. Tjiieltij diedte arenah jih gaavnedimmiesijjieh byjreskinie tseegkedh, mohte aaj namhtabarkoe åårganisasjovnh darjoeh stoerre barkoem. Dej jeenjemes sijjine lea daerpies infrastruktuvre jis sæjhta darjomh tseegkedh mah saemiengielen åtnoem evtididh.

Saemiedigkie däärjoem vadta provsjektide mah evtiedieh evtiedæmman gaavnemesijjieh saemien maanaj uvte, rääjvarimmieh jih provsjekth mah maanaj bæjjanimmiebyjreskem ööv tiedidh, jih destie stoerre vierhtie gielem gorredidh jih skreejrehtidh.

Rääjvarimmie 60.

Saemiengieleldh gaavnemesijjieh maanide jih noeride

Jis "giele-arena-provsjekth" lutnje sijhtieh Maana- jih mirrestallemedepartemente jih Barkoe- jih mirrestallemedepartemente Saemiedigkien ektesne konferanssem öörnedh gielearnaj bijre kultuvre- jih eejehtimmiedajvesne. Dihte sæjhta tjoevkesem biejedh guktie byjreskij vierhtieh jih rääjvarimmieh maahta utnedh gaavnedimmiesijjieh maanide jih noeride tseegkedh gusnie maahta kombinerehd eejehtimmieiedtjeh jih eadtjohkevoete saemien gielesne. Kaarhtedimmien duekesne dah vuesiehtimmieh gusnie eejehtimmiearena gielearnine, sæjhta konferansesne hijven vuesiehtimmieh vuesiehtidh restiedimmievierhtine. Konferanse sæjhta aaj tjoevkesem biejedh maam noerh jih maanah vaajtelieh jih daarpesjeh saemien gielem tjirkedh eejehtimmiefaalaldahkij tjirrh. Konferanse sæjhta vääromem árrodh vijrebe barkoe aamhtesinie.

Diedtije: Maanah- jih mirrestallemedepartemente jeatjah departementij ektesne

Tijjeperspektijve: 2009-2012

NUORAIÐ SIIDA. Várdobáiki saemien jarnge öörnie darjomh saemien noeride markasae- mien dajvesne - Nuoraid Siida. Daate lea sijjie gusnie saemien noerh maehthie gaavnedidh. Ulmie lea saemien noeride faaledh darjomh maam dah sijhtieh darjodh, jñh seamma aekien positijven tsiehkien vedtedh saemien gielem jñh kulturvrem gorredidh jñh evtiedidh. Nuoraid siida aaj duodjikuvsjh faala lihke ektiebarkojne Skånland jáerhkeskuvle.

FRÍJJEFOENTEÖÖRNEGE lea maanide jñh noeride, jñ ulmie lea kultuvredarjomh eevtjedh byjresken daltesisnie. Juakadimmie vierhtide golme birjeseárganisasjovnij tjírrh: Laan- tenraerie Nöör-jen maana- jñh noereárgan- isasjovnh, Nöörjen musihkeraerie jñh Nöörjen teatereraerie. Maa-na- jñh noereárganisasjo- vnh jñh tjíertieh mah leah loevebe árganiser- eme maehthie dáarjoe darjomidie noerij jñh maanaj muhteste ohtsedh Fríjjefoenten tjírrh.

Gaskeviermie

Orre arenah jñh nuepieh unnebeláhkogengielese sjædta gosse gaskeviermie bööti. Teeksth, tjoejh, vi- doeh jñh lieremedirregh viermesne saemien gielesne (jñh jeatjah unnebeláhkogielh) aelkebe jaksoes sjidtieh. Gaskeviermien tjírrh maatha orre gielem lieredh gæssie jñh gusnie sijhtedh.

Provsjekte Wikipedijan tjírrh daen biejjien gááv- nesieh leksikonh gaskeviermesne gellien ovmes- sie unnebeláhkogieline. Dienesjen váarome lea dáarjoe giejstie dam sijhtieh vedtedh. Dienesje Facebook daenbiejjien gáávnese vuesiehtimmien gaavhtan walijisjen unnebeláhkogengielesne. Dan lissine gáávnese ovmessie baakoegærjah un- nebeláhkogieline provsjekten Wiktionary:en tjírrh. Daate lea lissieprovsjekte Wikipedij:ese gusnie baa- koelæstoeh haemiedidh dejstie gieh sijhtieh dam darjodh.

Ektesne gaajkhk dah dienesjh leah dah utnijh dejtie stuvrieh. Ij vaajtelh staate edtja iedtjeles árrodh gosse gaskeviermien sisvege dájpa. Saemiegiele- ldh utnijh tjuerieh vuarkoes árrodh dah nuepieh gaskeviermien jñh ovmessie dienesjih leah saemien gielij evtiedimmien ávtteste. Jeenj viermiesæjtojne maatha bloggedh, chattedh jñh gyhtjelassh jñh laht- esimmieh disse seedtedh.

Noerhtelaanten fylhketjielten lea gellien jaepie jñh stoeer dieitem vaalteme byjjes biévnes saemiengielesne noeride. www.infonuorra.no lea biévnestimmiedienesje saemien noerij ávtteste. Sae- midigkie, Barkoe- jñh ektiedimmiedepartemente jñh Maana- jñh mirrestallemedepartemente lea dáarjoe vadteme Infornuorse mij 2004 tseegkeme.

Noerhtelaanten fylhketjielte, fylhkegærjagáetie aaj viermiesijjem www.skriverbua.no jáhta. Viermiesijjie vada maanide jñh noeride 10 jñh 20 jaepien gaskem nuepiem jñtje teeksth dan sñjse seedtedh. Sæjtosne aaj Dan saemien tjaelemegáetie tseegkeme.

Noerhtelaanten fylhketjielte dáarjojne Starnedirek- torateste aaj jáhta gihtjemesæjtoem "Klara Klok", www.klara-klok.no Viermiesijjien dienesjh leah dovne daarjoen jñh saemien.

www.diggi.no lea viermiesijjie noere almetjij ávtteste maam sijhtieh jeenjebe Saemiedigkien jñh saemie- politihken bíjre daejredh. Áejvieuimietjierte lea dah noerh gieh áadtjoe voestes aekien gielem vedt- edh, jñh jeatjah gieh biévnes politihken systemen bíjre daarpesjeh.

Medija

NRK Sámi Radioven saerniefaaladahke radjovis- nie lea göökte saadtegh julevsamiengielesne jñh

YOUTUBE JULEVSAEMIENGÏELESNE lea pryövemeprosjekte gusnie vidoesaadtegiij tjirr gaskviermesne jïh jeenjïh utnijïh gieh mealtan vaajtelieh skaepiedidh ovformellen jïh interaktijven arenam julevsaemien gielen åvteste. Redaksjovne sæjhta noere saemiengiele-hååle-hkh Divtasvuodneste jïh saemiengiele-hååle-hkh regijovnistie gieij journalistijen dååjrehts. Noerhtelaanten fylhketjïelte, Saemiedigkie, STH-fåante jïh Barkoe- jïh ektiedimmiedepartemente provsjekten åvteste maeksieh. Pryövoeprosjektem tjirrehtidh web-TV-saadtegisnie våhkosne skiereden 2009 raejeste.

göökte saadtegh åarjelsaemiengïelesne våhkosne. Jaepien 2007 byjreskontorvrh Divtasvuodnesne jïh Snåasesne tjirkeme akte journaliste fierhten sæjjan, destie båata stuerebe sisvegij jïh geografijen gellielaaketjevukesne saemien saerniehsaadteginie radijovnisnie jïh TV:esne. Dah barkoesijïeh lin åejvieredaksjovnistie Karasjohkesne jåhteme. Maajhvååjnoereportasjh Snåaseste jïh Divtasvuodneste åarjel- jïh julevsaemiengïelesne. Dah guaktah smaarehtjïerth lægan elmesne årrodh fierhten våhkosne rijhkegaptjeme TV:esne NRK 1.

NRK lea aalkeme maajhvååjnoesaadteginie saemien noeride man nomme Izu. NRK Sámi Radio seedtie vijhte provgrammh 2008, jïh rååresje 10 orre provgrammh 2009 raajesne. Noereprovgrammh NRK 3:esne seedtie jïh ryöhkoe 20 minudth. Izu lea saemien noerekonsepte man joe leah radiosaadtegh jïh jïjtse viermiesæjtoe. Saemiedigkie lea joe tjuevtjedamme ij gaajhkene lehkesne maehtieh NRK 3:em vuartasjidh. Saemiedigkie aaj meala daenbiejïen faalaldhkem medijen suerkesne ij leah buerie åarjel- jïh julevsaemiengïelide.

Noerhte-Salten avijse lea daenbiejïen avijsesæjtoeh julevsaemiengïelesne. Den bealesne julevsaemien åålmege maahta saernieh jïjtje gielesne lohkedh, aaj vihkeles saemien giële jïh gååvnesimmie byjressiebredahkesne vååjnesasse byjresavijsisnie.

Råajvarimmie 61.

Saemien avijsh – jienede åtnoem julevsaemien jïh åarjelsaemien

Saemiengïelldh avijsh vihkeles gosse saemieij gielh gorredidh jïh evtiedidh, j.g. learoeverhtine skuvlesne.

Pressedåarjoe saemien avijsidie, mij kap 335 paaSte 75 vadtasåvva Kultuvre- jïh gærhkoedepartementen budsjettnisnie, edtja j.g. lissieåasam avijsepublisermasse saemien gielesne kompenseredh. Dåarjoe lissehte 5 mill kråvnah jaepien 2008 jïh 3 mill. kråvnah jaepien 2009.

Njoelkedassh pressedåarjoe vadtasåvva saemien avijsidie lij jaepien 2008 jeatjahdahteme. Dah jeatjahdehtemh lin j.g. stuerebe beliem dåarjoste juaka goh n.j. "variabelen dåarjoe" mij saemiengïelldh avisijde. Vijrebe öörnege dåarjoe produsjovnasse avisesæjtoeh julevsaemien daaroengïelldh avijsinie vijrenamme juktie aaj åarjelsaemien giellem dæjpa.

Dan duekesne konsultasjovnh Saemiedigkine lea departemente aalkeme goerehtimmiem guktie dåarjoeöörnege buerebe maahta skreejrehtidh åtnoem gaajkh dah saemien tjaalldhgïelh. Daen- nie tsiehkesne departemente aaj sæjhta daarpoem vierhtiedidh öörnegh dåarjodh tseegkemasse avijsefaalaldahke saemien gielesne.

*Diedtije: Kultuvre- jïh gærhkoedepartemente
Tijjeperspektijve: 2009*

Råajvarimmie 62.

Avijse Snåsningen: Avijsesæjtoeh åarjelsaemiengïelesne

Snåasen tjïelte lea jaepeste 2008 saemien gielen reeremedajvesne. Tjïelte lea dan miëresne provs-

jektem "Gielem Nastedh" tseegkeme. Provsjekten åejvieuilmie lea vâåjnesasse jïh skreejrie åarjelsaemien gielem jïh kultuvrem, jïh guektiengielenvoete Snåasesne jïh Noerhte-Trøndelagesne ööv tiedidh. Daan sisvege ulmieh iedtjeles jïh væjranamme åtnoem åarjelsaemiengielesne, jïh åarjelsaemien åtnoem byjjes tsiehkine jienede.

Voestes medija vihkeles biävnesse Snåasen bijre goh guektiengieledh tjielte. Dååjrehts noerhtesaemien dajvijste vuesiehtieh avijsh lea vihkeles gieleoöhpehtimmien åvteste. Jienede vâåjnesasse gielem jïh kultuvrelahtesh byjjes tjehtjelisnie maahta jienedamme åtnoem åarjelsaemiengielesne, jïh barkoe åssjelh jïh jïjtjevuarkose saemien gielen jïh kultuvren muhteste.

Avijse Snåsnigen sæjhta giesegen 2009 aelkedh provsjektine avijsesæjtoejgumie åarjelsaemiengielesne jïh jeenj saernieh åarjelsaemien tsiehkij bijre. Daate vâåromem biejedh juktie avijse dåarjoeht åadtje pressedåarjoeht mietie saemien avijsidie jaepeste 2010. Barkoe- jïh ektiedimmiedepartemente provsjektem dåarje jaepien 2009.

*Diedtije: Barkoe- jïh ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektive: 2009*

Råajvarimmie 63. Åarjelsaemien medijejarnge

Saemiedigkie sæjhta aelkedh provsjektine kaarhtedidh mij nuepieh gâåvnesieh medijefaalaldahkem åarjelsaemien gielesne evtiedidh.

*Diedtije: Saemiedigkie
Tijjeperspektive: 2009*

Kultuvre – filme, teatere, lidteratuvre, gærjagåetie

Filme

Dihthe nöörjen filmepolitihke edtja ööv tiedidh saemien kultuvrem gorredidh jïh åvtenidh. Staaten dåarjoeht filmeprodusjovnese lea vihkeles vierhtie tjirkedh vuortasjæjjide åadtjodh hijven filmefaalaldahkem jïjtje gieline, man vâaroemisnie jïjtje kultuvrisnie.

Daate seammalaakan saemien filme goh daaroen. Dan lissine evtiedimmie jïh produksjovnen saemien filmide dåarjodh, lea dorjehtimmie saemien filmide jïh maanajgumie jïh noerigumie barkedh vihkeles suerkieh.

Soejkesjh gâåvnesieh internasjonalen saemien filmejarngem Guovdageaidnusne tseegkedh. Reerenasse positijves vuajna dagkere filmejarngem tseegkedh, mij maahta dåarjodh stuerebe åvtemierie saemien filmese.

Juktie saemien åålmege jïjtje edtja maehdedh kultuvrepolitihkem stuvredh saemien siebredahkesne lea reeremem dehtie öörnegidie saemien teaterasse, lidteravride, bertemidie jïh gærjagåetide Samiedigkien nuelesne.

Filmh goh Guovdageaidnustujmie jïh Tsiegle (gâabpegh Nils Gaupe regissereme) deht jïrrh saemien histovrije jïh aerpievuekien saemien kultuvre vuortasji jïh lea vihkeles samien gieles vâåjnesasse. Jeenj leah dah filmh vuajname dovne Nöörjesne jïh ålkoerijhkine. Dah filmh aaj vitnigan jeenj nöörjen jïh ålkoerijhken prijsh.

Teatere

Beaivasj Saemie Teatere lea nasjovnen institusjovne gamte teaterefaalaldahken tjïrrh voesteges saemien vuortasjæjjide Nöörjesne vuesehte, mohte aaj saemieht dajvine kraanalaantine fealade. Teatere lea eejnegen profesjovnenen institusjovne Nöörjesne scenesne gusnie saemeste. Dihthe reeremeldh diedte Beaivasj Saemie Teatere lea Saemiedigkien diedte mirredåarjoeht tjïrrh reeredh Kultuvre- jïh gærhkoedepartemeneste.

Dah tseegkemh saemieht teaterij leah vihkeles åtnoem gosse saemien gielem dæjpa. Teaterh leah

arenah gusnie átnoe j̄ih v̄aájnesasse saemien gīelem. Jeenj̄h klassij̄hken teatereboelhke – goh Hamlet – saemien gīelese jarkoestamme j̄ih jeenj̄h orre saemienḡielesne tjaelieh. Amatöörebarkarimmieh, joekoen maanide j̄ih noeride j̄ih maanine j̄ih noerine, d̄aárje jeenj̄h arenah sj̄idtedh gusnie maanah j̄ih noerh maehtieh saemiestidh.

Áarjelhsaemien Teatere lea vihkeles áarjelsaemien kultuvrem, gīelem, identitetem j̄ih j̄ijtjedomtesem tj̄irkedh. Teatere lea jaepeste 2006 áádtjeme stinkes gīehotelimsd̄aárjoem Saemiedigkien budsjetten tj̄irrh. Barkeminie teatere edtja vielie d̄aárjoem tj̄irkeh dan barkose ektiedimmielatj̄ikoen tj̄irrh fylhkentj̄ieltide áarjelsaemien dajvesne.

Gærjagåetie

Dihte lea ulmie, dovne nöörjen st̄ávroefaamojste j̄ih Saemiedigkien bieleste hijven gærjagåetiefaalaldahkem n̄ænnoestidh saemien áálmegasse. Daenbiejjien lea Saemiedigkie gie j̄ih lea bijjemes dīedtem gærjagåetiefaalaldahkem tj̄irkedh j̄ih evtiedidh saemien áálmegasse, mearan nöörjen st̄ávroefaamoeh lea dīedte m̄irren sisnie ellies navsjonalen gærjagåetiepolitihke maam n̄ænnoste buerie gærjagåetiefaalaldahkem gaajhkh tj̄iertide. Kultuvre- j̄ih gærhkoedepartemente edtja buektedh stoerredigkiebīevnesem gærjagåetiej bījre jaepien 2009. Departemente s̄ajhta, Saemiedigkien ektesne, saemien gærjagåetiegyhtjelassh vierhtiedidh gosse bīevnesinie barkedh.

Lidteratuvre

D̄aárjoe saemienḡieleldh lidteratuvre Saemiedigkeste vadta. Dan lissine læjhkomasse lidteratuvrese d̄aárjoeöörnemisnie evtiedæmman saemien lidteratuvride Saemiedigkie j̄ijtje d̄aárjoeöörnegem bertemidie mah gærjah saemienḡielesne olkese vedtedh. Áejvieulmie öörnemine lea jienedamme produksjovnem n̄ænnoestidh j̄ih átnoem saemien lidteratuvreh j̄ih saemien bertemebransjem tseegkedh.

R̄aajvarimmie 64. **Áesiesöörneme saemien lidteratuvridie**

Ássjeldahke dejnie áesiesöörneminie saemien lidteratuvridie s̄ajhta árrodh skreejrehtidh saemien lidteratuvre jaksoesábpoe sj̄adta, j̄ih tj̄irkedh nuekie saemien gærjah olkese vadtasuvvieh buerie nuekie kvalitetine. Daahtojelatj̄ikosne Saemiedigkie j̄ih Saemien daajhtojesiebre gaskem jaepien 2009 sīemedigan barkoedáehkiem golme lihtsegigujmie mij edtja öörnemem gīehtjedidh mij tj̄irkedh saemien tj̄iehpieslidteratuvreh j̄ih musihke/joejke jaksoemieresne.

Barkoedáehkie bījesávva göökte lihtsegh daajhtojesiebrījstie j̄ih akte Saemiedigkeste. Saemiedigkie lea barkoem aalkeme goerehtidh áesiesöörnemem saemien tj̄iehpieslidteratuvre j̄ih musihke/joejke.

Dīedtje: Saemiedigkie

Tijjeperspektijve: Goerehtimmie galka riejries jaepien 2009 mietie

SAEMIEN VÁHKOE TROMSØESNE

Gosse saemieáálmege biejjien goevten 6.-n lij jaepien 2009 öörneme saemien váhkoe Tromsøesne. Provgamme rihpesti seminarijem saemien gīelen bījre, teknologije j̄ih skreejrehtimmieh Tromsøen gærjagåetesne. Váhkosne lij aaj öörneme bielietæjmoem drop-in-kuvsjh saemien gīelesne gærjagåetesne. Váhkoen lij aaj g.j. bööreme saemien lidteratuvrem áehpie-dehteme, vuesiehtimmieh saemien daajtojste, saemien beapmoekuvjsje, saemien teatere, saemien vaajeseboelhkejth maanide j̄ih saemien- daaroen gyrrhkesjimmie.

dotkeme

dutkan

dutkan

Daarpoe dotkeme- jih maahtoe- evtiedimmie

Saemien gielh voesteges evtiedamme boelveste boelves juhtieminiie jih destie evtidamme. Evtiedimmie dejstie saemien gielijste goh tjaaleldh gieline lea minngemes aejkien dorjeme. Juktie dah saemien gielh edtjeh maehtdh utnedh jeenjebe gieledomeninie dovne tjaaleldh jih gieledh gieline lea daerpies terminologijem evtiedidh dovne noerhtesaemien, julevsaaemien jih aarjelsaaemien. Dotkeme dejtie gielide lea vihkeles vaarominie vjirebe gielen evtiedæmman.

Dah leah stoere joekehts dej ovnessie saemien byjressiebredahkij gaskem jih dah joekehts saemien dajvij gosse man jijnjh saemien lea aarkbeajjetjen ektiedimmie- jih gaskesadtemegiele. Vihkeles jeenj daajroeh guktie faktovrh gos man stoerre bieliem saemien aalmegistie, bårros saemien orreme, byjres miele jih kultuvrellen jih gielen unnebelåhkoetsiehkie vadda ovnessie tsiehkies dan saemien gieledh evtiedimmien åvteste dejnie ovnessie saemien dajvine. Joeken lea vihkeles jeenjebe gellien-laaketjen guvviem åådtje dejtie saemien gielij tsiehkies evtiedimmien åvteste mearoe- jih markasaemien dajvine jih julev- jih aarjelsaaemien dajvine.

Jeenjh öörnesh jih råajvarimmieh leah tseegkeme juktie dam saemiengieledh evtiedimmien tjirkedh. Juktie edtja årrodh mårrestalleme aalkoetsiehkies evtiedimmien muhteste dejstie saemien gielijstie lea daerpies vuejnedh man jeenj dah leah maahteme evtiedidh tjirkedh dovne noerhtesaemien, julevsaaemien jih aarjelsaaemien gielide. Dihte daajroeh lea vihkeles vaarome dan bæetije barkoen åvteste dej saemien gielijgumie.

Jeenjh dajvine gusnie saemien giele lea vaenidimmie lea dihte kontinurligen gieledh reproduksjovnem boelveste boelveste fasshehte maanajgiertesne jih ööhpehtimmesne saemien maadth- jih jaarhkeskuvlesne. Daate skaepedi jeatjahdahteme rammestillemh dan saemien giele-evtiedimmien åvteste, dovne almetjen åvteste, saemien byjreskesiebredahkij jih saemien ellies siebredahken åvteste. Daarpoe lea stuerebe systematijhken maahtoe dah gieledh eevtiedimmieprossesij bijre juktie tsiehkies guarkedh eevtiedimmien åvteste dah saemien gielh bæetije biejjien.

Aaj daarpoe stuerebe maahtoe eevtiedimmieåhtemh åtnosne saemien gieleste goh ektiedimmie- jih gaskesadtemegieline saemien fuelhkine, saemien maanaj- jih noerij, saemien eehtegi jih jeatjah geerve saemiej aarkebiejjie dovne noerhtesaemien, julevsaaemien jih aarjelsaaemien dajvine.

Seamma aejkien goh eevtiedimmie saemien siebredahkesne jeenjebe aerpies baarkojste jijnje daaletji

barkose átnoem gaarvani jìh maahtoem jeenjìh aerpievuekien baakoeh jìh jiehtegh maadthjielemjìh veadtaldihkie aaj gaarvani. Vihkeles dah dokument-eredh jìh vaarjelidh goh vihkeles bieljem saemien kultuvreaerpeste jìh goh vâarome vijrebe evtiedim- mie saemien terminologijem.

Juktie gïelemâlsome saemien gïeleste daaroen gïeese jeenjìh dajvine dan guhkie bâateme lea aarkbiejjien átnoe luvlesaemien jìh pihtesaemien jìh aaj ovmesse saemien smaarehtjierth gaarvanamme. Dah saemien gïelìh jìh smaarehtjierth lea vihkels bie- liem destie saemien gellielaaketjiejìh dan gaavhtan vihkeles maahtoem dej bijre gorredidh.

Saemiedigkie tjuevtjede ennje daarpoe siejhme ávtenimmie maadthdotkemasse saemien gïelij bijre, dovne gosse gïeleldh tsiehkìeh, lidteratuvrem jìh jeajtah aamhtesh dæjpa - noerhtesaemien, julevsaemien jìh áarjelsaemien, mohte aaj gosse dah jeatjah gïelìh dijpieh. Evtiedimmie systematijen maahtoe dej saemien gïelij bijre sæjhata maetedh gïele-evtiedæmman buaremh gaajhkine dajvine. Vijrebe Saemiedigkie sæjhata tjuaara ulmide eevtjedh, skreejremem saemiengïeleldh dotkijh jìh saemien gïelem daajroegïeline tjirkedh jìh aaj terminologijve- eevtiedimmie ovmesse faagesuerkine. Saemiedigkie uvtede jìjtje dotkemeprogrammem tseegkedh saemiengïeleldh dotkemen ávteste.

Dotkeraerien *provgramme saemien dotkeme I* lïj boelhkesne 2001 – 2005. Jaepeste 2007 lea orre dotkemeprovramme aalkeme – *Provgramme saemien dotkeme II*. Provgrammen jáhtemetijje lea boelhkesne 2007-2017. Gosse saemien gïelem dæjpa sievede provgrammesne j.g. vihkeles lea skreejredh saemien gïelem utnedh dotkemisnie jìh dah gaavhtan maahta meatan áárodh saemiengïele- ldh daajroetradisjovnem darjodh. Vijrebe vuese- hte áarjelsaemien, julevsaemien jìh luvlesaemien lea smaave gïelìh jìh aejhemes tsiehkine. Sievede provgramme joekoen sæjhata provsjektide eevtjedh mah maehtieh tjoevkedh jìh tjirkedh saemien un- nebelâhkoegïelij tsiehkìem.

Råajvarimmie 65. **Dotkememaahtoem bigkedh** **áarjelsaemien jìh julevsaemien** **gïelesne**

Daenbijjien gâåvnese ohtje systematisereme dotkeme áarjoelsaemien jìh julevsaemien gïelesne. Systematijen maahtoetseegkem jìh dotkeme dejtie gïelide sæjhata áárodh vihkeles vâarome vijrebe barkoen ávteste tjirkedh jìh eevtiedidh áarjelsaem- ien jìh julevsaemien gïelide. Dihte lea dan dueksne daarpoe dotkememaahtoem tseegkedh áarjelsae- mien jìh julevsaemien gïeline. Barkoe- jìh ektiedim- miedepartemente sæjhata jaepien 2009 jienedidh dah ealemh Dotkeraaran saemien dotkemen II ávteste mierhkeme dotkemebarkoem gïelide áarjel- saemien jìh julevsaemien, dan nuelesne stipendija- tesijjìeh dâakteregraadedaltesisnie.

Diéditje: Barkoe- jìh ektiedimmiedepartemente
Tijjeperspektijve: Aalka 2009

Råjvarimmie 66. **Dotkeme- jìh faage/** **vierhtiehjarng**

Saemien parlamentarijen raerie lea dorjeme uvte- lassem orre áárganisereme saemien gïelebarkojste saemidigkien diédtedajvesne sisnjelen. Aktem de- jstie juvnehtimmijstie lea ektine saemien dotkeme-, faage- jìh vierhtiehjarng saemien gïelide. Barkoe- laavenjassh dan áárgane sæjhata gaskem jeatjabem gïeledotkeme, gïeleháksue, gïele-eevtiedimmie, terminologijebarkoem, normereme, nommedienes- je, sijjienomme jìh bievnesh saemien gïelefaageldh gyhtjelassij bijre.

Saemiedigkien vuajnoen mietie lïj bööremes saemien gïelefaageldh barkoem tjåanghkenidh dotkeme- jìh faage/viehtiehjarngese. Mearan saemien gïele- barkoem ovmesse laantine barka, sæjhata aktine "elliessaemien" vierhtiehjarng darjodh saemien gïelefaagebarkoem faageldh tjerkebe sjædta. Aktine faageldh áárganem jallh ektine faageinstitusjovnem tseegkedh, sæjhata stuerebe nuepieh buerebe almetjij

jih ealamadtjij vierhtieh nuhtjedh ulmine dej saemien gielh tjirkedh jih evtididh. Såevmien Saemiedigkie daelie Saemiedigkine Nöörjesne jih Sveerjesne ektesne barka ohtsedimmiem ävteprovskjektese maam dotkeme- jih faagevierhtiehjarngem dæjpa.

Diedtije: Saemiedigkie

Tijjeperspektijve: 2009

Saemien statistihke

Åålmehtahteme *Saemien statistihke 2008* Statistihken jarngbyrå:este dan sisvege statistihke relevansinie saemien siebredahketsiehkij ävteste Nöörjesne. Statistihken äevjjeaamhtesinie geografi- jen lihkemem, deadta saemien årromesijjiej Saltvaerien noerhtelen. Dan lissine laantedijpeme saemien statistihke. Åålmehtahteme joe tjöonghkeme jih bæjjoehtamme statistihkem dæjpa Statistihken jarngbyrå:esne vuj aamhtesh mah Leah ovmessie saemien institusjovnistie åådtjeme.

Åålmehtahtemen ulmie lea tjåanghkan jih orre vuesiehtimmiem vuesehte saemien statistihkeste. Dan gieler lea daaroen jih noerhtesaemien. Orrestahteme versjovne Saemien statistihkeste vadtasåvva fiehten mubpien jaepien. Dan lissine sæjhta Statistihken jarngbyrå:e orre-eevtiedamme saemien statistihkem vuestehte www.ssb.no/samer.

Buakteme:
Barkoe- jñh ektiedimmiedepartementeste

Byøgkeles institusjovnh maectieh jienebh lähkoeh
dongkedh daestie:

Departementenes servicesenter

Post og distribusjon

E-påaste: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Fakse: 22 24 27 86

Tjaalegekode: A-0025 S

Haemie: Departementenes servicesenter

Guvvie: Leif Arne Holme

Trygke: Departementenes servicesenter 05/2009 – 300